

*Rossákány Kálmánnak, barát- emlékéül
Fraknói Vilmos*

A SZEKSZÁRDI APÁTSÁG

TÖRTÉNETE.

541

SZEKSZÁRDI CZÍMZETES APÁTTÁ KINEVEZTETÉSE ALKALMÁBÓL

IRTA

FRAKNÓI VILMOS.

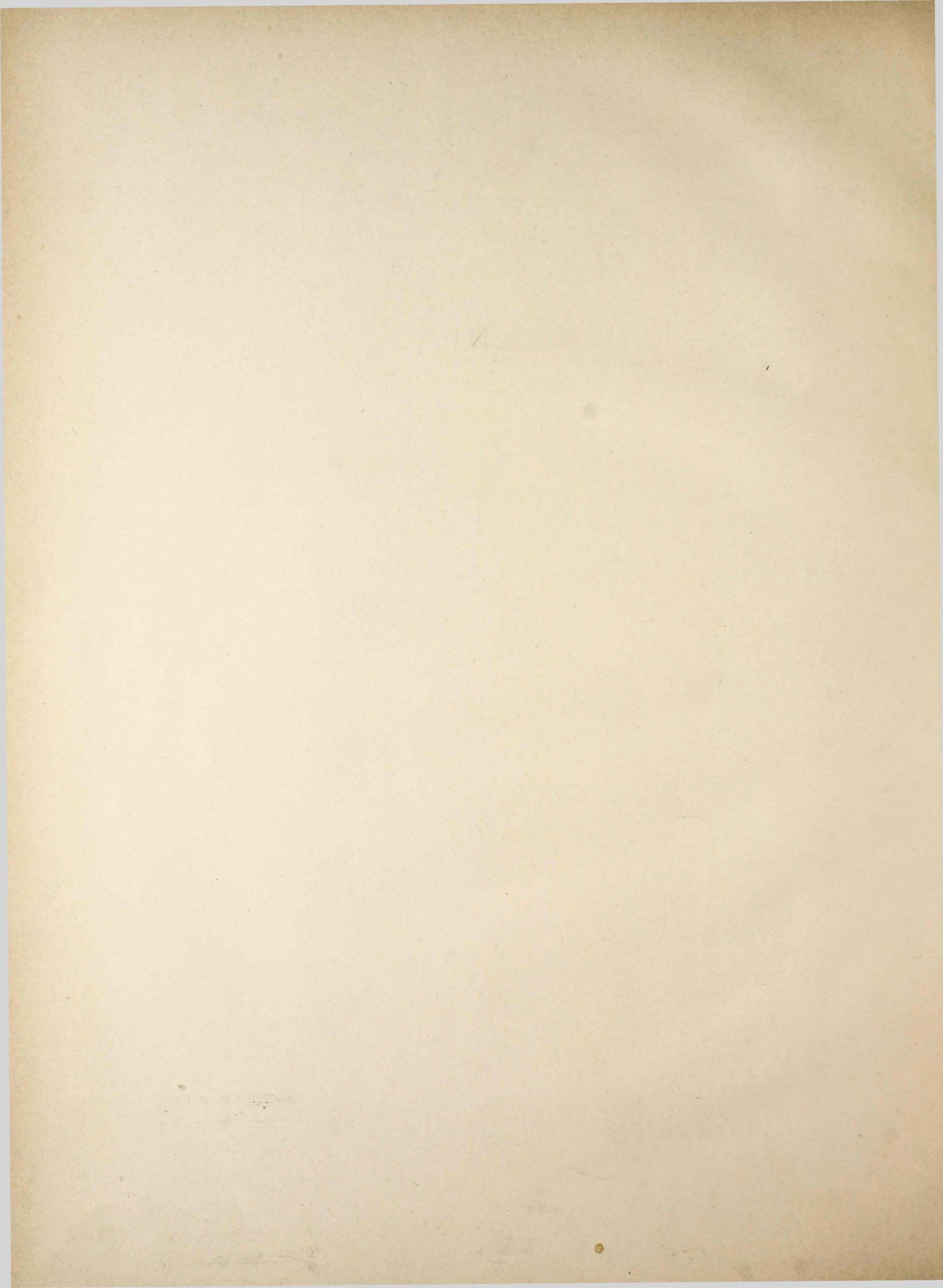
BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

1879.

for

A SZEKSZÁRDI APÁTSÁG.

ll. Tört.

Fol. 146.

M 19321

HVK

A SZEKSZÁRDI APÁTSÁG

TÖRTÉNETE.

SZEKSZÁRDI CZÍMZETES APÁTTÁ KINEVEZTETÉSE ALKALMÁBÓL

IRTA

FRAKNÓI VILMOS.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

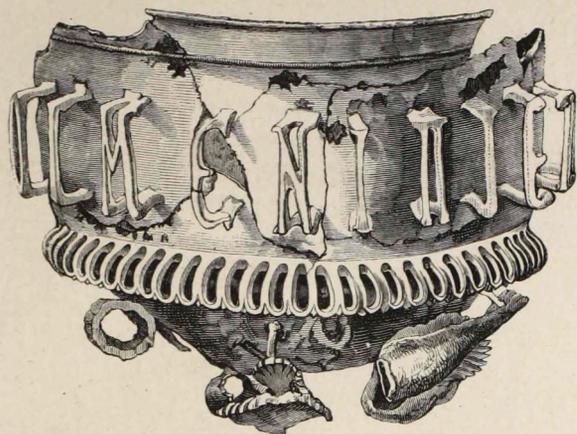
1879.

351746

MAGY. TUD. AKADEMIÁ
KÖNYVTÁRA

53 715.

A SZEKSZÁRDI ŐS-KERESZTÉNY ÁLDOZATI CSÉSZE.

I.

SZENT István király- és első utódainak nehéz föladataik megoldásában: a keresztény vallás és a nyugati műveltség terjesztésére irányzott törekvésekben, a szent Benedek-rend szerzetesei valának legbuzgóbb és legtevékenyebb munkatársaik. A térítés művét nagy részben ők vitték keresztül. Az egyház kebelébe fogadott nép az ő körükből nyerte első főpapjait, lelkipásztorait és egyúttal tanítóit. A közigazgatás és törvénykezés új intézményeinek meghonosításában nagy részök volt. A legelső oklevelet és nyelvünk legrégebb emlékét, mely reánk maradt, nekik köszönhetjük. A művészet és gazdaság sokféle térein mély nyomokat hagyott tevékenységök.

E szerint kolostoraik alapítása a keresztény civilisáció és az állami rend consolidációjának mindig fontos ténye vala, mire uralkodóinkat egyaránt ösztönzé vallásos érzületek és politikai tapintatuk.

A romlott jellemű Pétert kivéve, a ki mindkét tulajdonságot nélkülözé, szent István mindegyik utóda növelte a szent Benedek-rend kolostorainak számát. És a szerzet iránti kegyeletöket azzal is kitűntették, hogy rendszerint az általok alapított apátság egyházát jelölék ki végső nyughelyül.

Így tett Aba Sámuel és I. Endre; amaz a sárhegyi, ez a tihányi apátság alapítója. Példájokat követi I. BÉLA, a *szekszárdi* apátság létesítése által.

Alapítványa számára *Tolnamegyének* azon helyét választá ki, a hol, alig egy mérföldnyi távolságra a Dunától, szelíd dombok, termékeny síkság és nagy kiterjedésű posványok által övezve, a római uralom idejében, a Budáról Eszékre vezető út mellett, *Alisca* nevű katonai gyarmat virágzott.¹

A kereszténység, mely Pannonia területén már az apostoli korokban kezdett gyökeret verni, és a III. században annyira elterjedt, hogy több püspökség fölállítása vált szükségessé,² *Alisca* lakóit is meghódítá. A IV. században *keresztény hitközséggel* találkozunk itt, melyben az új vallás szelleme és bensősége a classicai műveltséggel és ízléssel frigyestült.

Tanúskodnak erről azon nagybecsű emlékek, melyek 1845-ben, a szekszárdi dolog-ház alapjainak kiásása alkalmával, két ölnyi mélységből kerültek napvilágra : két kő sarkophág, számos bronz-, kő-, cserép- és üveg régiség.³

Az egyik koporsó — mely jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum római régiségei között foglal helyet — előkelő keresztény embernek tetemeit foglalta magában. Utalnak erre a rajta látható symbolumok : a delphin, mely az Üdvözítőnek egyik jelképe ; a fürtökkel terhelt szöllőág és a kenyerekkel telt kosár, melyek az oltári szentséget ; végre Amor és Psyche alakjai, melyek itt a lélek egyesülését Istennel jelentik.

Még nevezetesebb emlék az *üveg áldozati csésze*, melynek fenekén az Üdvözítőt jelképező halak tűnnek föl, és oldalán kiálló betűkkel a következő görög fölírat fut körül :

ΑΕΙΒΕ ΤΩ ΗΘΙΜΕΝΙ ΗΙΕ ΖΗΣΑΙΣ.

„*Áldozz a pásztornak, ígyál s élni fogsz.*“ Vagyis : «Áldozz Krisztusnak, élj az oltári szentséggel, és élni fogsz».

¹ Hogy *Alisca* a mai Szegszárd helyén állott fenn, a római régiségtudomány legtekintélyesebb művelői elismerik : Mommsen, Dejardins, Rómer.

² Ezekről bőven értekezik SALAGI «De statu Ecclesiae Pannonicae libri VII» című nagy művében.

³ Ezeket ismertette KUBINYI ÁGOSTON, ily című munkájában : Szegszárdi Régiségek. Pest, 1847.

Kétségtelen — a minthogy a régészek általánosan elfogadják — hogy ezen edény az oltári szentségnek, bor színe alatt, kiszolgáltatójánál használtatott.¹

Mi volt Alisca sorsa a népvándorlás, a barbár népek egymást fölváltó uralmának korában, nem tudjuk. Valószínű, hogy a magyar honfoglalás idejében a római gyarmat és keresztény község maradványai még fönnállottak.

És ezek vezethették Bélát arra, hogy e helyen alapítson kolostort.

A kath. egyház ugyanis mindenkor kegyelettel őrizé múltjának emlékeit és hagyományait; mindenkor áhítattal vonzódott azon helyekhez, melyeket apostolai és hittérítői buzgó munkásságukkal vagy halálukkal megszenteltek. Ha az üldözések vagy más catastrofák távozni kényszeríték, jobb idők beálltával, rendszerint visszatért oda; ott építve föl székesegyházait és monostorait. Épen a mai hazánk területén uralkodó avar és szláv fejedelmeket figyelmezteti II. Jenő pápa, a IX. század elején, az egyház ezen hagyományos elvére; intve őket, hogy főleg Pannonia azon helyein, hol a régi egyházak nyomai az egykor létezett püspöki székekre mutatnak, állítsák föl, ha alkalmasan történhetik, az új püspökségeket.²

Nagynevű történetírónk IPOLYI ARNOLD már rég fölhívta a figyelmet arra, mint teljesül ezen óhajtás a magyarországi egyház alakulásánál is. Utalt arra, hogy a pannoniai Sabariában, ugyanazon helyen, a hol sz. Márton született, építik Gejza és szent István az első monostort; hogy keresztény elemekkel áthatott egykor virágzó gyarmatoknak, a szláv-morva térítő püspökségeknek még alig hült helyén emelkednek első nevezetesebb püspökségeink és kolostoraink: Esztergom, Veszprém, Pécs, Győr, Nyitra, Pécsvárad, Szalavár, Zobor; hogy Esztergom és Pécs basilikái aljában még föltalálhatók a római ős-keresztény katakombák, annak jeléül, hogy nemcsak a keresztény

¹ Ezen, szintén a M. N. Múzeumban őrzött emlékeknek (mely a pannoniai őskeresztény emlékek között a legfontosabb) rajzai, melyek az eddig kiadottaknál pontosabbak és hívebbek, e fejezet élén és végén láthatók. Az utóbbi a csésze fenekét és köríratát tünteti elő.

² A 826-ban írt levél FEJÉR-nél: Codex Diplomaticus. I. 158. l.

telep a régiek helyén alakúl, de még a templom is, századok múltával, az előbbinek helyére épül.¹

Az egyház ily eljárásában a magas idealis fölfogással gyakorlati szempontok karöltve jártak. A régi római gyarmatok erődítményei védelmet nyújtottak, utai és hidjai a könnyű közlekedést biztosították.

A SEKSZÁRDI ÖS-KERESZTÉNY ÁLDOZATI CSÉSZE FENEKE ÉS KÖRIRATA.

¹ IPOLYI ARNOLD. *A déákmonostori XIII. századi basilika.* (Pest, 1860) 20. és kk. ll.

II.

MILY nép lakta Tolnamegyét a X. század elején, és mi volt ekkor Aliscának neve, meg nem határozhatjuk. A hagyomány, mely a XIII. század második felében már írásba foglaltatott, a helynek, illetőleg az ott alapított monostornak, mai *Szekszárd* nevét Béla királytól származtatja. «Ő ugyanis — írja Kézai Simon — kopasz volt és barna; minélfogva monostorát saját külseje szerint így nevezte el».¹

A régi magyar nyelvemlékek tanúsága szerint, a *barna* és *kopasz* kifejezéseknek a *szög* és *szár* felelt meg. A hagyománynak tehát némi külső támpontja csakugyan van. Azonban a belső alapot és a valószínűség kellékeit nélkülözi az.

Mindenekelőtt alig tehetjük föl, hogy a hely, a melyen egykor Alisca állott, az apátság alapítása idején teljesen elpusztúlva és lakatlan lett volna. Ha pedig ott helység vagy erődítmény létezett, bizonyára neve is volt, a melyet később megtart, vagy legalább a történelem föntart vala.

De ha föl is teszszük, hogy a helynek a monostor alapításakor nem volt neve, valószínűtlen, hogy a király alapítványa számára nevet keresve, ennek elemeit saját kopaszságától és barna arcszínétől kölcsönözte; oly külső tulajdonoktól, melyek egészen jelentőség nélküliek és egyáltalán nem jellemzők, mert külön is, együtt is sok embernél fordulnak elő.

Minthogy továbbá a kolostor alapításakor e nevet már bírta, azt ez alkalommal kellett volna elnyernie; a mi a kolostor-alapítás cselekményének komolyságával nehezen volna megegyeztethető. Ehhez

¹ Béláról szólván, mondja: «In suoque Monasterio dicto Sceugzard sepelitur; hic enim calvus erat et colore brunus, propter quod suum Monasterium diminutive, sicut erat ipse corpore dispositus, sic vocari iussit.» (Podhraczký kiadása 62—63. ll.) A *bécsi krónika* pedig így adja ezt elő: «Sepultus est autem in monasterio Sancti Saluatoris, quod ipse construxerat in loco qui dicitur Zugzard. Hic enim Bela erat calvus et colore brunus, propterea suum monasterium, ad suam dispositionem, Zugzard appellavit». (Toldy kiadása LVI. l.) Ugyanazt írja Thúróczi is krónikájában. (II. rész, 46. fejezet.)

hasonló esetet az onomasticonokban hiába keresnénk; valamint arra is alig találunk példát nyelvemlékeinkben, hogy két egymással össze nem függő tulajdonság (kopasz és barna) egy szóba egyesítettett, a mi ellen a nyelv logikája is tiltakozni látszik.

Ezen ellenvetések a többi származtatásokra nézve is fölhozhatók. BONFIN szerint ugyanis a hely azért nyerte a Zegzardu nevet, mivel alapítója Béla király sánta és barna arczzsinü volt.¹ LISZTI szerint pedig azért, mert Béla sánta volt, és a magyarok a törött lábat *szegett szárnak* nevezték.²

Már gróf TELEKI JÓZSEF fölszólalt ezen erőltetett szószármaztatások ellen; azonban ő sem szerencsésebb, midőn azt a hypothesis állítja föl, hogy «őseink barna falaiért nevezték *szögzárd* vagy *zárdának*, miből *Szögzárd* vagy *Szegszárd* név alakult».³

Nem szándékunk új combinációkba bocsátkozni.⁴ De kétségtelennek tartjuk, hogy a Szekszárd helynév a kolostor alapításánál régibb; és mivel esetleg oly hangzása van, mintha a *szög* és *szár* összetétele által képződne, a mely szóknak megfelelő tulajdonságok esetleg a kolostor alapításában meg voltak: keletkezett az előadott hagyomány.

¹ II. decas III. könyv.

² KOVACHICH: Scriptorum minores. I. 333. l.

³ Hunyadiak kora. VI. 125. l.

⁴ Figyelemreméltó, hogy a középkori oklevelekben következetesen *Saxardia* alakkal találkozunk. És megemlíthetjük, hogy az *árd* végszótag helyneveinkben gyakran fordul elő: Agárd, Polgárd, Zamárd; minélfogva azt *zárdából* származtatni fölösleges.

III.

SZEKSZÁRDI apátság alapító oklevele, sajnos, nem maradt reánk. TURÓCZI LÁSZLÓ, a múlt század második felében, említést tesz egy töredekéről, a melyből kitűnnék hogy az apátság 1061-ben, Béla király uralkodásának első esztendejében alapított. ¹ — Ezen töredéket tizenegy évvel utóbb, KATONA ISTVÁN eredménytelenül nyomozta. ² A magyar *Monasterologia* tudós kiadói pedig már kétséget támasztanak az iránt, vajjon az említett töredék egyáltalán létezik-e? ³

E sorok írója eloszlathatja e kétséget; a mennyiben szerencsés volt az érdeklett töredéket fölfedezhetni.

Mikor ugyanis Kont Miklós nádor elnöklete alatt, a fehérmegyei rendek 1358 május 18-án tartott gyűlése azon pert tárgyalta, mely a szekszárdi apátságnak Szatmár nevű birtoka fölött, egyrésről az apátság, másrésről pedig Karácsondi Vida és Csornai Imre között folyt; Imre apát megbízottja előmutatta Róbert Károly királynak 1327-ben kelt oklevelét, melyben IV. Lászlónak 1272-iki oklevelét átírja, a mely ismét Béla királynak a szekszárdi apátság javára kiállított adománylevelét tartalmazza.

Kont Miklós 1360 május 7-én kelt ítéletlevelébe fölveszi Béla király oklevelének azon részét, mely a perben forgó Szatmár nevű birtoknak az apátsághoz való tartozását deríti föl. ⁴

Ezen töredék fogalmat nyújt a gazdag dotatióról, melylyel Béla király az apátságot ellátta. És pedig nemcsak a Duna jobb partján, Tolna- és a szomszéd Baranya megyékben; hanem a balparton is, a

¹ «Ut est in fragmento foundationis Abbatiae Sexardiensis anni 1061, Regni eius primi.» (Ungaria suis cum Regibus, Nagyszombat 1768. 335. l.)

² «Si diploma hoc» — úgymond — «obtinere possemus, non dubito magnam inde lucem obscuris patriae historiae rebus affunderemus.» (Historia Crit. I. 168. l.)

³ «Nos, an existat, quaerimus.» Fuxhofer-Czinár 211. l.

⁴ Kont Miklós ítélet-levelét a kalocsai káptalannak 1390-iki átíratában, Mérey Mihály apát 1696-ban bemutatta az esztergomi káptalannak, mely azt átírja. (Béla király oklevelének töredékét az I. szám alatt, Kont Miklós ítéletlevelét a III. szám alatt a mellékletben közöljük.) E szerint kétségtelen, hogy az apátság 1061-ben alapított.

hol az apátság birtokai a Duna közelében levő Fajstól fölfelé a legéjszakibb ponton fekvő Szatmárig (ma is Szakmár) nagy kiterjedésben terültek el, Kalocsát három oldalról körülvéve.¹

Érdekes az alapító oklevél azért is, mert a határok megjelölésénél használt számos magyar szó kétségtelenné teszi, hogy ekkor, a XI. század közepe táján, a magyar elem azon részeken uralmát teljesen consolidálta; végre azért is, mert látjuk, hogy Szekszárd vidékén a szőlőművelés már ekkor is virágzott.

Mindazáltal az alapító oklevélnek csak kis töredéke maradván ránk, az apátság jogi állását nem ismerjük. Mivel azonban okleveleink, a XIII. század elejétől kezdve, a *szent-mártoni* és a *pécsváradi apátságokkal* következetesen egyenlőnek tekintik;² föltehetjük, hogy ahhoz hasonlóan volt szervezve; hogy t. i. az apát a püspöki hatóság alól ki volt véve és az esztergomi érseknek alávetve; hogy a főpapi jelvények használatára jogosítva volt; hogy terjedelmes birtokokkal megadományozva, ezeken fegyveres és egyéb szolgálatokra kötelezett jobbágyok nagy száma tartózkodott; hogy ezek fölött bíraskodási hatalommal bírt stb.³

Hogy ezen kiváltságokkal az apátság csakugyan dicsekedett, későbbi emlékek is igazolják.⁴

Az apátság *első apátjának* nevét nem ismerjük.

Lehetséges egyébiránt, hogy ez nem volt más mint az a

¹ Ezen Kalocsa körül fekvő birtokok: Fajsz, Bática, Halom, Malomér, Szatmár, Pálföld mindvégig az apátság kezei között voltak. Meglepő, hogy ezen terület nem a kalocsai érsekség és káptalan birtokában volt. A kalocsai és bácsi érsekség alapítására vonatkozó kérdések tárgyalásánál ezen körülményt is figyelembe kell venni.

² Például, 1226. körül Miklós nádor kijelenti, hogy a szent-mártoni apát «descensum suum eodem modo, sicut Abbas Waradiensis vel Simighiensis aut Saxardiensis tenetur exigere». 1233-ban választott bíróság ítélete szerint, a szent-mártoni apát lovas hadainak «in antea det prebendam, sicut dant Abbates Waradiensis et Saxardiensis.» (WENZEL Árpádkori Új Okmánytár. V. 542., VI. 279. ll.) később is, mikor a jelentékenyebb apátságok felsoroltatnak, rendszerint az első helyet a pécsváradi, a másodikat a szekszárdi foglalja el.

³ A pécsváradi apátságnak szent István által 1015-ben kiállított oklevelét kiadták: Fejér, Czinár és mások.

⁴ Az 1397-iki esztergomi visitáció azon javadalmak közé sorozza, melyek az esztergomi érseknek vannak alávetve. (Leges Ecclesiasticae III. 324. l.) IX. BONIFÁCZ 1400 május 1-én kelt bullájában, ősi szokásra hivatkozva, megerősíti az esztergomi érsekség joghatóságát ugyanazon javadalmak fölött. (Koller III. 221. l.) Az apátságok közt a szekszárdi mindig a második helyen áll.

VILMOS apát, a ki 1074-ben állott a monostor élén, és a kit a krónika «latinus» vagyis olasz származásának mond.

Annyi bizonyos, hogy az alapítónak családjához benső ragaszkodással viseltetett, a melyet válságos körülmények közepett bizonyított be.

SALAMON király, gonosz tanácsosok által sugalmazva, ellenséges érzületet táplált Béla király fiai: GEJZA, LÁSZLÓ és LAMBERT hercegek ellen. Egy alkalommal, 1074-ben, Tolnamegye területén táborozva,¹ a közel *szekszárdi* monostort is fölkereste, hogy ott ajtatosságát végezze. Rosz szelleme, Vid, és társai e szent helyen sem engedtek lelkének nyugalmat. A templomban, a vecsernye után, megjelentek előtte, hogy őt a hercegek ellen nyílt háború megindítására bírják. Gondolja meg — így szóltak hozzá — hogy a háború elkerülhetetlen; ha ő nem indítja meg, a vezérek fogják megkezdeni. Támadásra a jelen időpont a legalkalmasabb; mert ha László és Lambert Orosz- és Lengyelországból a segélyiél megérkeznek, nehéz lesz velök megmérkőzni; most pedig az Ingvány erdőben gondtalanul vadászó Gejzát könnyű volna az éj homályában meglepni, hatalmába ejteni, és szemeit kitolva veszélytelenné tenni; ennek hírére azután testvérei sem merészelnek az országba jönni.

A király habozott, és gondolkodási időt kért. E tanácskozásnak láttatlanul tanúja volt VILMOS apát. Rögtön hírnököt küld Gejzához, levélben intve őt, hogy a fenyegető veszély elől meneküljön. De a herceget tanácsosai, kik Vid zsoldjában állottak, megnyugtatók. «Ne félj» — így szólának — «az apát iszákos ember, bizonyára részegségben küldé a hírnököt, nem tudva mit cselekszik.» Gejza csakugyan nem hagyta abba vadászatát.

Azonban Vilmos apát nem szünt meg örködni fölötte. A templomban elrejtözve megleste a királynak és híveinek újabb tanácskozását, a melyben Salamon kijelenté, hogy elfogadja Vid tanácsát. Az apát ezek hallatára, rögtön közvitéznek öltözve, lóra kapott, Gejzához sietett, és meggyőzte arról, hogy komoly veszély fenyegeti életét.²

¹ Thuróczi szerint a király «super locum Kestelcz» táborozott, és innen jött Szekszárdba; *Kesztölcz* a mai térképen nem található; Szekszárd és Báltaszék között feküdt.

² Így beszéli el a bécsi krónika és Thuróczi. (Schwandtner, *Scriptores* I. (folio kiadás) 123. l.

A herczeg sietve összeszedte csapatát és Morvaország felé vette útját, hogy Lászlóval találkozzék. De Salamon a Tiszántúl utolérte, ütközetre kényszeríté és megverte. Gejza szerencsésen megmenekült, Vácznál találkozott Lászlóval, és a mogyoródi ütközetben elhatározó diadalt vívott ki Salamon fölött. E győzelem megnyitotta előtte a trónt.

Gejza, mint király, kiváló kegyelettel viseltetett a szekszárdi monostor iránt, melynek sírboltja atyja hamvait őrzé, melynek apátja az ő életét menté meg. Az 1076-ik évben, fényes kísérettel, ott tölté a karácsonyi ünnepeket. Egyik napon Desiderius érsek ünnepélyes szent mise után a szószékre lépett, és megható beszédben a béke áldásait fejtegette. Szavai mély benyomást tettek a király lelkére. Ez az isteni tisztelet végeztével, felszólítá a jelenlevőket, hogy távozzanak a templomból. Csak a püspököket és apátokat tartá vissza. Előtök könnyelt szemekkel kinyilatkoztatá, hogy bűnösnek érezi magát, mert a koronás király életében elfoglalta a trónt; de kész azt — ugymond — átengedni Salomonnak; csak az ország harmadrészét kívánja herczegi joggal megtartani.

A főpapok hálát adva Istennek, hogy — a krónika szavai szerint — a szent lélek megvilágosítá a király elméjét, megerősíték elhatározásában. Azonnal követeket küldöttek Salamonhoz. De Gejza nem érte meg az alkudozások végét; a következő év elején elragadta a halál.¹

E szerint az apátság nevezetes eseményeknek volt színhelye. De egyébkint, úgy XI. mint XII. századbéli történetét homály fűdi, melyet egyetlen adat sem derít föl; sőt reméllenünk sem lehet, hogy arra a későbbi kutatások világot fognak deríteni.

A XIII. század első évtizedeiből is csak annyit tudunk, hogy a pápák, kik ekkor mindinkább kiterjeszték *közvetlen* hatóságukat a részleges egyházakra, többször bíztak a szekszárdi apátokra fontos eljárásokat.

Így, III. Incze pápa 1212-ben, a *kalocsai* érseket, a *szekszárdi* és *csikadori* apátokkal, megbízta, hogy a veszprémi püspök és a szent-

¹ Thuróczy elbeszélése. I. h. 128. l.

mártoni apát között főnforgó joghatósági vitás kérdés tisztázása végett, tanukat hallgassanak ki. Hat évvel utóbb, ugyancsak a veszprémi püspök és a szentmártoni apát között a somogyi tizedek tárgyában per támadott; ennek eldöntésére III. Honorius a *pécsváradi*, *szekszárdi* és *czikadori* apátokat rendeli bírának. IX. Gergely pápa 1235-ben a *szentmártoni* és *szekszárdi* apátokat utasítja, hogy a csanádi püspököt, a bizerei apát javára, bizonyos költségeknek megterítésére kényszerítsék; két évvel utóbb pedig a *szalavári*, *tihanyi* és *szekszárdi* apátokat, hogy a veszprémi püspököt, ki káptalanával perlekedett, a szent-szék elébe idézzék, és neki a megjelenésre határnapot tűzzenek ki.¹

Mikor pedig 1263. ápril elején Angelus mester, pápai követ, Budán egyházi gyűlést tartott, ennek tárgyalásaiban, több püspök és szerzetes-főnök között, a *szekszárdi* apát is részt vett.² Sajnos, mind ezen oklevelek az *apátok neveit* nem tartották fenn.

Az apátok névsorában e szerint két századra kiterjedő (1074—1266) hézagot találunk. A XIII. század végéről is csak három apátnak nevét ismerjük: 1265-ben TOBIÁS³ apáttal találkozunk; a következő évből pedig egy oklevélnek XIV. századbéli átírata FILIUS szekszárdi apátot nevezi meg. Lehet, hogy az átíró hibásan olvasta e szokatlanul hangzó nevet; de lehetséges, hogy az a FILE magyar névnek latin alakja.⁴ Végre 1299-ben ENDRE apát kormányozza a szekszárdi monostort.⁵

A monostor elpusztulása alkalmával teljesen megsemmisült úgy az apátság, mint a gondjaira bízott hiteles hely levéltára.

A szekszárdi convent *hiteles helyi működése* kétségkívül visszavezetendő a legrégebb időkre. Azonban a közbejöttével történt jogi eljárásokról szóló oklevelek, melyek oklevéltárainkban közre vannak bocsátva, nem érnek föl az Árpádok korába.⁶ Ebből mi is csak egyet

¹ KOLLER: Historia Episcopatus Quinqueelesiensis. I. 341. II. 81. II.

² Omode győri püspöknek 1263. ápril 4-én a budai gyűlésen tárgyalt egyik ügyről kiállított oklevele. Kollernél: Historia Episcopatus Quinqueelesiensis. II. 172—5. II.

³ BOMBARDI: Topographia Regni Hung. 96. I.

⁴ Wenzel III. 172. I. Az utóbbi föltevés SZABÓ KÁROLYÉ, ki az oklevelet az 1380-ik évi átíratból másolta.

⁵ Wenzel XII. 560. I.

⁶ Albert király 1438-iki ítéletlevelének egy helyéből («Matteus Abbas de Seelisia . . . litteras Conventus Sexardiensis nobis curavit exhiberi, quae quidem carta in pergameno literis

mutathatunk föl, 1269-ből, melyet későbbi átiratban a pozsonyi káptalan levéltára őrzött meg.¹

A hiteles helyi kiadványok, melyek a középkor jogi állapotaira és birtokviszonyaira annyi világot vetnek, egyúttal megőrzék a monostorok néhány szerzetesének nevét, kik szerény elvonúltságban, érdek és jutalom nélkül, e téren is híven szolgáltak hazájoknak.

A beiktatások, határjárások, idézések és más hasonló jogi eljárásoknál a királyi emberrel a conventek küldöttei működtek, mint tanúk és jegyzők. Ezeket a convent által kiállított oklevelek rendszerint megnevezik. Néha pedig az oklevelek záradékában a convent hivatalnokai is felsoroltnak.

A conventnek az apát után első hivatalnoka, és egyúttal a hiteles hely felügyelője, *dékánnak* majd később *priornak* neveztetett. Mellette, a káptalanok példájára, *custos* (őr) és *cantor* (éneklő) hivatal volt szervezve.

A XIII. századbeli oklevelekben a *szekszárdi* monostornak csak egy dékánját JÁNOST (1299), két *custos*-át MÁRTONT (1267) és JAKABOT (1299), végre egy szerzetését PÉTERT (1299) találjuk megnevezve.

Minden conventnek, hiteles helyi kiadványai számára, külön pecsétje volt.

Valószínű, hogy azon pecsét, mely a szekszárdi conventnek 1344-iki okleveléről lefügg, a XIII. században is használtatott. Kerek idomú. Közepén az Üdvözítő trónon ülve ábrázoltatik, jobb kezét áldva emeli, baljában könyvet tart. Baloldalán csillag, két oldalán az *E* és *A* betűk. Köriratából csak egyes betűk vehetők ki.

A későbbi korból két mandorla alakú pecsétjét ismerjük. Az egyik 1467-ben a másik 1509-ben készült. Mindkettő dús goth archi-

veteribus conscripta seriem literarum quarundam Ottonis Simighiensis Comitis . . . anno ab incarn. 1061 . . . emanatarum repraesentantem . . .) FEJÉR azt következteti, hogy a szekszárdi convent már 1061-ben átirta, illetőleg hitelesítette a szilisii apátság alapító oklevelét. (I. 399. l.) CZINÁR is magáévá teszi e föltevést (I. 214. l.) Ez azonban tévedés. Világos ugyanis, hogy Albert király oklevelében a szilisii apátság alapító oklevele mondatik 1061-ben kiállítottnak; nem pedig a szekszárdi átirat. — FEJÉR közöl egy 1297-ik évi szekszárdi kiadványt is; de ez 1397-ből való, a mely év alatt másodízben is közzéteszi.

¹ Hibás rajzát közli JERNEY *A káptalanok és konventek története* című dolgozatában. (Történelmi Tár. II. 163. l.)

tekturában, a trónon ülő Üdvözítőt tünteti föl; jobbát áldva emeli, baljában a keresztes világalmát tartja. Az alsó szelvényt szárnyas angyalfő foglalja el.

A régiebbnek körirata:

† sigil . covent's : zaxardi . s : salvatoris . 1268 . ¹

Az újabbé:

SIGILL . COVENTYS . ZECZARDIEN . MONAST . SANCTI .
SALVATORIS . MDIX . ²

A SZEKSZÁRDI CONVENT PECSÉTJE.

¹ Hibás rajzát közli Jerney ugyanott. Köriratát az előtte levő példányban nem betűzhette ki. A jelen rajz, a pannonhegyi levéltár 1508-ik évi oklevelének pecsétjéről van véve, a mely szintén nem egészen ép.

² A pecsétnek töredéke a pannonhegyi levéltár egy 1517-ik évi oklevelén látható.

BENEDEK SZEKSZÁRDI APÁT PECSÉTJE 1342.

IV.

xiv. század elejétől kezdve az apátok névsorát, úgy szólván, teljesen összeállíthatjuk.

Azon zavarteljes években, melyek az Árpád-ház utolsó uralkodójának halálát követték, ENDRE *apát* még életben volt. Minden bizonynyal azon párthoz tartozott, mely Róbert Károlyhoz csatlakozva, igyekezett az ország belbékéjét helyreállítani. Ezen körülménynek tulajdoníthatjuk azt, hogy mikor 1304-ben, egyháza ügyeiben, Mihály esztergomi érsekhez utazott, ügyeinek elintézése után, Esztergomból a Dunán fölfelé hajózva, Visegrád alatt, VENCZEL ellenkirály cseh hadai hatalmokra ejtették, és soká fogságban tartották.¹

Nem tudjuk, vajjon ő volt-e az a *szekszárdi* apát, kinek 1317-ben XXII. János pápa, a kalocsai érsekkel és a garanmelléki apáttal, azt a fontos megbízást adja, hogy a Pálos-rend szabályait, melyeknek megerősítését a szent-széknél Róbert Károly sürgette, vizsgálják meg, és tegyenek jelentést.²

¹ Erről kiszabadulása után, 1305. február 5-én, óvást állít ki, melynek töredékét közli KOLLER II. 244. l.

² Az 1317. július 1-én kelt pápai irat Kollernél II. 343. l.

LŐRINCZ (1328) és BENEDEK (1330—1346) apátok a monostor zavart birtokviszonyainak rendezése körül buzgólkodtak.¹ Az utóbbinak korába esik azon nagy jelentőségű mozgalom, mely a magyarországi szent Benedek-rend belső életének fölélnkítésére, a nagy alapító szellemének megújítására irányult.

Az apátságok ekkorig egymástól teljesen függetlenek valának. A testületi szellem és egyúttal a fegyelem föntartása, valamint a közös érdekek megóvása czéljából, az 1215-ben tartott laterani zsinat elrendelte, hogy az egyes tartományokban fönnálló monostorok apátjai három évenként gyűléseket, *káptalanokat* tartsanak.

III. Incze és III. Honorius pápák, a XIII. század elején, a káptalanoknak megtartását Magyarországon is elrendelték. De ezeket csakhamar elhanyagolták.

1332-ben az összes magyarországi monostorok főnökei magok folyamodtak XXII. János pápához engedélyért, hogy ezentúl évenként tartsanak káptalanokat. A pápa készséggel adta beleegyezését; egyúttal Miklós szent-mártoni apátot fölhatalmazta, hogy az első káptalant hívja össze, és annak tanácskozásaiban, a garanmelléki apáttal együtt, az elnöki tisztelet viselje; jövőre a káptalan jogaihoz tartozván az elnököket, valamint a visitatorokat megválasztani. XII. Benedek pápa még szorosabbá kívánta tenni az egyes monostorok közötti kapcsolatot; ennél fogva az esztergomi és kalocsai érsekségek területén létező apátságokat egy tartományba (provincia) egyesítette.²

És csakugyan a káptalanok több évtizeden át rendesen megtartottak.

Mennyiben vettek részt azokban a *szekszárdi* apátok, nem határozhatjuk meg. Csak az 1342-ben, Visegrádon, tartott káptalannak egyik oklevele említi a jelenlevők között BENEDEK szekszárdi apátot, a ki azon oklevelet magán-pecsétének ráfüggesztésével megerősítette.³

Utódai valának IMRE (1355—8) és JORDÁN (1360 táján). Az utóbbi, ismeretlen okok miatt, az apátságról lemondott és a pécsváradi

¹ Ezekről alább részletesen szólunk. ² L. Czinár I. 86., 87. l. ³ A nyolcz apát által kiadott oklevél eredetije, a nyolcz függő pecséttel, az országos levéltár kincstári osztályában. Kiadta Fejér VIII., IV. 604. l. A szekszárdi apát pecsétének hű rajza itt látható.

apátságba vonúlt vissza. Ezen alkalommal magával vitt a monostor levéltárából bizonyos családi okleveleket, melyek ott el voltak helyezve, és ezeket egyik rokonának MIKLÓS-, Bozók fiának adta át, a mi a tulajdonosok nagy hátrányával járt.¹

Jordán apát után CZUDAR LÁSZLÓ, előkelő nemzetség sarja, következett, a ki azonban nem soká állott a szekszárdi apátság élén.

Szigfried szent-mártoni apátnak 1365 elején bekövetkezett halála után, helyére a rend káptalana LÁSZLÓT választotta meg, kit V. Orbán pápa csakhamar megerősített.² Sirköve, melyet 1372-ben bekövetkezett halála után, a szent-mártoni egyházban, a rend emelt, mai napig épen fönmaradt, és híven tünteti elő arczvonásait és az azonkori egyházi viseletet.³

Ugyanakkor, a mikor László az ország első monostorának kormányára hivatott, TAMÁS MIKLÓS szekszárdi szerzetes választatott meg szekszárdi apáttá, és V. Orbán pápa által megerősítettet, illetőleg kineveztetett.⁴

E szerint két újítással állunk szemben. Az apátokat ekkorig rendesen az illető monostor szerzetesei választották; ez alkalommal a rend káptalana hatásköréhez vonta a választást. Továbbá a megválasztott apátok megerősítésökért folyamodtak ugyan a szent-székhez, mint az érsekek és püspökök, megerősítési díjakat is fizettek — egy XII. századbéli kézirat szerint a szekszárdi apát 69 forintot fizetett⁵ — de most a pápa az apátot egyenesen *kinevezte*.

¹ A szekszárdi conventnek ez ügyben, 1366. május 2-án kelt oklevele a gróf Károlyi család levéltárában. — L. Melléklet IV. szám.

² Ő magát «*permissione divina et Capituli Ordinis gratia*» apátnak nevezi. (Czinár, I. 90. l.) A pápai megerősítésről említés van a Tamás szekszárdi apát javára kiállított (alább említendő) bullában.

³ Először ismertette és kiadta RÓMER FLÓRIS a *Tudománytár* 1839. folyama 63. lapján. Azután megjelent azon fényes díszmunkában, melyet, a szent-mártoni egyház fölszentelése alkalmából, 1876-ban, KRUESZ KRIZOSZTOM főapát úr közrebocsátott, a kinek szívességéből, melylyel a metszetet rendelkezésünkre bocsátá, e helyen is napvilágot lát.

⁴ V. Orbán pápának 1365. július 2-án kelt oklevelének eredetije a pannonhalmi levéltárban. — L. Melléklet IV. szám.

⁵ *Saluatoris de Saxardia Ordinis sanctis Benedicti diocesis Quiqueclesiensis*. Florenci LXVIII. (A luccai városi könyvtárban.)

CZUDAR LÁSZLÓ SZEKSZÁRDI, KÉSŐBB SZENTMÁRTONI APÁT († 1372) SIRKÖVE.

RECEIVED
MAY 10 1964
U.S. AIR FORCE
HEADQUARTERS
WASHINGTON, D.C.

V.

RESERVATIÓK kora volt ez. A pápát, mint az egyház fejét, kétségkívül megillette az a jog, hogy az egyházak betöltéséről intézkedjék. Azonban a körülmények bölcs megfontolása arra bírta a szent-széket, hogy e jogot másoknak engedje át, kik a helyi viszonyok igényeit és a személyek tulajdonait jobban ismerhették; csak a megerősítést tartotta fenn magának. De a XIV. században több pápa szükségesnek látta a kinevezés jogát újra igénybe venni. És nehogy a javadalmak megüresedése esetén, mások, korábbi gyakorlatra támaszkodva, azokat előbb betöltsék, és így összeütközésekre nyílják alkalom; jó eleve, vagy általán bizonyos esetekre, vagy pedig egyes javadalmakra, fönntartották magoknak a kinevezést. Így például egyik pápa magának tartotta fenn mindazon javadalmak betöltését, a melyeknek birtokosai Rómában vagy a római állam területén halnak el; egy másik azon javadalmakat, melyek áthelyezés által üresednek meg. Ily czímen nevezte ki V. Orbán a szent-mártoni apáttá választott László helyére TAMÁS MIKLÓST.

Némi kétségeink merülhetnek föl az iránt, vajjon ez csakugyan tényleg viselte-e a szekszárdi apátság tisztét. Ugyanis a pápai kinevezési oklevél 1365. július 2-án van kiállítva. A következő év október 21-én a szent Benedek-rend magyarországi apátai a mogyoródi monostorban tartották káptalani gyűlésöket. Itt jelentés tétetett a grábi monostor apátjának kicsapongó életéről, a minek következtében állásától fölfüggesztetett, és a grábi monostor kormányzása ideiglenesen TAMÁS MIKLÓSRA, a szekszárdi kolostor papjára, bízott.¹

Mínthogy nem tehető föl, hogy egy kolostorban két szerzetes ugyanazt a nevet viselte: azt kell hinnünk, hogy ez a Tamás Miklós egy és ugyanazon személy azzal, a kit a pápa a megelőző évben szekszárdi apáttá nevezett ki.

¹ «Administrationem eiusdem Monasterii de Grab viro commendabili idoneo fratri, Thome Nicolai monacho Monasterii Saxardiensis . . . in Sacerdocio constituto committentes . . .»
A közjegyzői okmány eredetije a pannonhalmi főapátság levéltárában.

A *grábi monostor* eredetileg a szekszárdi apátságnak fiókháza (grangia) volt, és Szekszárdtól alig egy mértföldnyi távolságban fekvő Grab (ma Grabócz) helységben állott fönn. Később — hihetőleg már a XIII. század elején — apátsággá emeltetett, úgy azonban, hogy továbbra is a szekszárdi apátságnak, mint anyaegyháznak, maradt alárendelve.¹ A XIV. század elején pusztulásra jutott, birtokait világi urak foglalták le. Ezeket 1345-ben Siegfried garanmelléki apát kiváltá, és az apátság helyreállítatott,² hogy a csehországi származású Konrád apát alatt csakhamar hanyatlásnak induljon. Vajjon sikerült-e a szekszárdi monostorból választott administratornak a rendet helyreállítani? és mily viszontagságokon ment később az apátság keresztül? arról emlékeink hallgatnak.

A XIV. században még OTTÓ (1369) és MIKLÓS (1382—1396) apátok kormányozták a szekszárdi apátságot. Nincs tudomásunk arról, vajjon a convent vagy a rend káptalama által választattak, vagy pedig a pápa által nevezettek ki. Miklósra nézve az utóbbit tartjuk valószínűnek. Őt ugyanis 1396-ban IX. Bonifác pápa, kitünő tulajdonainak és érdemeinek jutalmaúl, pápai káplán címével ruházta föl,³ a mely szerzeteseknek nem szokott adományoztatni.

¹ Pázmány Péter, az 1629-iki zsinat végzéseéhez csatolt függelékben a magyarországi kolostorok névsorát összeállítva, így említi: „*Garab Abbatia filialis ad Szekszard*” (Peterfy, II. 273. l.) — A XVII. század végén (1695) Mérey Mihály szekszárdi apát az apátság hajdani birtokait kinyomozva, ezek között említi: «*Grabocz Filialis Abbatia Zexardiensis, uti etiam ex Dioeciesana Synodo constaret.*» (Esztergomi főkáptalan országos levéltára.) És csakugyan a neoquistica commissio is constatálta, hogy Garab ősi időktől fogva a szekszárdi apátság birtokaihoz tartozott. (Lipót király 1703. június 21-iki oklevele az országos levéltár kincstári osztályában.)

² A szent Benedek-rend 1345-ik évi káptalanának oklevele. Minthogy ebben a grábi apátság a *kalocsai egyházmegyéhez* tartozónak (*diocesis Colocensis*) mondatik, Czinár kétséget támaszt az iránt, vajjon ez azonos-e a tolnamegyei, tehát a pécsi egyházmegye területéhez tartozó, grábi apátsággal. (Monasterologia. I. 213. l. jegyzet.) E kétség könnyen elosztható. A pécsi egyházmegye területén létező apátságot, a kalocsai egyházmegyéhez tartozónak tekintették, ha a püspöki hatóság alól kivéve, a kalocsai érsekségnek volt alárendelve. Így gyakran mondatik a szekszárdi apátság is „*diocesis Strigoniensis.*”

³ «*Virtutibus clarens et meritis, sicut fame laudabilis testimonio commendaris, illum in nostro et apostolicae Sedis conspectu gratiam meruisti, ut personam tuam paterna benevolentia a prosequentes, eam libenter attollimus honoris gratia specialis . . .*» Az 1396. nov. 13-án kelt oklevél Kollernél. III. 319. l.

Épen ez időben, a XIV. században kezdett azon gyakorlat, illetőleg visszaélés, meghonosúlni, hogy a jelentékenyebb, jól javadalmazott monostorok főnökeivé nem szerzetesek, hanem úgy nevezett világi papok nevezettek ki. Igen természetes, hogy ezen eljárás a szerzetes intézmények szabályaival és szellemével teljesen ellentétben állott, és rendszerint gyászos következményeket: a szerzetesi fegyelem fölbomlását, a kolostorok hanyatlását vonta maga után.

Az ily apátok, kik *gubernátorok* vagy *commendátorok* nevezete alatt ismeretesek, rendszerint nem tartózkodtak a kolostorban, keveset gondoltak annak fegyelmi ügyeivel és magasabb érdekeivel. A gondjaikra bízott javadalmat jövedelmi forrásnak tekintették. Ámbár, kivételesen, soraikban olyanokkal is találkozunk, a kik lelkiismeretesen igyekeztek föladataiknak megfelelni; kik hatalmas állásuk és összeköttetések által a kolostorok jogainak és javainak megoltalmazása körül sikeresen működtek. A szent-mártoni apátság története is mutat föl ily példákat.

Mert a szent-mártoni apátság szintén gyakran ily gubernátorok kormánya alatt állt, épen a XIV. század végén.¹ A következő század elején pedig a szekszárdi apátsággal közös gubernátort nyert: KROPIDLO JÁNOS *oppelni herczeg* személyében. Viszontagságteljes életpályán jutott el hazánkba. 1384-től 1398-ig egymásután a poseni, lesloui, gneseni, kamini és kulmi püspöki illetőleg érseki székekre emeltetett. 1402-ben ismét visszatért a lesloui püspökségre, melyet 1428-ban bekövetkezett haláláig foglalt el.²

Időközben, 1403-ban — bizonyosan Zsigmond királynak, kihez rokoni viszonyban állott, ajánlatára — IX. Bonifác pápa *szekszárdi apáttá* nevezte; azon sajtószzerű indokolással, hogy «tekintettel van fáradságára, költségeire és káraitra, melyeket különböző egyházakra a szentszék által történt áthelyezése, valamint a gondjaira bízott egyházak jogainak föntartása okozott neki».

A pápa egyébkint, kinevezési oklevelében, kifejezi azt a reményét, hogy a szekszárdi monostor, az ő kormánya alatt, úgy az anyagiakban mint lelkiekben gyarapodni fog. Egyúttal meghagyja, hogy a kolostor szerzeteseinek és egyéb szolgálóinak számát ne kisebbitse; a kolostor

¹ Czinár-Fuxhofen I. 935 kk. II.

² Pothast. Bibl. hist. medii aevi. (1868-iki berlini kiadás) 305. l.

ingatlan javainak és kincseinek elidegenítésétől tartózkodjék; szabadságában állván, a kolostor főtartásával járó költségek fődözése után, a jövedelem fölöslegével rendelkezni.¹

Négy évvel utóbb ugyanő a szent-mártoni apátságot nyeri el;² kétségkívül megtartva e mellett a szekszárdit is.

Utódjai ismét a szent Benedek-rend tagjai valának. BÁLINT apát (1429) felől semmit sem tudunk.³ ZSIGMOND apát (1439—1455) több nyomot hagyott a történelmi emlékekben. Előkelő, de egyúttal erőszakos ember volt. 1439-ben találkozunk vele először, és pedig hatalmaskodási merényletben, melyet az ő megbízásából tíz fegyveres embere követett el a kalocsai káptalan tagjain, kiket, mikor birói ülésen együtt ültek, erőszakkal megtámadtak, gyalázó szavakkal halmoztak el, és tetteles bántalmaktól csak a jelenlevők védelme mentett meg. Mi volt ezen támadás oka, és mikép bünhődtek szerzői, arról nincs tudomásunk.⁴ Zsigmond apát, úgy látszik, jelentékeny részt vett mozgalmas korának politikai eseményeiben. 1447 szeptember havában Budán az ország rendei között találjuk. Azon oklevélben, melynek erejénél fogva Buda vára Hunyadi János kormányzónak átadatott, a praelatusok között az ő nevével is találkozunk; a püspökökön kívül csak a fehérvári prépost, a pécsváradi apát és Zsigmond neveztetnek meg.⁵

Két évvel utóbb, mikor Szécsi Dénes esztergomi érsek, az esztergomi székesegyház megújításának költségeire, a hatósága alatt álló javadalmakat, pápai fölhatalmazás alapján, megadóztatta, jövedelmök tizedrészét követelve; több apát — kik között első helyen áll Zsigmond — az érseki biztosok által kivetett összeget vonakodott megfizetni, és a szent-székhez appellált. De V. Miklós pápa elvetette folyamodásukat, és, egyházi büntetések terhe alatt, kötelezte őket a kivetett összeg lefizetésére.⁶

¹ Az 1403. január 8-án kelt pápai irat a pannonhalmi főapátság levéltárában. — L. *Melléklet* IX. szám.

² Fuxhofer Czinár I. 95. l.

³ Fejér. X. VII. 121. l.

⁴ A fehérvári ker. convent jelentése a pozsonyi káptalan levéltárában. — L. *Melléklet* X. szám.

⁵ Az oklevél *Bél*-nél. *Notitia Regni Hungariae* III. 208. l.

⁶ V. Miklós pápának 1449. február 18-án kelt oklevele. *Koller*. III. 388. l.

VI.

SZEKSZÁRDI apátságot Zsigmond apát kétségkívül már nem a szent-szék kegyelméből nyerte el. — A XV. század közepe felé a pápák fölhagynak a magyarországi egyházi javadalmak adományozásával. E jogot most újra a *királyok*, legfőbb kegyuraságukra hivatkozva, veszik igénybe, hévvel védelmezik és sikeresen vívják ki a szent-székekkel szemben.¹

Mátyás király a szerzetes javadalmakat rendszerint főpapoknak és más világi papoknak szokta adományozni. Alatta honosult meg nálunk is azon az egyház szellemeivel és érdekeivel ellenkező gyakorlat, a mely szerint egy főpap kezeiben számos javadalom összpontosult.

Így bírta VITÉZ JÁNOS esztergomi érsek egy ideig a *szekszárdi apátságot*, melynek birtokain, *Szekszárdon* és a baranyamegyei *Laskón* a régi várakat megerősítette és új erődítményeket emelt, a melyeket a Mátyás megbuktatására czélzó összeesküvés fölfedezése után, a a királylyal kötött egyesség értelmében, le kellett rontatnia.²

Utána, 1490 táján, KALMANCSEHI DOMONKOS, a kitünő műveltségű, tudományt és művészetet pártoló fehérvári prépost volt az apátság commendátora, a ki ezen javadalomról, úgy látszik, akkor mondott le, mikor 1495-ben váradi püspökké neveztetett ki.³

Az ország rendei nem szívesen látták az egyházi javadalmak adományozása körül elhatalmasodott visszaéléseket: a javadalmak

¹ Csak azon heves küzdelemre hivatkozunk, mely a dömösi prépostság adományozása tárgyában Hunyady János és a szent-szék között folyt.

² Ezen 1471. december 19-én kelt egyességben ugyanis olvassuk: «Item, quod Dominus Joannes Archiepiscopus castellum in Sexardirectum, et etiam si in Lasko erectum esset, dirui faciet, et si erecta non essent, erigi non permittet.» (Török. Magyar Primások. Oklevéltár 79. l.) — Szekszárdon már korábbi időkben is létezett erősség. 1429-ben *Gallus literatus castellanus Sexardiensis* említetik. (Fejér X. VII. 121. l.)

³ Mint volt commendátor említetik a szekszárdi apátságnak 1499. június 11-iki kiadványában, melynek eredetijét az esztergomi főkáptalan országos levéltára őrzi. L. Melléklet. XIII. szám.

cumulációját, azoknak külföldiek részére adományozását, az apátságok- és prépostságoknak világi papok által való betöltését. Az 1498-iki országgyűlés, többi között, megállapította, hogy azok, kik szerzetes apátságokat és prépostságokat nyernek el, javadalmuk elvesztésének terhe alatt, tartozzanak egy év letelte előtt, az illető szerzet tagjai sorába lépni.¹

Azonban II. Ulászló király túltette magát ezen törvény követelésén. Kevéssel annak megalkotása után, a *szekszárdi* apátságot két *római bíbornoknak* adományozta.

Az egyik ASCANIUS MÁRIA, szerpap-bíbornok, a római egyház alcancellárja volt, kiről, sajnos, semmit egyebet tudunk, mint azt, hogy az apátságot haláláig bírta, mely 1505. elején következett be.² A másik ISVALIA PÉTER (ki reggioi érsekségétől általán Reginonak nevezetik), mint pápai legátus több éven át Magyarországon tartózkodott és Ulászló királylyal baráti viszonyban állott, kinek egyik gyermekét keresztvízre tartotta, minélfogva őt okleveleiben *kedves komájának* (compater charissimus) nevezi. A szekszárdi apátságon kívül még a pécsváradit, sőt a veszprémi püspökséget is bírta.³

A királyok kegyúri joguknak önkényes gyakorlásával meg nem elégedve, nem egyszer magát a kegyúri jogot, bizonyos egyházakra, előkelő híveiknek adományozták, kiknek ez által jelentékeny politikai befolyást és hihetőleg anyagi előnyöket is biztosítottak. Több ily esetet ismerünk Mátyás király korából. És II. Ulászló is, egyebek között, a pécsváradit, *szekszárdi*, battai és tihanyi apátságokra a kegyúri jogot Perényi Imre nádornak és örököseinek engedte át.⁴

De ezen állapot nem tartott soká.

Ez időre esik a magyarországi szent Benedek-rend életerős

¹ 58-ik törvénycikk.

² II. Julius pápa 1505. május 30-án kelt bullájában, melylyel a szekszárdi apátságot Péter bíbornokra ruházta, említi elődjét. (Az oklevél Kollernél. IV. 516. l.)

³ II. Julius pápának 1505. május 30-án kelt bullája úgy van fogalmazva, hogy a pápa *adományozta* az apátságot Péter bíbornoknak. Ez a pápai cúria stylusa, mely ma is a püspökségek betöltésénél használatban van. Ebből azonban nem következik, hogy Péter bíbornoknak szekszárdi apáttá kinevezetése II. Ulászló király befolyása nélkül történt.

⁴ Az adománylevelet nem ismerjük; csak azt az oklevelet, melylyel az adományozást visszavonja. Erről alább szólunk.

fájának újabb virágozása, melynek, sajnos, a mohácsi vész csakhamar véget fog vetni.

II. Ulászló 1500-ban a szent-mártoni apátságot TOLNAI MÁTÉ pécsi egyházmegyei áldozárnak, a királyi cancellaria jegyzőjének adományozta; ez esetben oly kötelezettség mellett, hogy a rend öltönyét vegye föl, és szabályait léptesse újra életbe.

Máté apát ennél többet tett. Az egész magyarországi rend restaurációját tűzte ki föladatául. Már 1501 tavaszán káptalani gyűlésre hívta össze az apátokat, és innen visitorok küldettek ki az összes kolostorokba.

Ekként tényleg kezeibe ragadta a rend kormányát. Három évvel utóbb, II. Gyula pápa által, a magyarországi monostorok főapátjává (Abbas generalis) neveztetett ki.¹

Tevékenységét ezentúl még buzgóbban folytatta, és különösen azon volt, hogy a világi papok kezein levő apátságokat a rendnek visszaszerezze.

Bizonyára az ő befolyásával jött létre az 1507-ik évi országgyűlés azon törvénczikke, mely elrendeli, hogy több javadalmat senki se bírhatson; és azon világi papok, kik szerzetesi javadalmakat bírnak, a mennyiben két hó lefolyása alatt az illető rend öltönyét föl nem veszik, javadalmuktól fosztassanak meg.²

Azonban Péter bíbornok iránt oly tisztelettel viseltettek a király és a rendek, hogy ő reá nézve kivételt tettek; és a törvénczikkbe iktatták, hogy ő, míg él, vagy netán pápává választatik, a pécsváradi és *szekszárdi* apátságokat megtarthatja.³

Mindazáltal Máté apát talált módot, hogy mégis czélt érjen. A királytól fölhatalmazást eszközölt ki, hogy Péter bíbornoktól. 2000 forintnyi évdíj fizetése mellett, ama két apátságot átvehesse.⁴

¹ Czinár-Fuxhofer. I. 98. s kk. II.

² A XIII. törvénczikk.

³ Demtis duabus illis abbatiis, Sexardiensi et Pechwaradiensi, quae per Reverendissimum Dominum Petrum Cardinalem, a curia Romana liberata existunt, quasque idem, vita sua durante, vel infra eum terminum, quo, Dei munere in pontificem forte assumeretur, possidebit.

⁴ II. Ulászló 1510. július 2-án kelt oklevelének eredetije a pannonhegyi levéltárban. — L. Melléklet XIV. szám.

A bíbornok is készséggel ráállt az egyességre, melyet a rend káptalana 1508-ban három évre megkötött, és 1511-ben újabb három évre meghosszabbított.¹

A második szerződés 1511. július 1-én lépett életbe. De már szeptember 24-én Péter bíbornok Bolognában kimúlt.²

A szekszárdi monostor ekkor a szent Benedek-rend köréből nyert apátot. Vajjon ez az a MIHÁLY apát volt-e, ki 1517-ben lemondott, nem állíthatjuk egész bizonyossággal. De kétségtelen, hogy Máté főapáttal buzgón közreműködött a rend restaurációjának nagy munkájában.

Őt is azon nyolcz apát között találjuk, kik 1512. június 24-én örök szövetségre lépnek «a rend restaurálása, reformálása és megoltalmazása céljából», és ez alkalommal nagy horderejű intézkedéseket állapítanak meg. A legfontosabbak a következők.

Öltözetben, életmódban és az isteni tiszteletben egyformaságot hoznak be. Évenként káptalant tartanak, és a kolostorokat visitáltatják. Ha valamelyik monostorban az apát meghal, a szövetség elnökeinek és a szomszéd apátok jelenlétében választatik meg az utód; és ha a szerzetesek saját monostorukban nem találnak alkalmas egyént, a confoederáció más monostorából választanak. A megválasztott apát a rend-káptalannak esküt tesz. Mindegyik apát évenként számol a jövedelem hovafoordításáról. A jövedelem egy része közös pénztárban helyeztetik el.³

Az apát-választásra vonatkozó megállapodás a királyi kegyúri jogot nem zárta ki. A megerősítés ezentúl is a királyt illette. A rend joggal megvárhatta a koronától, hogy a szerzet jogait és érdekeit tiszteletben tartandja. De félnie kellett a magánpatrónusok önkényétől és bírvágyától. Azon volt tehát, hogy Perényi Imre kegyúraságától szabadúljon. És ez sikerült is.

II. Ulászló, néhány héttel halála előtt, ünnepélyes oklevélben visszavonta a kegyúri jog átengedését. «Helytelen információ alapján — úgy mond — királyi méltóságunknak és a szent korona tekintélyé-

¹ Csak a második szerződést bírjuk. Ez Győrött, 1511. június 27-én közjegyzők által állíttatott ki; de itt ismételve van szó «secundum triennium»-ról. (Eredetije ugyanott.)

² Katona. XVIII. 627. 1.

³ A szövetséglevél eredetije ugyanott. — L. Melléklet. XV. szám.

nek szembetűnő hátrányával, adományoztuk. Akkor nem ismertük föl azon sokféle károkat és bajokat, melyek amaz egyházakra és az egész Benedek-rendre országunkban háromolhatnak.»

Megerősíti korábbi rendelkezését, melynek értelmében a szerzet saját köréből választhatja az apátokat, s a megválasztottakat a királynak praesentálja; sőt most, a rend érdekeinek biztosabb megóvása végett, kijelenti, hogy a kánonok értelmében megválasztandó apátok, a választás után azonnal úgy tekintendők, mintha már meg volnának erősítve. Végre visszavonja a kegyúri jognak, Perényi nádor javára, történt átengedését, és az e tárgyban kiállított oklevelét semmisnek nyilatkoztatja.¹

Mindazáltal Perényi nádor ezentúl is megmaradt kegyúri jogainak birtokában.

Mihály szekszárdi apát, 1517. tavaszán, János szent-mártoni szerzetes javára, az apátságról önkényt lemondott. Ezen tényhez nemcsak a szekszárdi convent és a szent-mártoni főapát adta meg egyezését; hanem Perényi nádor jóváhagyását is ki kellett eszközölni.

Csak ezen előzmények után fordulhatott János apát az esztergomi érsekhez, kinek hatósága alatt állott, a kánoni investitúráért. Pál szent-mártoni szerzetest küldötte Budára, Bakocs bíbornokhoz, a ki, miután Pál szerzetestől, küldője nevében, az esküt átvette, a megerősítési okmányt kiállította.²

János apát a rend kiválóbb tagjaihoz tartozott. Azonnal apáttá megválasztatása után, a rend káptalana, Pál pécsváradi apát mellett, a rend másodelnökévé választotta.³

Valószínűleg életben volt még az 1526-iki hadjárat idején.⁴ Két héttel a szerencsétlen ütközet előtt (augusztus 14-én) II. Lajos Szekszárdon volt.⁵ Az apát hihetőleg csatlakozott hozzá, és a csata-

¹ II. Ulászlónak 1516. január 24-én kelt oklevele ugyanott. — L. Melléklet XVI. sz.

² Az 1517. szeptember 8-án kelt oklevél eredetije ugyanott. — L. Melléklet XVII. sz.

³ 1517. május 9-én Budán kelt iratukban, melynek élén János még csak «electus Abbas» mondatik, a bakonybéli apátot magok elé idézik. Eredetije ugyanott.

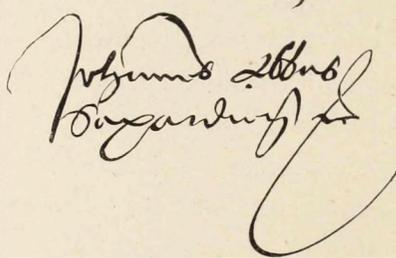
⁴ 1523. december 19-én Pécsváradról az esztergomi érsek ügynökéhez intézett levele az esztergomi káptalan magánlevéltárában.

⁵ Említi Brodaries, a hadjárat történetének elbeszélésében.

téren múlt ki. A következő évben a szekszárdi kolostort már GYÖRGY apát kormányzá, a ki az utolsó volt e helyen a szent Benedek-rend sorából.¹

A törökök elvonulása után, a polgárháború mozgalmi közepett, Máté főapát folytatta megkezdett munkáját. Azonnal káptalan hívott össze Szent-Mártonba, a mely őt a rend főelnökévé, László pécsváradi apátot és GYÖRGY *szekszárdi apátot* pedig elnöktársaivá választotta. Ezek 1528. márczius 11-én a szilisii monostorban együtt voltak, és a rend visitációja tárgyában intézkedtek.²

De ezentúl György apátnak nyomát vesztjük, és a bekövetkezett események hatása alatt, a Benedek-rend körében megindult üdvös mozgalom is teljesen megszűnik.

1523

JÁNOS APÁT ALÁÍRÁSA 1523.

¹ Téved tehát a Monasterologia, mikor János apátot mondja utolsóinak. 212. l.

² A rend apátjait a szent-mártoni káptalan által választott visitorok útnak indulásáról értesítik. Az irat bevezető sorai így hangzanak: «Reverendis dominis universis Abbatibus per Regnum Hungarie, partibusque eidem subjectis, ubi constitutis . . . Matheus Sancti Martini Sacrimontis Pannonie, summus presidens, Ladislaus Pechwaradiensis et Georgius Sexardienses compresidentes . . .» Eredetije ugyanott.

VII.

SZEKSZÁRDI apátságnak birtokai *Tolna*-, *Baranya*-, *Fehér*- és *Solt*megyékben terültek el. Legnagyobb részben az alapító adományai; de nem hiányoztak magánalapítványok és szerzemények sem. Nem kételkedhetünk, hogy a szekszárdi Benedek-rendiek — kiknek szerzete Európa számos országában, a gazdaság terén is, nagy szolgálatokat tett az emberiségnek¹ — szorgalommal és szakértelemmel munkálva birtokaikat, monostorukat a vidéknek mintegy gazdasági iskolájává tették.

A szekszárdi apátságnak egy, 1267-ik évi, oklevelében is a magas cultura számos jeleivel találkozunk: gyümölcsfákkal szegélyezett utakkal, árkok által határolt földekkel, víztartó medenczékkel, értékes szőlőkkel.² A monostor az erdöket is jól tudja értékesíteni; sertéstenyésztést üz, és fát nagy mennyiségben árusít el.³

Azonban a virágzó gazdaság és az ennek nyomaiban kifejlődött jólét a kolostorra nézve veszélyeket is teremtettek.

A hatalmaskodó urak rabló kalandjaikban nem szorítkoztak a gyengébb világi birtokosok jószágainak elfoglalására vagy kirablására; az egyházakat sem kímélték. Oklevéltáraink tele vannak az ily hatalmaskodási büntényeket illető óvásokkal és ítéletekkel.

A szekszárdi apátság is sokat szenvedett. Így például a baranyamegyei *Peturd* birtok, mintegy 20 ekére való szántóföld, melyet

¹ IPOLYI a deák-monostori basilikáról és a béla-háromkúti apátságról szóló munkáiban a szerzetesrendek ezen érdemeit is méltatja. Idézi, egyebek közt, két francia *műtörténelmi* író nyilatkozatát. CAUMONT: «Nos abbayes n'étaient pas seulement der couvents, ou, comme le croit la multitude, on ne s'occupait que de la recitation des psaumes. Après la prière venait le travail; c'étaient des grands *fermes modèles*, quelquefois de grandes fabriques». És CHAVIN DE MALLAS: «Les moins ont créé les jardins potagers et perfectionné l'horticulture, ils avaient d'excellents légumes et beaux vergers...» ² WENZEL: III. 172—6. II. ³ Ezt következtetjük az apátság praedialis nemeseinek 1366-ben előadott panaszaiból, melyekről alább szólunk.

Boch ispán neje, IV. Béla uralkodásának első éveiben, adományozott a kolostornak, már néhány év múlva — még a tatárok betörése előtt — teljesen elpusztúlva állott; minélfogva azt utóbb az apátság 60 márka árán Bodur ispánnak eladta.¹

Mennyire ment a szomszéd birtokosok vakmerősége, mutatja a következő eset, mely II. Endre uralkodása alatt, talán épen szentföldi hadjárata idejében, történt. Gergely úr, Tábornak fia, a szekszárdi apátság dús kincstárára vetette szemeit. Több czinkostárssal, éjnek idején, a templom alá lopózott, feltörte a kincstár ablakait, és az itt őrzött keresztek, kelyhek és egyéb drágaságokat, összesen 274 márka értékben, elrabolta. Az apát panaszt emelt a királynál. Ez Ugrin kalocsai érsekre bízta a bírói tisztet.

A tény constatáltatott. De a kincseket már nem lehetett visszaszerezni. A kár megtérítése végett Gergely úr *Ipolylaka* (Ipolthloka) nevű birtokát, mely 30 szabados- és 4 szolgaház helyet (mansio) számított, adta át az apátságnak (1223).

Azonban ezen birtoknak sem örvendhetett soká. Néhány évtizeddel utóbb valamelyik szomszéd úr elfoglalta, nevét Földvár-ra változtatta, és utódai később királyi adománylevelet eszközöltek ki rá.²

Ez valószínűleg a tatárok dúlását követő zavarteljes időben történt. Számos kolostor pusztult el ekkor. VI. Kelemen pápa, még egy század múltával (1343), keserűen panaszolja, hogy — úgy mond — «a szent Benedek-rend magyarországi kolostorai, melyek szellemi és anyagi tekintetben virágzó állapotnak örvendettek, annyira hanyatlásnak indulának, és oly elnyomást szenvedének, hogy jogai és birtokai csonkíttatlan élvezetében alig maradt meg egynéhány; . . . negyvennél több, mikor a tatárok dúlták az országot, teljesen elpusztult, birtokaikat részint egyháziak és más szerzetesek, részint világiak istentelenül elfoglalták és megszállva tartják.»³

Ezen sorsban osztozott a szekszárdi apátság is. A XIII. század végén a legnagyobb szegénységben tengődött. Az apátok, kötelességökhöz képest, mindent megkísérlettek, hogy az elidegenített birto-

¹ WENZEL : III. 172—6. ll. ² Mindezt Pál országbírónak 1338. január 26-kán kelt ítéletleveléből tudjuk. Zichy-codex I. 324. és kk. ll.

³ A pápai oklevél a pannonhalmi levéltárban.

kokat visszaszerezzék. Pereket folytattak. De a szerencse nem kedvezett nekik. András apát annyira jutott, hogy hat márkát, a mely összeggel, törvénykezései eljárásokért, a fehérvári káptalannak, mint hiteles helynek, adósa volt, a monostor «szegénysége miatt — mint maga írja — az egyház javaiból és vagyonából kifizetni nem volt képes». Ennélfogva a megmaradt birtokok további elidegenítésére kényszerült. A mondott összeget a kalocsai érsektől vette kölcsön, és az *Arcsa* nevű birtokot adta neki zálogba. Mikor pedig a visszaváltás ideje elérkezett, el kellett fogadnia a kolostor jobbágyainak, Illésnek és Ivánkának, Uda fiainak ajánlatát, kik készek voltak az arcsai birtok fele részét, az adósság felének lefizetése mellett, magokhoz váltani. Az apát készséggel adta beleegyezését, sőt ez alkalommal a monostor *Szatmár* (Zothmar) nevű birtokán egy telket adományozott a nevezett jobbágyoknak.¹

András apát utódai buzgón folytatták az elvesztett birtokok visszaszerzésére irányzott törekvéseket.

LÖRINCZ apát 1328-ban lépéseket tett *Ipolylaka* visszaszerzésére. A király előtt igazolta a monostor igényeinek alaposságát, mire rendelet ment a pécsi káptalanhoz, hogy az apátot vezesse vissza annak birtokába. De midőn a király és káptalan emberei június 24-én a helyszínén megjelentek, a tényleges birtokosok: Becsey Imre, Tötös és Vesszös testvérek a bevezetés ellen óvást emeltek; hivatkozva arra, hogy ők a birtoknak, Károly király adománylevele alapján, jogos tulajdonosai, és állítva, hogy azt soha sem nevezték Ipolylakának. Ekkor a káptalan kiküldöttje a királyi curia elé idézte őket, július 12-ét tűzvén ki a megjelenésre határnapul.²

Hosszú per indult meg, mely Lőrincz apát halála után (1330 táján) örökségül átszállott utódjára, BENEDEK apátra, ki azt szerencsésen be is fejezte. 1337. december elején az országbíró előtt megjelent Becsey Tötös mester, és úgy a maga mint testvérei nevében, elismerte, hogy «Ipolylaka, másként Földvár», II. Endre adománylevele alapján, a szekszárdi apátságot illeti, és késznek nyilatkozott azt visszabocsátani. Az országbíró ennek következtében elrendelte,

¹ András apát 1299-iki oklevelének eredetije az országos levéltár kincstári osztályában.

² A pécsi káptalannak 1328. július 2-án kelt kiadványa. Zichy-codex I. 313. l.

hogy a király és a kalocsai káptalan emberei a nevezett helységet járják be, az Endre király oklevelében kijelölt határok helyén új határjeleket helyezzenek el, és a birtokot adják át az apátnak. Mindez a következő (1338) év első napjaiban megtörtént.¹

Ezóta Benedek apát és Tötös mester között szívélyes viszony állott fenn. Ezen főúr, a ki Róbert Károly kegyeit kiváló mértékben bírta, általa főajtóálló-mesterré, visegrádi várnagygyá és pilisi főispánná neveztetett, ismételve talált alkalmat, hogy az apátnak és conventnek szolgálatokat tegyen.

Az apát, hálájának bebizonyítására, és hogy a hatalmas szomszédot lekötelezze, 1346-ban, az apátságnek fehérmegyei *Éld* nevű birtokát, mely teljesen elpusztulva és lakatlanul állott, húsz év tartamára, Tötös mesternek engedte át, oly föltétel alatt, hogy húsz év letelte után, benépesítve tartozzék visszaadni.²

IMRE apát, Benedeknek utóda, Tötös mester halála után, a húsz esztendő letelte előtt (1357), kísérletet tett a birtokot visszaszerezni. Azonban Tötös mester fiainak ügyvéde előmutatta Benedek apát oklevelét, mely ellen a convent ügyvéde sem emelhetett kifogást. Azon észrevételét pedig, hogy az éldi birtok haszonélvezőinek kezei között pusztulásnak indul, az országbíró nem vette tekintetbe, és így e birtokot a húsz esztendő letelteig kezeik között hagyta.³ Ugyancsak Imre apát lépéseket tett a Szatmárhoz tartozó azon birtokrészek visszaszerzésére, melyeket Karcsandi Vid és Csornai Imre foglaltak el. A pernek egység vetett véget.⁴

Miként Imre apátot az elidegenített birtokok visszaszerzésére irányzott tevékenységben buzgalma a kellő határokon túlrágadta; a későbbi oklevelek több esetet tartottak fenn, a melyekben az apátok, illetőleg tisztviselőik és alattvalóik, mások jogaival és a törvényvel összeütközésbe jöttek. Az erőszakos kornak szelleme az egyházakat sem hagyta érintetlenül.

¹ Pál országbírónak 1338. január 26-án kelt oklevele. Zichy-codex. I. 524. l. ² Az 1346. okt. 6-án kelt oklevél a Zichy-codexben. III. 96. l. Figyelemreméltó ezen oklevélben, hogy az apát ezen birtokot „*more prediale*” adományozza. ³ Az 1358. február 1-én kelt országbírói ítélettel, ugyanott 96—9. ll. ⁴ Kont Miklós nádornak 1360-ki ítéletlevele az esztergomi főkáptalan országos levéltárában. (L. Melléklet III. sz.)

1429-ben a fehérvári keresztesek indítottak pert a szekszárdi apát tisztviselői és fajszi jobbágysai ellen, kik, állítólag az apát és a convent rendeletére, a fehérvári convent két szántóföldét elfoglalták.¹

Kilencz évvel utóbb, ugyancsak a fehérvári keresztesek a miatt emeltek panaszt, hogy a fajszi nemesek némely faddi birtokrészeket ejtettek hatalmukba.²

1455-ben pedig Baranyamegye hatósága Zsigmond szekszárdi apáthoz fölhívást intéz, hogy a négy jobbágyot, a kiket Koroghi János macsói bán birtokairól erőszakosan elragadott, bocsássa vissza.³

Az apátok erélye az apátságot ez idő tájt előbbi szegénységéből a jólét magas fokára emelte.

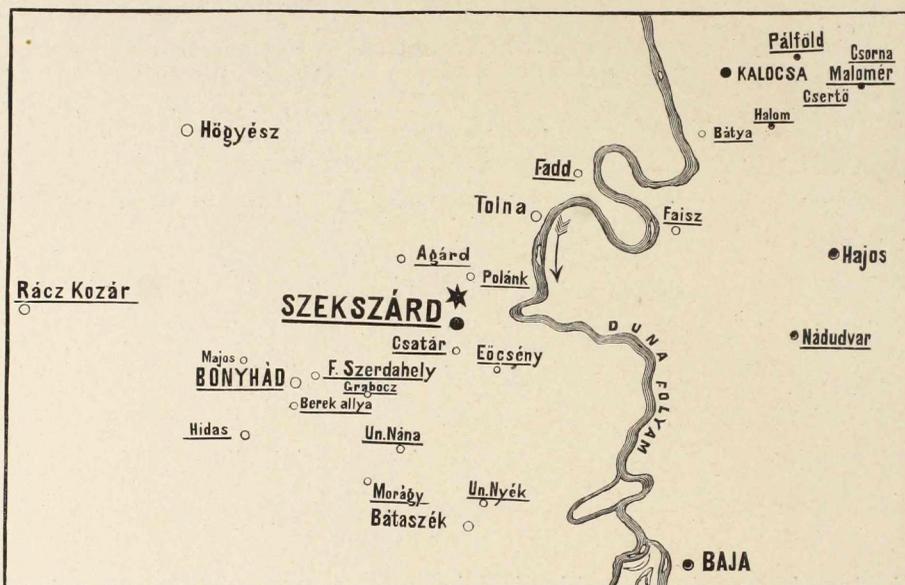
Következtetjük ezt azon jelentékeny közadóból, melyet az apátság jobbágysai a XV. század végső éveiben fizettek,⁴ és az 1498-iki országgyűlés azon határozatából, mely a szekszárdi apátot 100 lovasból álló banderium tartására kötelezte.

RANZAN és BONFIN, Magyarország földrajzi állapotát ismertetve, Tolnamegyéről első sorban azt tartják kiemelendőnek, hogy területén három ősrégi apátság (a szekszárdi, földvári és czikadori) létezik, melyek számos falvaknak birtokosai.⁵

És csakugyan a XVIII. század elején, a neoquastica commissio, — melynek föladata volt a törökök által megszállott terület birtokviszonyait rendezni, — az apátság régi birtokügyi oklevelei alapján⁶, kiderítette, hogy az apátsághoz *Tolna-, Fehér-, Pilis- és Bács-*

¹ A fehérvári káptalannak 1429-ik évi kiadványa Fejérenél. X., VII. 121. l. ² A kalocsai káptalannak 1438. szeptember 2-án kelt kiadványa, ugyanott 828. l. ³ A baranyai alispánnak és szolgabírának 1455 ferias ecunda post diem concussionis ovorum (?) kelt kiadványa a báró Révay-család kis-selmeczi levéltárában. — L. Melléklet XI. szám. ⁴ Az adóösszeget nem ismerjük; de igenis az 1495-ik évi restantiákat, Zsigmond pécsi püspök és k. kincstárnok számadási könyvéből. E szerint *Tolnában* 422 frt; *Baranyában* 190 forint; *Soltszékben* 367 forint volt behajtandó. (Engelnél. Geschichte des Ung. Reichs. I. 143 skk. II.). ⁵ RANZAN. Schwandtner I. (folio kiadás.) 330. l. BONFIN 16. l. ⁶ Ezek, az 1703. június 21-iki királyi oklevél szerint a következők: «Productis . . . metalibus Belae . . . Regis . . . Anno 1061 emanatis et cum Venerabili Capitulo Colocensi feria tertia ante festum Corporis Christi Anno 1390 transumptis; statutoriis ternis, primis quidem a. 1416, alteris a. 1444. tertiis vero a. 1459 dudum transactis; item transumptis ex Archivis Capitulorum, utpote Strigoniensis 1514, Posoniensis 1655; et binis cessionalibus 1698 annorum . . . Causarum Regalium Vice Directori communicatis.»

megyékben negyvennégy birtok tartozik.¹ Ezen birtokokat csak részben művelte az apátság saját jobbágyai által. Nagy részöket, kivált a Dunán innen fekvő birtokokat, az apátságnak *praediális nemesei* birták. Ezeknek jogi viszonyai tüzetesebb fejtegetést érdemelnek.

A SZEKSZÁRDI APÁTSÁG FŐBB BIRTOKAINAK TÉRKÉPE.
(AZ APÁTSÁGI BIRTOKOK ALÁ VANNAK HÚZVA.)

VIII.

KÖZÉPKORI társadalom nem volt általános érvényű szabályok szerint tagozva. A különleges viszonyok hatása alatt, a legváltozatosabb alakulásokkal és alig szembetűnő átmenetekkel találkozunk. — Miként a főrendek osztályát a köznemességtől nehezen észrevehető válaszfal különíti el, úgy a nem-nemes néposztályok számos rétegeit egymástól szabatosan megkülönböztetni nem könnyű föladat.

¹ Ezeket az 1703. június 21-iki királyi oklevél a következő rendben sorolja föl: Szekszárd, Csathár, Szent-Miklós alias Uj-Palánk, Zerdahely, Ikche, Kövesd, Adács, Báth, Hydás, Malonta, Aonga (?) Nyamad, Öcsény, Aszszonfa, Ebes, Almás, Ság, Morágy, Nádasd, Berekal, Széplak, Ebessi, Hetén, Kisfadt, Csökefa, Kozár, Mezős, Feiérviz, Györke, Tolesset (?), Bech, Ethen, Nék, Murad (?), Kékut, Mányok, Bonyhád, Faisz, Malomér, Zathmár, Báltthya, Agárd, Gerche, Garab. (Az oklevél az orsz. levéltár kincstári osztályában).

A társadalmi osztályok elválásának alapját — a birtokviszonyok képezték. Az önálló földbirtok volt a szabadság (nemesség) föltétele; hiánya a szolgaságot vonta maga után. És a szolgaság annál enyhébb volt, minél kevesebb terhekkel járt az idegen birtok használata, vagyis a használati jog minél közelebb állott a tulajdonjoghoz. Szoros értelemben szolgáknak csak azokat tekintették, kiknek ingatlan birtokhoz semmi joguk nem volt.

A tulajdonképeni szolgák és a nemzet szabad tagjai között állott azon számos és sokféleképen tagozott néposztály, melynek tagjai egyfelől személyes szabadságnak örvendtek, másfelől idegen birtok fejében többé-kevésbé terhes szolgálatokkal tartoztak.¹

Így például, IV. Béla király urbáriumában, mely a szent-mártoni apátság jobbágyainak kötelezettségeit szabályozta, mintegy ötvenféle csoporttal találkozunk. Mindegyiknek más-más tartozásai valának, és a szabadság kisebb-nagyobb mértékben jutott osztályrészül. A legalsóbb fokon állók *jogilag* igen közel állanak a rabszolgákhoz; a legelőnyösebb helyzettel bírók *tényleg* kevésbé különböznek a nemesektől.²

Mínt hogy pedig a szolgálatok között legkevésbé terhesnek, sőt mintegy nemesítőnek tartották a *fegyveres* szolgálatot: azok, kik csak erre voltak kötelezve, a nem-nemes osztályok rangfokozatában a legmagasabb lépcsőn állottak, melyet már csak egy lépés választott e a nemességtől.

És csakugyan a várjobbágyok, kik a várbirtokból pusztán azon kötelezettséggel, hogy a várat, illetőleg a királyt fegyverrel szolgálják, bírtak földeket, a XIII. században nagyrészt beleolvadtak a nemességbe. Hasonlóképen ugyanakkor az egyházak jobbágyai is, kik az egyházi javadalmakból, azon kötelezettséggel, hogy az egyházat védelmezzék vagy főpapjukat háborúba kísérik, bírtak földeket, a nemesi előjogok nagy részét megszerzék.

¹ V. Ö. HAJNIK IMRE Alkotmánytanát. I. 124. skk. II.

² WENZEL II. I. skk. II. Igen kívánatos volna, hogy találkoznék végre körünkben történetiró, ki a középkori nem-nemes osztályok jogi állását és társadalmi viszonyait, a rendelkezésre álló nagy okmány-készlet alapján, részletes tanulmány tárgyává tegye.

Már szent István adományleveleiben is említetnek elő jobbágyok, kiknek — miként a németországi *ministeriales* és *milites* osztályainak — egyedüli kötelezettsége a fegyveres szolgálat volt. *Szabad katonák, szabad jobbágyok, fegyveres jobbágyok, nemes jobbágyok*, végre később *praedialis nemesek* elnevezése alatt fordulnak elő.¹

A *szekszárdi* apátságnak szintén voltak, alapítása óta, ily szabad katonái, kik századok múlva is a szent királyok korára vezették vissza szabadságaikat.²

Mennyire előnyös volt állásuk, IV. Béla király 1239-iki oklevélből megérthetjük. E szerint a szekszárdi apátságnak IVÁN és HALOM nevű soltmegyei birtokain lakó *lovas hírnökök* osztályából³ tizenhat családot a monostor *szabad jobbágyainak* sorába emel föl, oly kötelezettséggel, hogy az apátot vértézve kövessék hadba, és követségekben járjanak el; egyébkint pedig semmi más szolgálattal ne tartozzanak.⁴

A király ily módon CSERTU nevezetű rokonukat kívánta jutalmazni. Ez már gyermekkorában került IV. Bélának, akkor még szintén gyermeknek, udvarába, és hűségesen ragaszkodva hozzá, számos éven át szolgált személye körül, minden útjában kísérte őt, akkor is, a mikor a herczeg, viszályba bonyolódva atyjával, Németországba menekült.

Mivel pedig érdemeit a király nem vélte még kellően megjutalmazva azzal, hogy őt és rokonait szabad jobbágyokká tevé, egyúttal a közsadók fizetésétől is fölmentette őket.⁵ Az apát és a convent pedig

¹ 1015-iki oklevélben: *liberi milites*. XIII. századbeli oklevelekben: *jobagiones equestres — equestres servientes — liberi jobagiones — nobiles jobagiones* (1299); XIV. századbeli oklevelekben: *jobagiones exercitiales* vagy *exercituantes — prediales seu nobiles ecclesie* (1390 táján). Az 1518-iki bácsi országgyűlés XXVI. cikkében. *nobiles prediales*.

² «Ipsi a tempore sanctissimi Stephani Regis et aliorum regum Regni Hungarie . . . semper certis et limitatis libertatibus et prerogativis usi fuissent.» (1390 táján.)

³ *Precones equitum*. A hírnökök az adó behajtásánál, az alsóbbfokú igazságszolgáltatásnál és a közigazgatásnál sokféleképp voltak igénybe véve. (Hajnik. 163. l.) A szent-mártoni apátságnak Nyalkán laktak hírnökei. IV. Béla urbariuma azt mondja rólok: «Precones preter hoc officium ad aliud non tenentur.»

⁴ «Ad expeditionem regalem loricati vadant, et ad legacionem Abbatis Monasterii prescripti ire teneantur; ad ulteriora nullatenus obligati.»

⁵ «Cum non in meram libertatem ipsum et cognatos suos transtuleramus, sed in liberos iobagiones Ecclesie» külön kiváltságban részesíti őket «ut quecumque collecta vel quelibet exaccio in Regno nostro emerserit, ipsi ab earum solutione liberi sint.»

azon földeket, melyeknek ekkorig más szolgálatok fejében haszonélvezői valának, örökös birtokul engedte nekik; sőt fölhatalmazá, hogy az apátság rétjein és nádasaiban annyi szénát kaszálhassanak és nádat vághassanak, a mennyi házi szükségleteikre megkívántatik.¹

E szerint tehát, habár a szabad jobbágyokat az általok bírt fekvőségekből *tulajdonjog* és a szabad rendelkezés joga nem illette meg: birtoklási jogaik elég széles kiterjedésűek valának és apáról fiúra szállottak át. És ezek nem csak a földes uraik által adományozott birtokrészekre szorítkoztak; birtokszerzésre is képesítve valának. Így például 1299-ben ILLÉS és IVÁNKA, Uda fiai, a szekszárdi apátság *nemes jobbágyai*, magokhoz váltják az apátság által elzálogosított arcsai birtok felerészét.²

E szerint a teljes szabadságot csak annyiban nélkülözik, hogy a szolgálati viszonyt, melyben uraikhoz állottak, önkényesen meg nem szakíthatták; némileg uraik személyéhez valának csatolva, és a földbirtokhoz is, mert ezzel ők is urat cseréltek.³

De másfelől — miként Németországban a *ministeriales*, úgy nálunk a monostorok *szabad jobbágyai* — annyiban is kivételes állással dicsekedtek, hogy idők folytán szolgák- és alattvalókból társbirtokosokká váltak; minélfogva a monostorok és a szabad jobbágyok koordinált, mintegy szövetkezett elemek gyanánt tűnnek föl; a monostorok minden jelentékenyebb jogi eljárásnál a szabad jobbágyok hozzájárulását kérik ki.⁴

¹ IV. Béla ez alkalommal a 16 hírnök helyébe, kárpótlásul, «totidem mansiones castrensiū, a castro Albeusi excoptas, in officium preconum equitum duximus substituendos.» Az 1239. ápril 19-én kelt oklevelet közli WENZEL. VII. 67—9. ll.

² WENZEL. XII. 560. l.

³ Németországban, mint említettük, a *ministeriales* ugyanazon állással bírtak mint nálunk a szabad jobbágyok. Érdekesen illusztrálja ezt ZOLLINGER legújabb tanulmánya. (Ministeriales und Milites. — Innsbruck, 1878.) «In Folge ihrer Ritterbürtigkeit — írja többi között — waren die Personen dieses Standes von allen bäuerlich lebenden Unfreien und Freien geschieden, und theilten mit den übrigen ritterlichen Ständen alle Vorrechte, welche ausschliesslich und unmittelbar an diese Eigenschaft geknüpft waren. . . . (Ihre) Unfreiheit (bestand in der) nicht willkürlichen Lösbarkeit des dienstlichen Verhältnisses, und einer gewissen Gebundenheit an die Person und den Willen des Herrn.» 42., 52. ll.

⁴ A németországi viszonyokról írja ZOLLINGER: «Es stand ihnen namentlich ein bestimmter, im Dienstrechte begründeter Einfluss auf die Handlungen und Verfügungen ihrer Herrn zu, welche meist „consilio et consensu ministerialium“ vorgenommen wurden.» 55. l.

Mikor 1267-ben a *szekszárdi* apátság Peturd nevű birtokát eladja, az örök bevallás megtétele végett, a pécsváradi convent előtt, megjelennek: az apát és két szerzetes, a convent nevében, ennek megbízó levelével; és mellettük Zách ispán, tíz jobbágygyal — „*a kolostor minden jobbágysai nevében*“ — kik a convent külön megbízó iratát mutatják elő. És az apát, a convent, a jobbágyok együttesen jelentik be a birtokeladást illető határozatukat.¹

Hasonlag, mikor 1299-ben az *arcsai* birtokrész elidegenítettik, az apát világosan kinyilatkoztatja, hogy ez a szerzeteseknek megegyezésével és „*az egyház összes nemes jobbágysainak akaratóból*“ történik. Az oklevél záradékában pedig, a convent szerzetes hivatalnokai mellett, a jobbágyok tisztviselői is, kik az oklevél kiállításánál jelen voltak, mint tanúk megneveztetnek.² Nem különben mikor 1346-ban Benedek apát a fehérmegyei *Éld* birtokot Tötös mesternek engedi át, oklevelében kiemeli, hogy „*úgy a Dunán innen mint túl lakó nemes jobbágyok*“ beleegyezésével teszi ezt.³ Mikor végre (1382-ben) Miklós apát a szabad jobbágyok jogi viszonyait szabályozá, az erre vonatkozó megállapodások a convent szerzetes tagjaival és „*nemes híveivel folytatott tárgyalások után, azoknak megegyezésével*“ jöttek létre.⁴

Ezen szabad jobbágyok az apátság Dunán innen fekvő birtokain, névszerint *Iván, Halom, Fajsz, Batha, Nádudvar* és *Pálfölde*⁵ helységekben laktak. Később Fajsz — Soltmegyében — lett a főhely, és a szekszárdi predialisták területe *fajsi széknek* neveztetett.⁶ Itt külön tisztviselőik (udvarbírák, ispánok, szolgabírák)⁷ alatt

¹ Wenzel III. 172—6. ll.

² «Andrea filio Haragus Comite existente, alio Andrea filio Boxa similiter Curiai Comite existente, Thoma filio Ontaler, Domiano Comite, Pousa de Apa Comite, Ambrosio de Juan, iobagionibus Ecclesie existentibus et in presenciarum astantibus.

³ Zichy-codex. III. 97. lap.

⁴ «Habito cum . . . nobilibus familiaribus nostris dilectis . . . tractatu et pari voluntate».

⁵ 1239., 1390. és 1520-ik évi oklevelekben említetnek e helyek.

⁶ II. Lajos oklevelében olvassuk, hogy megjelentek előtte báthi, nádudvari és pálföldi predialisták «in eorum ac aliorum universorum nobilium predialium eiusdem ecclesie in sede Fajsz.» (L. Melléklet XVIII. szám alatt.)

⁷ Ezen hivatalok fordulnak elő a szekszárdi apátság okleveleiben. Más egyházak predialistáinál az első tisztviselő *nádornak* neveztetett. BOMBARDI írja a szekszárdi apátság predialistáiról, hogy «degebant in districtu Sarköz, sub imperio Vice Comitis ac duorum e

állottak, kiket részben magok választottak, részben az apátok neveztek ki.

A XIV. században a praedialis nemesek és az apátok között gyakran támadtak súrlódások. Amazok 1369-ben Lajos királynál vádat emeltek Otto apát ellen a miatt, hogy ősi jogaikat és szabadságaikat sérti, tőlök sertéstizedet hajt be, erdeikben fát vágat, és más újításokat hoz be. A király a kalocsai káptalant bízta meg a vizsgálattal. Ennek küldötte megjelent az apátnál, a ki előtte ünnepélyesen kinyilatkoztató, «hogy ő a szekszárdi egyház hadi jobbágyait régi jogaik- és szabadságaikban ekkorig föntartotta, ezentúl sem kíván újításokat hozni be; ellenkezőleg szabadságaikat, a melyek élvezetében találta őket, tiszteletben tartandja, sőt napról napra gyarapítandja».¹

Ez időtájt a praedialis nemesek viszonyaiban jelentékeny fordulat állott be, melyet a honvédelmi rendszer átalakulása vont maga után. Az állandó banderiumok szervezése következtében, a honvédelem eddigi elemei, — a földműveléssel foglalkozó és hadjárat idején fegyverre szólított jobbágyok, — úgy szólván használhatatlannokká váltak. Mindinkább általánossá vált az a gyakorlat, hogy a honvédelmi kötelességet adófizetéssel váltották meg, és az ekképen befolyó pénzösszeg zsoldosok fizetésére fordított.

Mikor tehát 1382-ben Miklós apát, hogy az apátságnak Dunán innen fekvő elpusztult birtokait benépesítse, a praedialis nemesek részére, kik az üres birtokon megszállanak, szabadságaikat szabályozta: az azok által teljesítendő hadi szolgálatról már nem volt többé szó.

E szerint megállapította, hogy valahányszor a kalocsai érsek saját praedialis nemeseire hadi adót (*collecta exercitua*lis) vet ki, a szekszárdi apátság praedialis nemesei e czímen 100 forintot tartoznak fizetni.² Ezenfölül minden esztendőben 40 forintot fizetnek azon köte-

judicibus nobilium. Eos deinde 1266 libertate donavit Abbas nomine Tobias.» (*Topographia Magni Regni Hungariae.* 96. lap.) Tobias apát ezen kiváltság-leveléről semmi tudomásunk nincs.

¹ A kalocsai káptalannak 1369. jan. 24-én kelt kiadványa az országos levéltár kincstári osztályában. — (L. Melléklet VI. szám alatt.)

² Ezen összeget akkor is tartoztak fizetni, ha a kalocsai érsekség «a negocio exercituaionis» a király által fölmentetett.

lezettségek megváltásául, a mely szerint a körükben megszálló apát ellátásáról kellett gondoskodniok.

Továbbá a praedialis nemeseknek biztosította azt a jogot, hogy magok közül két szolgabíróvá választhatnak, a kik, az apát által kinevezendő ispán elnöklete alatt, bíraskodnak. A birságok két harmada az ispánt, egy harmada a szolgabírákat illeti. A ki gyilkosságot követ el, 15 nap alatt három márkát fizet birságul, és ha ezen bírságot három hét letelte után sem fizetné le, az ispán és a szolgabírák föl vannak hatalmazva azt kétszeresen behajtani; vagy a mennyiben ily értékű ingóságokat nem találnának, földeit lefoglalva tartani, míg ezeket rokoni ki nem váltják. Egyébkint az ispánnak csak a szolgabírák kíséretében szabad a praedialisták házaiban megjelenni és vizsgálatot tartani. Végre a szekszárdi praedialistáknak a kalocsaiai többi szabadságai is biztosítottak». ¹

Alig múlt el néhány esztendő ezen szabadságlevél kibocsátása után, a *halmi, bathai és fajszi* praedialisták ZSIGMOND királyhoz fordultak panaszaikkal, hogy, szabadságaik sérelmével, úgy járnak el irányukban, mintha közönséges jobbágyok volnának, vagyis a kamarai nyereséget tőlök is behajtják. Előmutattak egyúttal okleveleket, melyekkel adómentességeket igazolták, a melyet a király is jóváhagyott és megújított. ²

Míg ezen panasz tárgyát az országos adó képezte; a XVI. század elején ismét azon terhek miatt szólaltak föl, melyeket apátjuk rótt reájok.

Az 1498-ki országgyűlés az urak és főpapok honvédelmi kötelezettségeit szabályozván, csak *hat* szerzetes-javadalmat kötelezett banderium tartására. ³ Ezek sorában a *szekszárdi apát* is előfordul, a ki 100 lovasból álló dandárt volt köteles tartani.

¹ Miklós apátnak 1382. május 12-én kiállított oklevele ugyanott. — (L. Melléklet VII. szám.)

² «Ipsos, velut nobiles exercitiales eiusdem ecclesie, a solutione lucris camerae ab antiquo semper exemptos fuisse, fidedigno testimonio perhibente, cognovimus.» Ezen oklevélnek töredéke, II. Lajos király oklevelébe fölvéve, ugyanott. — (L. Melléklet VIII. szám.)

³ A szent-mártoni, pécsváradi, péterváradai apátok 200—200, a lövöldi kartausi perjel 100, a zaborhegyi apát és a titeli prépost 50—50 lovas tartoztak kiállítani. (A XX. törvényczikk.)

János apát, ki 1517-ben lépett kormányra, hogy ezen kötelezettségnek megfelelően, a praedialistákra külön adót vetett ki, fejenként 50 dénárt. Ezek azonban szabadságaik ellen intézett merényletet láttak a megadóztatásban. Mikor tehát a következő évben II. Lajos király Bácsón országgyűlést tartott, küldöttséget bocsátottak ide, mely a király és az ország rendjeinek színe előtt megjelenván, előadta, hogy a praedialis nemesek úgy a királyok, mint az apátok által mindennemű adófizetésétől föl vannak mentve, és az évi 140 forinton kívül más terhek viselésére nem kötelezhetők. Ennélfogva János apát eljárása ellen tiltakoztak, és a törvény oltalmát kérték ki.

A bácsi gyűlés nem bocsátkozott az ügy érdemleges tárgyalásába. Egész általánosságában törvénybe igtatta azt, hogy «a szekszárdi apátság praedialis nemesei *régi szabadságaik- és jogaikban* föntartandók; az apát által *szokatlan szolgálatokra* és ekkorig *ismeretlen adók* fizetésére ne kényszeríttessenek».¹

Azonban az apát ezután sem mondott le igényeiről; a miből viszályok támadtak. Ezeknek megszüntetése végett II. Lajos maga elé idézte a feleket. Az apát személyesen megjelent, a praedialis nemesek két megbízottat küldöttek.

Az apát előadta, hogy ő tiszteletben tartja a praediális nemesek régi szabadságait; de a közelmúlt időkben, mikor az apátságnak több mint félszázad alatt nem volt törvényes apátja, számos visszaélések gyökeredztek meg, melyeket meg akar szüntetni. Az 1498-iki országgyűlés az apátságot 100 lovasból álló banderium tartására kötelezván, ezen új teher viselésére képtelen, ha abban a praedialis nemesek nem segítik. Nem engedheti, hogy minden teher alól kivonják magokat. Vagy egy telkes nemeseknek tekintendők, és akkor a törvény értelmében, minden 36 porta után egy lovas tartoznak kiállítani; vagy pedig praedialis nemesek, és akkor mint az egyház alattvalói, azt kötelezettségei teljesítésében támogatni tartoznak.

Ezzel szemben a praedialis nemesek határozottan ragaszkodtak azon fölfogáshoz, hogy összes tartozásaiknak és kötelezettségeiknek az

¹ Az 1518-ik évi XXVI. cikk.

évi 140 forint lefizetése által eleget tesznek. És ezt több oklevél fölmutatásával igyekeztek bebizonyítani.

Miképp intéztetett el a kérdés, nem tudjuk.¹

IX.

AOLNAMEGYE, melynek területén át vezetett Szulejmán szultán utja Budára, már a mohácsi vést követő években pusztulásra jutott. De állandó török őrség csak Buda elfoglalása utánmaradt itt. Szulejmán épen *Szekszárdot* rendelte Kászon bégnek állomási helyül, és a várost utóbb egyik liva (kerület) fővárosává jelölte ki, s az maradt a törökök kiűzetéseig (1687).²

Valószínűleg már több évvel a török uralom előtt oszlottak szét a szekszárdi szerzetesek, mire az apátság birtokait világi urak, nemesek és végvári kapitányok foglalták el.

Így, például, *Ikcse, Szerdahely, Szentmiklós* jobbágysai önkényt vetették magokat alá HORVÁTH MÁRK szigetvári kapitánynak, a ki azonban nem volt képes őket KÖRPADY GERGELY zsarolásaitól és kegyetlenségeitől megóvni.³ Két évvel utóbb BOSNYÁK MÁRTON kezei között találjuk e birtokokat.⁴

Szekszárd, jóllehet a törököt uralta, Szigetvárnak is adózott, melynek imént említett kapitánya 1560-ban a várost ostrom alá vette, fölgújtotta és elpusztította.⁵

¹ Lajos királynak oklevele, mely ezen ügyről szól, csonka. A bevezetés után, átírja a praedialis nemesek által előmutatott öt oklevelet. Ezek közül a harmadiknak közepetáján megszakad a kiadvány; így tehát hiányzik két oklevél átirata és a királyi ítélet. A csonka okmány eredetije a kincstári levéltárban. Bevezetése a Mellékletek között XVIII. szám alatt.

² *Tolnavármegye hódoltsági viszonyairól* becses tanulmány jelent meg a Tolnamegyei közlöny jelen évi júniusi számaiban KAMMERER ERNŐTŐL, ki Tolnamegye monographiáját készíti elő, és szíves volt e munka íróját is több becses adat közlésével és fölvilágosításaival támogatni.

³ 1599. ápril 5-én Horváth Márkhoz intézett levelöket kiadta SZALAY ÁGOSTON. Négy-száz magyar levél a XVI. századból. 322. l.

⁴ 1561-ik évi adóösszeírás. Koller. VI. 88. l.

⁵ HAAS MIHÁLY. Emlékek a Duna mentén. (Danielik Emlékkönyvében 1852.) 373. l.

Ez időben az elpusztult apátságok és prépostságok világi papoknak adományoztattak; kettős czélból, hogy t. i. a főpapok és káptalabeliek, kik magokat saját javadalmokból fönn nem tarthatták, segítséget nyerjenek, egyúttal pedig az egyházi javakat a végpusztulástól megmentsék.

Habár György apátnak, kivel 1527-ben találkoztunk, utódait a XVI. században nem ismerjük; valószínűnek tartjuk, hogy a szekszárdi apátság nem maradt ezen egész idő alatt üresedésben. Következtetjük ezt az 1562-iki évi nagy-szombati tartományi zsinat irataiból, a melyek felsorolván az apátokat, kik a zsinaton megjelenni kötelesek, és tetteleg megjelentek, a szekszárdi apátnál megjegyzik: *abest*, távol van, azaz nem jelent meg.¹

Ellenben a XVII. század elejétől kezdve ismét teljesen összeállíthatjuk az apátok névsorát. Ezt 1603-ban fületinczi GERDÁK MÁRK esztergomi kanonok nyitja meg.² Utódja, KÁLY PÉTER, egyszersmind csornai prépost, részt vett az 1611-iki nagy-szombati tartományi zsinat tanácskozásaiban.³

Vajjon érvényesíték-e igényeiket az apátságnak a török hódoltság alatt levő birtokaira? és ha igen, mily sikerrel? nem tudjuk.

GYÖRI ISTVÁN, vasvári prépost, 1622-ben nyerte el a szekszárdi apátságot; azon időben, mikor PÁZMÁNY PÉTER esztergomi érsek a magyar egyház régi hatalmának és fényének visszaállításán fáradozva, az egyházak elidegenített javainak visszaszerzését is a maga és főpaptársainak föladatává tűzte ki. Ez irányban nagy actió indult meg.⁴

A szekszárdi apát szintén meg akart felelni kötelességének. II. Ferdinánd királytól nyílt parancsot eszközölt ki, melyben Eszterházy Miklósnak, mint dunántúli főkapitánynak és Reiffenbergh János Tódor komáromi kapitánynak meghagyja, hogy őt a szekszárdi apátság javainak visszaszerzésében minden módon segítsék.⁵ Volt-e fogantatja ezen rendeletnek, arról emlékeink hallgatnak.

¹ Péterfy II. 148. l. ² Meghalt 1608-ban. — Kemp Mihály esztergomi kanonok jegyzetei az esztergomi káptalan levéltárában. És Memoria Consecrationis Basilicae Strigoniensis 1856. 146. l. ³ Péterfy. II. 217. l. ⁴ L. *Pázmány Péter és kora* című munkámat. II. 227. s kk. II. És IPOLYI ARNOLD. Veresmarti élete. 573 és kk. II. ⁵ Az 1622. október 4-én kelt királyi rendelet a győri káptalan levéltárában.

SOMOGYI JÁNOS zágrábi kanonok, ki Győri Istvánnak 1636-ban bekövetkezett halála után szekszárdi apáttá neveztetett, folytatta elődének igyekezeteit. Erre mutat III. Ferdinánd királynak leirata, melyben a pozsonyi kamarát utasítja, hogy a szekszárdi apátság birtokait illető okiratokat, melyek levéltárában őriztetnek, Somogyinak szolgáltassa ki.¹ Az 1638-ik évi nagy-szombati tartományi zsinatra ő is meghívott; de személyesen meg nem jelenhetvén, egyik kanonoktársa Petretich Péter által helyettesítetté magát.²

Őt követték TELEGDI GYÖRGY esztergomi kanonok (1641—8), FERENCZY IMRE pozsonyi kanonok (1659), BÁRSONY GYÖRGY esztergomi kanonok (1662) — ki később mint szepesi prépost és váradi püspök, hittérítői buzgalmának áldozata gyanánt múlt ki; — GUBASÓCZY JÁNOS szintén esztergomi kanonok (1664—76) — ki később Pécs, Vác és Nyitra püspöki székeire emeltetett és a kalocsai érsekiség címét is viselte; — végre PÉTERFY ANDRÁS ugyancsak esztergomi kanonok (1676—93).³

Ezek közül Gubasóczynak sikerült az apátsági birtokok egy részére jogait igazolni; minélfogva 1665-ben Leopold király oklevelet állított ki, melyben az apátságnak Szekszárd, Fejérviz, Gyerke, Telej, Langfej, Nyamad, Mösse, Öcsény, Ság és Szentmiklós nevezetű birtokait különös királyi védelme alá fogadta.⁴

Azonban ezen fejedelmi kedvezménynek gyakorlati hasznát alig látta. Előnyösebbek voltak azon egyességek, melyeket az apátság jószágainak tényleges birtokosaival sikerült kötnie.⁵

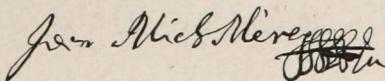
¹ Az 1638. június 4-iki királyi rendelet az országos levéltár kincstári osztályában.

² Péterfy. II. 375 l.

³ A Telegdy, Ferenczy, Gubasoczy és Ferenczy részére kiállított királyi adománylevelek a királyi könyvekben.

⁴ A királyi oklevél be van iktatva a királyi könyvbe.

⁵ Így például 1671. június 21-én is Eperjes tárgyában egyességre lép Bezzeg Györggyel, ki az említett birtokoknak kezei között levő felérését, csekély kárpótlás mellett az apátnak átadta. (Az esztergomi káptalan országos levéltárában).

MÉREY MIHÁLY APÁT ALÁÍRÁSA. 1710.

X.

SZERENCSESEBB viszonyok között, a törökök kiűzése után, nyerte el 1693. október 11-én MÉREY MIHÁLY esztergomi kanonok a szekszárdi apátságot,¹ melynek minden tekintetben restaurátorává lett; mire előkelő származása, jelentékeny vagyona és erélyes jelleme kiválóan képesíték.

Régi szokás szerint, azonnal kineveztetése után, a kamara által bevezetteté magát az apátság birtokaiba.² Azonban ezek ekkor úgy szólván mind idegen kezekben voltak. Nagyrészt mint uratlan birtokokat, a törökök elvonulása után, királyi adomány útján, szerezték meg egyháziak és világiak. Így a csatári és almási pusztákat gróf BATHYÁNYI ÁDÁM országbíró, a szentmiklósit DARÓCZY ISTVÁN, a szerdahelyit, bonyhádít és széplakit KERMÁNICH IMRE, a fajszit BUTTLER JÁNOS egri várparancsnok szerezte meg. JÁNY FERENCZ pécsváradi és báttai apát, a MARTONFALVY-család, CSATÁRY PÉTER, KARACSICS MIHÁLY és FÖRDÖS MIHÁLY szintén eszközöltek ki magoknak apátsági birtokokra királyi adományleveleket.

Mérey, valahányszor ily tényekről tudomást nyert, sietett ünnepestélyes óvásokban jogait megóvni.³

E mellett, az apátság birtokügyi okleveleit összegyűjtve,⁴ azokkal a neoquistica-bíróság előtt jogait kivívni igyekezett. És ez teljes mértékben sikerült. Az említett bíróság, a Mérey által fölmuta-

¹ A kinevezési okmány a királyi könyvben.

² Ügyvédje részére kiállított megbízó-levele az esztergomi káptalan országos levéltárában.

³ Méreynek 1695., 1697. és 1703-ban tett ily óvási az esztergomi káptalan országos levéltárában.

⁴ 1695. ápril 24-én az esztergomi káptalan által hiteles alakban átiratja a szekszárdi apátság birtokainak egy 1514-ben készített és egy későbbi összeírását.

tott oklevelek alapján, az apátság jogait *negyvennégy* birtokra elismerte; minélfogva Leopold király ünnepélyes oklevélben kijelenté, hogy mindazon birtokok az apátsághoz tartoznak, és a mennyiben mások kezei között vannak, az apátság részére visszabocsátandók.¹

Ezen jószágok egy részét Mérey ekkor már bírta, valamint a tized és kilenczed jövedelmét is élvezte.²

Hogy jogai fölött sikeresen örködhessék és birtokaira felügyel-hessen, az apátság régi székhelyére tette át lakását, házat épített magának,³ — a mai megyeház déli oldala — és élénk részt vett Tolna-megye politikai életében.⁴

Más tekintetben is megfelelt állása kötelmeinek. Az apátsági templomot — nagy költséggel — helyreállíttatá.⁵ Grabóczra, hol rác lakosok szállottak volt meg, görög-keleti szerzeteseket telepített, Rác-keviről, «a vad nép megszelidítése végett».⁶

Egyszersmind lelkes buzgalommal karolta föl a *culturai* érdekeket, melyek azon vidéken, másfélszázadon át, el valának hanyagolva. Az apátság székhelyén *gymnásiumot* alapított. Sajnos, ezen intézet szervezetéről és működéséről semmi tudomásunk nincs. Létezésének emlékét csak pecsétje tartotta fenn, melyen a következő körirat olvasható:

SIGILLUM GYMNASII ABBAT. SZEKSZARD.

¹ Lipót királynak ez ügyben, 1703. június 21-én, a pozsonyi kamarához intézett rendelete, az országos levéltár kincstári osztályában.

² Az imént idézett királyi rendelet említi «cum jure nonarum et decimarum, *etiam nunc* per ipsum Abbatem ibidem percipi solitarum.»

³ Tolnamegyének 1696. szeptember 5-ikén készült összefrása a szekszárdi jobbágyokról megjegyzi, hogy «maximis oneribus, propter servilia incessanter facta, aliosque labores ad aedificium Domini Abbatis praestitos . . . aggravantur.» (Az országos levéltárban.)

⁴ 1696-ban protestál Radonay Mátyás pécsi püspök és tolnamegyei főispán azon eljárása ellen, hogy a megye rendei hozzájárulása nélkül, kinevezés által töltötte be az alispáni hivatalt.

⁵ A pozsonyi kamara 1709. ápril 4-én tartott ülésén Gosztonyi, a nagy-szombati harminczad főnöke, jelenté, hogy Méreynek az esztergomi káptalannál 15.000 forintja volt elhelyezve «sed, uti audiretur pro reaedificatione templi Sexardiensis applicuisse.» Hg ESZTERHÁZY PÁL «Mennyei korona» című munkájában (1690) említi, hogy «az ottan levő csudálatos Boldogságos Szűz képe előtt sok csudák történtenek.» (136. l.)

⁶ HÖKE LAJOS. Adatok Tolnamegye monasterológiájához. (Magyar Sion. VII. 438. l.)

Az intézet czímere fent fellegek között a gondviselés jelvényét: a szemet, és alant a Tóbiást vezető Rafael angyalt a hallal tünteti elő.¹

Úgy látszik a gymnásium rövid ideig állott fönn, és csakhamar elenyészett a II. Rákóczi Ferencz által megindított nemzeti fölkelés mozgalmi közepett, melyek MÉREYt is magokkal ragadták.

Azon kis számú főpapokhoz tartozott, kik Rákóczihoz csatlakozának. Részt vett az *ónodi* gyűlésen, a hol ama bizottság tagjává választatott, mely az országos sérelmek összeírására küldetett ki.²

A Jézus-társaság magyarországi főnökei már több év előtt tettek volt lépéseket a szekszárdi apátság elnyerésére; a minthogy az 1548. XII. törvényczikk értelmében, mely az elpusztúlt monostorok javainak kath. tanodai czélokra fordítását megengedé, több apátságot és prépostságot birtak adományúl. És Leopold király 1703. június 4-én kelt adománylevelében a szekszárdi apátságot, mihelyt az a tényleges apát «előmozdítása, vagy halála által vagy másként» megüresedik, a nagyszombati egyetemnek engedte át, azon 50,000 rajnai forint fejében, melylyel a királyi kincstár Pázmány Péter alapítványa és kamatai fejében az egyetemnek adósa vala.³

Most, mikor Mérey a fölkelőkhöz csatlakozott, a nagy-szombati jezsuitáknak könnyű volt kieszközölni, hogy ő «polgárilag, törvényszerűen és kánonilag halottnak» nyilvánítottván és javadalma megüresedettnek tekintetvén, az 1703-ik évi királyi adománylevél erejénél fogva, a nagy-szombati egyetemnek a szekszárdi apátságba vala beiktatása (1710 elején) elrendeltetett.⁴

Mindazáltal a nagy-szombati collegiumnak nem sikerült az apátság birtokába lépni; miként a királyi kamara is eredménytelenül fáradozott, hogy azon jelentékeny összegeket, melyeket Mérey gróf

¹ A pecsétet 1862-ben Palánkon találták és jelenleg a tolnamegyei levéltárban őrzik, HÖKE LAJOS ismertette i. h. 438. l. Az ő szívességéből nyertük lenyomatát, mely után a jelen fejezet végén látható rajz készült.

² Katona. Hist. Critica. XXXVII. 848. l.

³ A királyi adománylevél az országos levéltár kincstári osztályában.

⁴ Minthogy «Assecla Rakocianus Michael Merei civiliter, legaliter et canonice etiam mortuus reputaretur», a pozsonyi kamara 1710. január 13-iki üléséből rendeletet bocsát ki a nagy-szombati egyetem beiktatása tárgyában.

Erdödy Kristóf, gróf Zichy László, Szent-György város- és másoknál helyezett volt el kamatra, behajtsa.¹

Ellenben maga az apát a királyi hadak kezeibe került, és mint fogoly előbb Kukländer Ferencz császári tábornok által, utóbb pedig Bécsben őriztetett.

Fogságát úgy az említett tábornok, mint a jezsuiták is ki akarták zsákmányolni. Kukländer nem elégedett meg azzal, hogy magának a fogoly által, ellátása költségei fejében, 1000 forintot utalványoztatott;² rávette őt, hogy vele az apátság némely birtokai tárgyában egyességre lépjen. Méreynek hasonlóképen a bécsi jezsuitákkal és Döry Lászlóval is kellett ily szerződéseket kötnie.

De mihelyt 1711. június végén szabadságát visszanyerte, nem késett ezen kiereszakolt és hátrányos szerződéseket érvényteleneknek nyilatkoztatni.³

Mérey kiszabadúlva a fogságból, azonnal Szekszárdra sietett. Távolléte alatt az általa korábban megtelepített jobbágyok nagy részben szétmentek; hogy őket ismét visszatérésre bírja, és másokat is megtelepedésre ösztönözzön: a Szekszárdon és a hozzá tartozó pusztákon megtelepedő jobbágyokat három évre a census fizetésétől fölmenté, és a további évekre is előnyösen szabályozta kötelezettségeiket.⁴

Más irányban is újult buzgalommal fáradozott az apátság fölvirágoztatásán. Hol érdekei követelték és régi jogokra támaszkodhatott, az erőszaktól sem riadt vissza; és pedig nemcsak magánbirtokosok, hanem a fiskussal szemben is. Föl-fölbredt lelkében a Rákóczi táborának szelleme. Így, például, igényt tartva a szent-miklósi vámra, melyet a törökök távozása óta a kamara birt, azt 1712 nyarán fegyveres kézzel ejtette hatalmába, és a következő évben több kincstári

¹ Erre vonatkozó tárgyalások folynak a pozsonyi kamara 1709. márczius 30., ápril 4., 1710. szeptember 11-iki üléseiben.

² Ezt bejelenti a pozsonyi kamara 1710. október 19-iki ülésében.

³ 1711. advent harmadik vasárnapján az esztergomi káptalan előtt előadja, hogy 1710. február 4-én Kukländerrel és Döryvel «protunc in captivitate constitutus» és 1711. június havában Bécsben a jezsuita provinciálissal «certos inivisset contractus nimis quantum damnosos et praejudiciosos»; ezeket tehát visszavonja. (Az esztergomi káptalan országos levéltárában.)

⁴ A betelepítési szerződés a közalapítványi kir. ügyigazgatóság levéltárában.

birtokba önhatalmúlag helyezte be magát.¹ A kamara rendeleteivel nem sokat gondolt; sőt ezekkel a kamarai tisztviselők nem is mertek előtte megjelenni, attól tartván, hogy őket elfogatja és börtönbe veti.²

A kormány nem látta tanácsosnak megfelelő szigorral lépni föl ellene. Inkább kísérletet tett, hogy őt lekötelezze. Mérey 1713 szeptember 29-én *vegliai címzetes püspökké* neveztetett ki.³

Nem tudjuk, vajon ezen kitüntetés, vagy talán a közeledő aggkor hatásának tulajdonítsuk azt a fordulatot, mely most magatartásában észlelhető; annyi bizonyos, hogy ezóta zavartalan jó viszonyban élt a fiskussal. Sőt lényeges szolgálatot tett az udvarnak, lehetővé téve, hogy apátságát, melyet igyekezetei által az ország legjelentékenyebb javadalmainak színvonalára emelt, egyik császári miniszter kiskorú fia nyerje el.

Mérey 1717 őszén azzal a kérelemmel fordul a királyhoz, hogy melléje segéd-apátot, *coadjutort* rendeljen. Ezen lépés egészen szokatlan volt, és hasonló esetet a hazai egyháztörténelem nem mutat föl. Semmi kétség nem merülhet föl az iránt, hogy az udvartól nyert fölszólításnak engedett.

Az udvar mély titokban tartotta czélzatait; még az udvari kamarának sem volt tudomása azokról. Ez 1717 október 22-én kelt iratában a pozsonyi kamarától információt kér Mérey kérvénye tárgyában, melynek teljesítését ellenezni készül; ebből ugyanis a királyi kincstárra nagy hátrány háromolnék, minthogy az a szekszárdi apátságnak a nagy-szombati egyetem részére ígért adományozása által 50,000 forintnyi adósság terhétől szabadúlhatott meg.⁴

A pozsonyi kamara október 29-én tárgyalta ezen átiratot. De már ugyanazon napon TRAUTSOHN JÁNOS JÓZSEF gróf trienti kanonok Trautsohn János Lipót herczeg miniszternek kiskorú fia, kineveztetett Mérey coadjutorává.

¹ A pozsonyi kamara 1712, szeptember 26-án 1713. ápril 25., május 12., június 7-iki ülésein tárgyalattak ezen ügyek.

² A szolnoki kamarai administrator jelentése a pozsonyi kamara 1713. május 12-iki ülésében.

³ A kinevezési oklevél a királyi könyvben.

⁴ A pozsonyi kamara 1717. október 29-én tartott ülésének jegyzőkönyve.

A királyi adománylevél kiemeli, hogy a Trautsohn család az 1609-ik évi országgyűlésen a magyarországi indigenák sorába emeltetett, és hogy tagjai az ország körül kiváló érdemeket szereztek. Biztosítja továbbá az ifjú grófit, hogy Mérey halála után az apátság reá fog szállani; és ehez csak azt a föltételt köti, hogy ha Mérey halálakor «a megkivánt kort még el nem érte, és így az apátságot a lelkiekben kormányozni képes nem volna, maga helyett, *a hazai nyelven jártas*, alkalmas egyházi férfiút tartozzék rendelni».¹

Mérey már a következő évben kimúlt. Trautsohn gróf az apátság birtokába lépett, és megtartotta akkor is, mikor Bécs érseki székére emeltetett. Az ő kormányza alatt Szekszárdon új templom és plébánialak épült.²

Halála után, 1758 tavaszán, Mária Terézia az apátságot Rodt FERENCZ KONRÁD bíbornoknak, constanzi bíbornok-püspöknek adományozta; tekintettel azon érdemekre, melyeket ősei a török elleni hadjáratokban szereztek — egyik csatában kilenczen estek el a család tagjai közül — és azon szolgálatokra, melyeket ő maga is az osztrák örökösödési háború idején a királynénak tett.³

Ugyanakkor, mikor Rodt bíbornok a szekszárdi apátságot elnyerte, érkezett meg XIV. Benedek pápa (1758. május 3-án bekövetkezett) halálának híre. Rögtön a conclavera kellett utaznia. Hogy az utazás költségeit előteremthesse, a királyné beleegyezésével, az apátság birtokaira 30,000 forintnyi kölcsönt vett föl, mely hat éven át, 5000 forintnyi részletekben, volt törlesztendő. A királyné egyébkint kijelentette, hogy ha a bíbornok ezen hat esztendő letelte előtt találna meghalni, az adósság a királyi kincstárt és nem az apátságot terheli.⁴

Azonban Rodt tizenhét évig bírta az apátságot. 1775-ben halt meg. Ő volt az utolsó javadalmas apát.

¹ Az 1717. október 29-én kelt királyi adománylevél a királyi könyvben. ² Az 1776-ik évi püspöki canonica visitatióban olvasható, hogy «Ecclesia, quae est honori SS. Salvatoris . . . dicata, per . . . J. Trautsohn super ruderibus antiquis ad formam gothicam aedificata, tota sub fornice, in statu bono existit. Ad latus existit sacristia sub fornice, penes quam extant rudera alicuius sacelli, in quo dicitur Bela I sepultus.» ³ A királyi okmánylevél csak 1758. június 3-án van kiállítva. (Királyi könyv.) A jövedelmet május elsejétől élvezte. ⁴ Az 1758. június 1-én kelt királyi irat a királyi könyvben. A kölcsönre vonatkozó tárgyalások a pozsonyi kamara jegyzőkönyveiben.

A királyné 1777-ben a magyar tudományos egyetemnek adományozta az apátság javait. Az apátsági székházat Tolnamegye rendei vásárolták meg, és később teljes négyszögre építették ki. A templom 1794-ben leégett, és helyébe 1804-ben új templom épült.¹

1817-ig az apátság címét senki sem viselte. Az első címzetes apát gróf NÁDASY FERENCZ esztergomi kanonok volt. Az apátok, kiknek e cím adományoztatik, az apátság régi kiváltsága alapján, az esztergomi érsektől nyerik kánoni investitúrájukat.

A SZEKSZÁRDI APÁTSÁGI GYMNASIUM PECSÉTJE.

¹ HÖKE LAJOS. i. h. 439. l.

A szekszárdi apátok névsora.*

1074. VILMOS. ¹	1490. táján KALMANCSEHI DOMONKOS
fehérvári prépost, commendátor. ¹⁷
1266. TÓBIÁS. ²	1500. táján ASCANIUS MÁRIA bíbor-
nok, commendátor. ¹⁸
1267. FILIUS. ³	1500—1511. ISVALIA PÉTER bíbor-
nok, commendátor. ¹⁹
1299—1305. ENDRE. ⁴	1517. MIHÁLY apát. ²⁰
1328. LŐRINCZ. ⁵	1517—23. JÁNOS apát. ²¹
1330—1346. BENEDEK. ⁶	1527. GYÖRGY apát. ²²
1355—1360. IMRE. ⁷	1603—8. Filetinczi GERDÁK MÁRK
esztergomi kanonok. ²³
1362. táján JORDÁN. ⁸	1611. KÁLY PÉTER, egyúttal csor-
nai prépost. ²⁴
1364. CZUDAR LÁSZLÓ. ⁹	1622—36. GYÖRY ISTVÁN vasvári
prépost. győri kanonok és hahóti
apát. ²⁵
1365. TAMÁS MIKLÓS. ¹⁰	1638. SOMOGYI JÁNOS zágrábi ka-
nonok. ²⁶
1369. OTTÓ. ¹¹	
1382—1396. MIKLÓS. ¹²	
1403. KROPILLÓ JÁNOS, herczeg,
leszlai püspök. ¹³	
1429. BÁLINT apát. ¹⁴	
1439—1455. ZSIGMOND apát. ¹⁵	
1470. VITÉZ JÁNOS esztergomi érsek,
commendátor. ¹⁶	

* RUPP. Magyarország helyrajza I. 414. l. adja a szekszárdi apátoknak eddig legteljesebb névsorát. 1074—1750-ig 19-et állít össze. A jelen névsor ugyanazon időközből 34-et mutat be.

¹ A bécsi krónika és Thuróczi krónikája. ² Bombardi. Topographia. 96 l. ³ Wenzel. III. 172. l. ⁴ Wenzel. XII. 560. l. Koller. II. 244. l. ⁵ Zichy-codex. I. 313. l. ⁶ Fejér. VIII. IV. 606. l. Zichy-codex. III. 96. l. ⁷ Zichy-codex. III. 613. l. És esztergomi káptalan levéltára. ⁸ Melléklet V. szám. ⁹ Melléklet IV. szám. ¹⁰ Melléklet IV. szám. ¹¹ Melléklet VI. szám. ¹² Melléklet VII. szám. És Koller. III. 219. l. ¹³ Melléklet IX. szám.

¹⁴ Fejér. X. VII. 120. l. ¹⁵ Melléklet X. XI. szám. ¹⁶ Török. Primások. Oklevéltár 79. l. ¹⁷ Melléklet XIII. szám. ¹⁸ Koller. IV. 516. l. ¹⁹ Ugyanott. ²⁰ Melléklet XVII. szám. ²¹ Melléklet XVII. szám és (1523) esztergomi káptalan levéltára. ²² Pannonhegyi levéltár. ²³ Esztergomi káptalan levéltára. ²⁴ Péterfy II. 217. l. ²⁵ Győri káptalan levéltára. ²⁶ Péterfy II. 375. l.

- 1641 márczius 25—1648. TELEGDY GYÖRGY esztergomi kanonok²⁷
1659. január 23—? FERENCZY IMRE pozsonyi kanonok,²⁸
- 1663 elejéig BÁRSONY GYÖRGY esztergomi kanonok később váradi püspök.²⁹
1664. február 4—1676. GUBASÓCZY JÁNOS esztergomikanonok, később kalocsai érsek.³⁰
1676. márczius 29—1693. PÉTERFY ANDRÁS esztergomi kanonok, novii püspök.³¹
1693. október 11—1719. MÉREY MIHÁLY esztergomi kanonok, vegliai püspök.³²
- 1719—1757. Gr. TRAUTSOHN JÁNOS trienti kanonok, bécsi érsek.³³
1758. május 1—1775. RODT FERENCZ KONRÁD bibornok, constanzi herceg-püspök.³⁴
- 1817—1823. Gr. NÁDASDY FERENCZ esztergomi kanonok, később kalocsai érsek.³⁵
- 1828—1858. VÁRADY JÓZSEF szombathelyi kanonok.³⁶
1859. BONNAZ SÁNDOR csanádi kanonok, jelenleg csanádi püspök.³⁷
- 1862—1878. PAUER JÁNOS székesfehérvári kanonok, jelenleg székesfehérvári püspök.³⁸
1879. márczius hó 30-tól május hó 24-ig BLÁZY JÓZSEF pozsonyi kanonok (†).
1879. július 6-ától FRAKNÓI VILMOS nagyváradi kanonok.

^{27—34} Királyi könyvek, az országos levéltárban.

^{35—38} Esztergomi egyházmegyei Schematismusok.

A SZEKSZÁRDI APÁTSÁG KIADATLAN OKLEVELEI

1061—1520.

AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBÓL, TOVÁBBÁ AZ ESZTERGOMI ÉS POZSONYI KÁPTALANOK, A PANNONHEGYI
FŐAPÁTSÁG, A GRÓF KÁROLYI ÉS BÁRÓ RÉVAY CSALÁDOK LEVÉLTÁRAIBÓL.

I.

1061.

*A szekszárdi apátság I. Béla királytól nyert alapító okmányának töredéke.**

...Terram que pertinet ad Curcentholm,¹ habet terminum in orientali parte ad Nagsar, inde ad Huzyer, de quo ad Bezegd Colonya, unde ad Szekfenener, inde ad Aruk et inde ad Lapuscon² ad Monasterium pertinentia, inde per Adotari³ et per longam vallem ad Nagaruk et per Aruk ad Hyduscege in Meridionali Parte, partim ad occidentem per Nokoro ad Ecclesiam pertinentem ad Brieltehegye,⁴ unde juxta Megieteve ad altam vallem et per vallem ad Galod, de quo ad Edeffenier, unde ad Varyanus et alapas, que ad Monasterium totaliter pertinent, a septemtrione vinea Crin, de qua per Aruk et per vallem ad rotundam paludem et Lytvarteue ad Monasterium pertinentia, inde per Babathegye et per Nagy hatar ad magnum Portum, de quo per Nagaruk ad hosszu hatar, unde juxta Scegh⁵ et Lazarnoc ferteo, que ad Monasterium pertinet, inde ad Kereztoz et per Dablam et vineam Bika et Fövesthelek et per longam Insulam ad Ecclesiam pertinentia, inde per ad Voyaser⁶

* Az esztergomi káptalan 1696. Dominica septima SS. Trinitatis átírja a kalocsai káptalannak 1390. f. 3. a Corp. Christi kelt oklevelét, melyben át van írva Kont Miklós nádornak 1360. 10. die octav. f. b. Georgii Mart. kelt oklevele. E szerint Fehérmegyének 1358. f. 6. a f. Pent. tartott gyűlésén Imre szekszárdi apát előmutatta «Privilegium Domini Caroli quondam Illustris Regis Hungariae clarae memoriae Domini nostris in A. D. millesimo trecentesimo vigesimo septimo Decimo Kalendas Martii Regni autem sui anno similiter vigesimo septimo emanatas, confirmans Privilegium Ladislai condam similiter Illustris Regis Hungariae sub A. Domini 1372. (tollhiba 1272 helyett) sedecimo Kalendas decembris, Indictione quinta decima, Regni autem sui anno primo, quo confirmabat Privilegium Domini Adalberti, qui et Bela nuncupabatur, olim Regis Pannoniae, A. ab Incarnatione Domini Millesimo sexagesimo emanatam, in cujus quidem Privilegii ipsius Domini Belae Regis tenore, inter coetera, ad executionem juris dictae Ecclesiae Saxardiensis hanc clausulam adinveneramus.» Itt következik a közlött töredék. A helynevek egy része ki van javítva. Itt adjuk egyszersmind a leíró által eredetileg másolt helyneveket.

¹ Curthentolm. ² Lapuston. ³ Patary. ⁴ Beieltehegye. ⁵ Szegh. ⁶ Voyster. Vajas-ér, a ma is meglevő Vajas vize.

et Apalogh que ad Monasterium pertinet, unde per pontem Agye Comitis et per Kuertvelsar,⁷ que ad Ecclesiam pertinet et per longum Arok ad Hedyszege, inde contra orientem ad Fertene et ad Csenkin, ad Ecclesiam pertinentes, a quo ad Nagy hatar super Vorsadteue,⁸ inde ad Bukessara, et per longam Paludem ad Nagy Uth, inde ad rotundum Calusta, de quo Kukinesthelek, inde ad hosszú árok, de cujus transitu versus Meridiem ad Narashomok, inde per Beseneu uth,⁹ de via ad Nagarak et inde ad proximam metam Nosar,¹⁰ infrascriptas metas in villa Aracha Portiones Regis habent terram ad unum aratrum in villa Chorna Tavarnici Baccinia Regis ferentes habent terram ad duo aratra in villa Vorsad, homines de Hommussad habent tertiam partem terre due vero partes pertinent ad Monasterium, cetera vero infra predictas metas ad Monasterium pertinent.

(Az eszterg. főkáptalan 1696-ik évi átiratából. Az eszterg. káptalan orsz. lvtárában. Capsa 39. fasc. 5. n. 11.)

II.

1279.

A szekszárdi conventnek, mint hiteles helynek, legrégebb ismert kiadványa.

Nos Conuentus monasteri Saxardiensis. Memorie commendamus, quibus expedit, significantes universis. Quod cum inter Jaonachinum, Farcasium et Benedictum de Nana ex una parte; Gedekch maiorem exercitus Castri Tholnensis, Paulum Centurionem filium Budon, Petrum maiorem Castri filium Petrus, Stephanum, Nicolai, Gook filium, Micus Jobagiones Castri Tholnensis de villa Tholna, ab alia, super terra dictorum Joachini, Farkasi, Stephani filii Pauli bone memorie et Benedicti, Gergenzeg vocata, fuisset lis suscitata, tandem quantumcunque diu ipsa lis fuisset ventilata, tamen partes aduerse coram nobis personaliter comparentes, et fabianus Curie Comes Tholnensis cum eisdem, in talem pacis formam se devenisse retulerunt, ut idem Jobagiones Castri, superius nominati, dictam terram, prefatis Joachino Farkasio et Benedicto cum medietate aque Gergen, quantum eam attingit, ipsam terram reliquissent, et

⁷ Körtvélvár. ⁸ Vorsadtenere. ⁹ Beszenneuuth. ¹⁰ Mossar.

reliquerunt, in veteris metis, sicut terram, hereditario iure perpetuo possidentam, iuxta veteres metas novas erigendo. Datum Anno Domini Millesimo ccc^{mo} lxx Nono.

(Átirat a kalocsai káptalan 1391. évi kiadványában. Eredetije a pozsonyi káptalan levéltárában, keresztesek levéltára, capsa II. 11. fasc. 27. szám.)

III.

1360. május 7.

Kont Miklós nádornak a székszárdi apátság Szatmár nevű birtoka tárgyában kelt ítélő levele.

Nos Nicolaus Konth Regni Hungarie Palatinus et Iudex Cumanorum. Memorie commendamus tenore presentium, significantes, quibus expedit, universis. Quod in Congregatione nostra generali cum Universitate Nobilium Comitatus Albensis, feria sexta proxima ante festum Pentecostes, in Anno Domini 1358. prope Civitatem Albensem celebrata, Martinus Sacerdos, Religiosi viri Domini Fratris Emerici Abbatis Ecclesie Sexardiensis, pro eodem Domino suo, cum literis procuratoriis Conventus loci ejusdem, de medio aliorum exurgendo, proposuerat eo modo: Quod Vida de Karacsond et Emericus de Csorna, quendam possessionariam portionem dicte Ecclesie Sexardiensis, inter metas possessionis ejusdem Zathmar vocate habitam, occupassent et occupatam detinerent, in prejudicium praefate Sexardiensis Ecclesie atque derogamen, et ibidem quoddam Privilegium Domini Caroli, quondam illustris Regis Hungarie, clare memorie, Domini nostri, in Anno Domini Millesimo trecentesimo vigesimo septimo, Decimo Kalendas Martii, Regni autem sui similiter vigesimo septimo emanatas, confirmans Privilegium Domini Ladislai, condam similiter illustris Regis Hungarie, sub Anno Domini 1372* sedecimo Kalendas Decembris, Indictione quintadecima, Regni autem sui anno primo, quo confirmabat Privilegium Domini Adalberti, qui et Bela nuncupabatur, olim Regis Pannonie, Anno ab Incarnatione Domini Millesimo Sexagesimo primo emanatum, in cujus quidem Privilegii ipsius Domini Bele Regis tenore, inter cetera, ad executionem juris dicte Ecclesie Sexardiensis, hanc clausu-

* Világosan tollhiba, 1272 helyett; ez volt IV. László uralkodásának első éve.

lam adinveneramus*

Quibus exhibitis, adhuc annotatus procurator prelibati Domini Abbatis objecerat isto modo: quod premissa insula ipsius Ecclesie Sexardiensis, per annotatos Vida et Emericum occupata, inter premissas metas haberetur atque includeretur. Quibus auditis, prelibatus Vida ac dictus procurator ipsius Emerici responderant eo modo, quod ipsi de possessionariis portionibus atque juri- bus ipsius Ecclesiae Sexardiensis nihil occupassent, nec occupando detinerent, sed solummodo eorum jura possessionaria tenerent atque possiderent. Unde idem Dominus Abbas, ordine juris veniendo, sua jura possessionaria reambu- laret, tali modo enim possent reambulari, super quibus eum non prohiberent, talia enim possent reambulare (*sic*), in quibus contradictionis velamine eidem obviarent. Quarum quidem utrisque partium propositionibus auditis, et teno- ribus premissarum literarum privilegialium perceptis, una cum juratis nobi- libus dicti Comitatus sententiam nostram judicando, quod homo noster, in presentibus infra declarandus, presente testimonio Capituli Colocensis, in octavis festi sancti Michaelis Archangeli tunc venturi, partibus predictis, vel procuratoribus eorundem legitimis, presentibus, ad faciem annotate posses- sionis Zathmar vicinorum et commetaneorum suorum legitimis convocantibus habitis, (*sic*) accedendo, juxta cursus metarum, in prescripto Privilegio con- tentarum, quod quidem Privilegium ipse Dominus Abbas, vel suus legitimus procurator, in specie inibi deberet exhibere, si easdem apparenter valent rein- venire; si vero apparenter reinvenire non valent, juxta ejusdem Domini Abba- tis, vel sui legitimi procuratoris ostensionem, reambularet eandem, per veras suas metas et antiquas, novas metas juxta veteres, ubi necesse fuerit, erigendo, reambulataque et ab aliorum possessionibus distinctam, statueret et relin- queret predicto Monasterio Sexardiensi et Abbati ejusdem annotato, eo jure, quo ad ipsum Monasterium dignosceretur perpetuo possidendam; si per alios non fuerit contradictum; contradictores vero, si qui fuerint, contra eundem Domi- num Abbatem, ad quintum decimum diem, ad nostram citaret presentiam, rationem sue contradictionis, inhibitionis redditurus; Si vero per ipsos Vidam et Emericum contradictum existeret, ipsos citare non incumberet eo, quod absque citatione aliquali, termino ante prefixo, coram nobis opportheret ipsos comparere, et rationem inhibitionis reddituros; particulam etiam terre, per quempiam prohibitam signis metalibus consignando, vel visu considerando, cum aliis probis viris estimarent in condigno eorum pretio et valore; si autem in ipsa possessionis reambulatione et statutione per quempiam contra-

* Ezen töredék fentebb az I. szám alatt áll.

dictum non fuerit aliquo modo, extunc ipsam portionem possessionariam, quam per annotatos Vida et Emericum, inter predictas metas, in annotato Privilegio contentas, in presentibus etiam superius declaratas, vel extra easdem usam fuisse reperirent ac detentam illico estimarent, consuetudinaria lege Regni requirente. Super quo Amicitiam dicti Capituli Colocensis literatorie requisiveramus reverenter, quatenus ipsorum mitterent hominem pro testimonio fide dignum; coram quo homo noster infra declarandus, in dictis octavis festi sancti Michaelis Archangeli, ad faciem possessionis annotate accedendo, omnia premissa, juxta annotatam nostram adjudicationem faceret et exequeretur, jure exigente. Et post hec, omnium premissorum seriem, prout fuerit opportunum, ad quindecimum diem ipsarum octavarum, per patentes nobis amicabiliter rescribet Capitulum Ecclesie Colocensis prenotatum. Tandem octavis festi beati Michaelis Archangeli, discussio omnium premissorum, presentes octavas festi beati Georgii Martyris, diversis dilationum causelis intervenientibus, de voluntate ipsarum partium extiterat relatum. Tandem ipsis octavis festi beati Georgii Martyris advenientibus, Religiosus vir Dominus Frater Emericus, dicte Ecclesie Sexardiensis ab una; item Vida de Karacsond et Emericus de Chana (*sic*); ad nostram personaliter accedendo presentiam, literas prefati Capituli, super premissis, rescriptionales utrinque nobis porterunt, suo sic inter alia declarantes. Quod ipsum Capitulum, nostris legitimis petitionibus ac justitie annuendo, cum Thoma homine nostro, Magistrum Petrum socium et concanonicum, Sublectorem Ecclesie ipsorum, ad premissa exequenda transmisissent, qui tandem ad eos reversi ipsis concorditer retulissent: Quod ipsi in predictis octavis beati Michaelis Archangeli accessissent ad faciem premissae possessionis Zathmar, licet eandem presentibus partibus, predictis etiam vicinis et commetaneis, legitime convocatis, juxta cursus metarum in prenominato Privilegio contentarum reambulare, reambulataque et ab aliorum possessionibus distinctam, si per quempiam, vel per quispiam, et specialiter per pretaxatos Vida et Emericum, non fuisset contradictum, sepedicto Monasterio Sexardiensi et Abbati ejusdem annotato, eo jure, quo ad ipsum Monasterium dignoscitur pertinere, perpetuo possidendum statuisset; contradictores etiam, si qui extitissent, contra jam dictum Dominum Abbatem, ad quindecimum diem octavarum prescriptarum, nostram ad presentiam citare, rationem sue contradictionis et inhibitionis reddituros; particulam etiam terre, per quempiam prohibitam, signis metalibus consignando, vel saltem visu considerando, cum aliis probis viris, in condigno earum pretio estimare, portionem quoque possessionariam, quam prenotatus Vida et Emericus, inter supradictas metas, in antedicto Privilegio contentas usam fuisse reperissent ac detentam, in prenotato estimare, consuetudinaria lege Regni requirente, presto fuissent et parati; tamen, propter magnas paludes prefate terre Zath-

mar, tum habitationi hominum contrariantes, premissa et premissorum singula facere nequiuissent; continentiis itaque literarum visis et perlectis tenoribus, ac partibus suo modo expositis; cum nos autem easdem partes medellam justitie in causa ipsorum prenotata, juxta literarum suarum continentiam facere voluissemus, eedem partes in eadem causa habitam, concordandi nostra judiciaria licentia pretensa (?) et obtenta; ad pacis federa a nobis se transmitti postulantes, per ordinationem plurimorum proborum et nobilium virorum, pacis zelatorum, ut omnis litis materia de ipsorum medio prorsus evellatur, et eterne pacis favore in alterutrum in evum valerent gratulari. Exinde in nostram regressi presentiam, se conciliasse nobis recitarunt eo modo: Quod ipse Dominus Frater Emericus Abbas Sexardiensis, in facto dicte terre particule litigiose, inter predictas possessiones Zathmar ipsius Domini Abbatis ab una, et inter Karacsond et Csorna dictorum Nobilium habite parte ab altera, in qua hactenus in lite processissent, juxta seriem metarum earundem, quas ipse pristina reambulationis ejusdem terre particule, ut dicitur, cum ipsis Nobilibus, idem Dominus Abbas, secundum formam et tenorem dictorum instrumentorum dicte Ecclesie sue in ipsa terre particula litigiosa erexissent, eosdem Nobiles, juxta cursum et distinctiones metarum predictarum, in ipsa terre particula litigiosa, ut fertur, erectarum, vigore dictarum literarum ipsius Ecclesie sue, in eorum juribus pacifice et quiete commisisset et commisit permanere; et e converso memorati Nobiles eundem Dominum Abbatem et suam Ecclesiam, secundum series metarum predictarum, ut dicitur, per eos erectarum, ex parte eorum, in suis juribus similiter in pacifico permisissent, et permiserunt in evum gratulari. In cujus rei testimonium presentes eidem Emerico de Chorna nostras literas patentes duximus concedendas. Datum in Visegrad, decima die octavarum festi beati Georgii Martyris predictarum. Anno Domini 1360.

(Az esztergomi káptalan 1696-ik évi átiratában; ugyanazon káptalan országos levéltárából.)

IV.

1363. július 2.

VI. Orbán pápa Tamás Miklós szekszárdi szerzetest szekszárdi apáttá nevezi ki.

Urbanus episcopus servus servorum dei. Dilectis filiis Conventui Monasterii sancti Saluatoris de Saxardia ordinis sancti Benedicti. Quinque-

ecclesiensis diocesis, salutem et apostolicam benedictionem. Summi dispositione Rectoris, ad regimen universalis ecclesie deputati, curis assiduis angimur, ut opem et operam, quantum nobis ex alto conceditur, exoluamus, quod orbis ecclesie et monasteria universa, pasorum destituta regimine, per nostre providencie studium, viris committantur idoneis, qui sciant, veluit et possint ecclesias et monasteria ipsa, eis commissa, studiose regere prudenter dirigere, et salubriter gubernare. Nuper siquidem monasterio nostro ex eo vacante, quod nos nuper de persona dilecti filii Iadislai sancti Martini sacri montis panonie, ordinis sancti Benedicti, Jauriensis diocesis, olim eiusdem sancti Salvatoris Monasteriorum Abbatis, licet absentis, eidem Monasterio sancti Martini, tunc vacanti, auctoritate apostolica, duximus providendum, preficiendo eum eidem Monasterio sancti Martini in Abbatem. Nos attendentes, quod de provisione eiusdem Monasterii nostri nullus preter nos ea vice se intrmittere potuerit, neque poterat, pro eo, quod nos diu ante vacationem huiusmodi, provisiones omnium Monasteriorum per provisiones per nos — — extunc imposterum faciendas, de prelati eorum, ubilibet constituti, ad alia Monasteria tunc vacantia et in antea vacatura, ordinationi et dispositioni nostre reservantes, declarantes ex tunc irritum et inane, si secus super hiis, per quoscumque, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter contingeret attemptari, et ad provisionem ipsius nostri Monasterii celerem et felicem, ne dictum nostrum Monasterium longe vacationis exponeretur incomodis, paternis et solitis studiis intendentes, post deliberacionem, quam super hiis cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad dilectum filium Thomam Nicolaum Abbatem, monachum dicti nostri Monasterii, ordinem ipsum expresse professum, et in diaconatus ordine constitutum, cui de religionis zelo, litterarum sciencia, vite ac morum honestate, et aliis multiplicium virtutum meritis, apud nos fidedigna testimonia perhibeantur, duximus oculos nostre mentis, quibus omnibus attenta meditacione pensatis, de persona dicti Thome eidem nostro Monasterio, de dictorum fratrum consilio, auctoritate apostolica, providemus (*sic*), ipsumque illi preficimus in Abbatem, curam et administrationem ipsius nostri Monasterii eidem Thome in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo. In illo, qui dat gracias et largitur premia, confidentes, quod dextera domini prefato Thome assistente propitia, prefatum nostrum Monasterium per ipsius dicti Abbatis circumspeccionis industriam prospere dirigetur, et salubria, dante domino, suscipiet incrementa. Quocirca universitati vestre, per apostolica scripta, mandamus, quatenus dictum Thomam Abbatem, pro nostre et eiusdem sedis reuerencia, benigne excipientes et honorifice pertractantes, exhibita eidem obedienciam et reverenciam debitam et devotam, eius salubria monita et mandata suscipiendo humiliter et efficaciter adimplendo. Alioquin sentenciam, quam idem Abbas rite tulerit in rebelles, ratam habe-

bimus, et faciemus, auctore dominio, usque ad satisfaccionem condignam inviolabiliter observari: Datum Aiunione VI Nonas Julii, Pontificatus nostri Anno Tercio.

(Kívül egykoru írással: Eleccio Abbatis Thome. Eredetije a pannonhalmi főapátság levéltárában.)

V.

1366. május 2.

A szekszárdi convent jelentése Konth Miklós nádorhoz a néhai Kisazari Nagy Simon és érdektársait illető oklevelek elidegenítése tárgyában.

Conventus Monasterii Saxardiensis, Magnifico viro et honesto domino Nicolao Konth Regni Hungarie palatino et Judici Comanorum, amiciciam paratam cum honore. Noverit vestra magnitudo, quodcum nos receptis litteris vestris peticionalibus, et iuxta earundem continenciam, vestris amicabilebus petitionibus aquiescentes, ut tenemur, inter nos diligenti scrutacione prehabita, sic sciuissemus et scimus, quod universa instrumenta et literalia munimenta condam Symonis magni et Zachud, ac Martini filii eiusdem Zachud, necnon Lewstachy et Michaelis filiorum Symonis avi ipsorum, super juribus et possessionibus eorundem, confecta, specialiter super facto monasterii Zebeugen et possessionis Farkasd vocate, in nostra sacristia seu conservatorio dicte ecclesie nostre reposita fuissent, que religiosus vir dominus frater Jordanus condam Abbas memorate ecclesie nostre, eo tempore, dum ipse in Abbaciam ecclesie Pechvarad se transtulisset moraturum, de dicta sacristia nostra, seu conservatorio, excepisset, secum asportando, et cuidam proximo suo, scilicet Nicolao filio Bozoch, contra ipsorum voluntatem, dedisset tenorem eorundem instrumentorum et assignasset, in preiudicium juris ipsorum non modicum et derogamen. Quod omne juris ordine scimus et conscienciose. Datum sabbato proximo post festum beatorum Philippi et Jacobi apostolorum, anno domini M^o CCC^{mo} LX^{mo} sexto.

Kívül: Domino Palatino, pro Jacobo filio Symonis de Kysazar et Ladislao filio Johannis de Pelehthne, contra Nicololum filium Bozok, requisitoria relacio.

(Eredetije a gróf Károlyi család levéltárában. Kammerer Ernő úr szíves közlése.)

VI.

1369. márczius 10.

A kalocsai káptalan jelentése Ottó szekszárdi apátnak az apátság szabad jobbágynak szabadságai tárgyában adott nyilatkozatáról.

Capitulum ecclesie Colocensis omnibus christi fidelibus, tam presentibus quam futuris, presencium noticiam habituris salutem in omnium Salvatore. Cum ea que geruntur in tempore ne labantur in tempore, discretorum instituit prudentia literarum testimonio feliciter roborare, proinde ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod nos literas exhibicionales excellentissimi principis domini nostri Iodovici dei gracia illustris regis hungarie, per eum nobis destinatas, honore quo decuit recepimus, in hec verba.

Lodovicus dei gracia rex hungarie fidelibus suis capitulo colocensi salutem et gratiam. Fidelitati vestre firmissime edicimus, quatenus vestrum mittatis hominem, pro testimonio fidedignum, quo presente Iadislavus de Kummy, vel nicolaus filius michaelis de chorna, aut leukus de Karachon, aliis absentibus, homo noster, alias literas nostras, cum presentibus nostris exhibendat, pro jobagionibus exercitualibus ecclesie Sexardiensis, fratri Ottoni Abbati eiusdem directas, eidem exhibeat et presentet, quidque idem, visis ipsis literis nostris, fecerit vel responderit, nobis fideliter rescribatis. Datum in Wissegrad tercio die festi beati Vincencii martiris, anno domini millesimo trecentesimo Sexagesimo nono.

Nos igitur mandatis eiusdem domini regis obedire cupientes, ut tenemur, unacum nicolao filio michaelis de chorna, homine ipsius domini nostri regis, nostrum hominem, virum idoneum, dominum Nicolaum custodem dicte ecclesie nostre Colocensis transmisimus, cum aliis literis, similiter per eundem dominum nostrum Regem destinatis, pro jobagionibus exercitualibus predicte ecclesie Sexardiensis, fratri Ottoni Abbati eiusdem directis, in quibus quidem literis dicti domini regis inter cetera continebatur, quod idem frater Otto Abbas jobagiones exercitiales dicte ecclesie Sexardiensis in nullis iuribus et libertatibus ipsorum, ab antiquo approbatis, vellet eos conservare, prout lucidius in literis dicti domini regis continetur. Cum decimas porcorum super ipsos exigi faceret, et silvas eorum per iudicem suum decidi nec non et vendi faceret, et alias novitates eis imponeret, et imponere continue intenderet, qui

quidem Nicolaus homo ipsius domini nostri regis tandem ad nos reversus, presente et audiente dicto testimonio nostro, retulit isto modo, quod ipse, unacum eodem testimonio nostro, feria secunda proxima post dominicam oculi jam proxime preteritam, literis exhibitionalibus per eundem dominum nostrum regem nobis destinatis, et aliis literis eidem fratri Ottoni Abbati, similiter per dominum regem directis, ad predictum fratrem Ottonem accessisset, ubi idem frater Otto, visis literis dicti domini nostri regis, sibi directis, per dictumque nostrum hominem eidem exhibitis, sic respondisset, quod ipse jobagiones exercitiales predictae ecclesie in omnibus juribus et libertatibus eorum, ab antiquo approbatis conservaret, nec aliquas novitates vellet in eis imponere, sed semper in eisdem libertatibus, in quibus ipsos reperisset, presto esset et paratus conservare, et insuper de die in die libertates eorum in melius intendere augmentare, nec etiam super ipsos decimas porcorum exigere facere vellet, nec per aliquem iudicem suum silvas ipsorum succidi faceret aut vendi, sed semper pacifice et quiete in juribus et libertatibus ipsorum eos dimitteret perseverare. In quorum jobagionum predictorum exercitiorum ecclesie Sexardiensis personis, petrus filius philpe, nicolaus filius luce, bortolomeus filius johannis de bathya, item michael filius laurencii de varaht, paulus filius petri de fayso, nicolaus filius chola de halascy, jobagiones exercitiales predictae ecclesie Sexardiensis, ad nostram personaliter accedentes presenciam, nos cum precum instantia postulantes, ut nos predictam justam, pacificam et rationabilem eiusdem fratris Ottonis Abbatis responsionem, prefato nicolao homini ipsius domini regis et audiente, et dicto testimonio nostro, circa literas dicti domini regis, per nos sibi, iuxta mandatum prefati domini nostri regis, suum et nostrum homines exhibitas, in forma privilegii nostri ipsis redigi faceremus, et sigilli nostri autentici et pendentis munimere roboraremus. Quorum quidem justis postulacionibus concedentes, ac iusticie annuentes, predictam responsionem fratris Ottonis Abbatis de verbo ad verbum, modo quo supra scribi fecimus. Cuius quidem responsionis forma verborum talis est, quod ipse scilicet frater Otto Abbas antedictus, statim visis literis domini nostri regis, per eundem dominum nostrum regem sibi directis, pro jobagionibus exercitioribus prefate ecclesie Sexardiensis, ipsos jobagiones exercitiales prescriptos, in omnibus juribus et libertatibus eorum, ab antiquo approbatis, eos conservaret, nec aliquas novitates vellet eis imponere, sed semper in eisdem libertatibus ipsos, in quibus invenit vel invenisset, vellet eos conservare, et insuper de die in die libertates eorum in melius augmentaret, nec super ipsos decimas porcorum vellet habere, nec etiam per iudicem suum silvas ipsorum succidi necnon et vendi faceret, sed semper pacifice et quiete in juribus et libertatibus ipsorum dimitteret eos perseveraret. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes concessimus literas, sigilli nostri

prinilegialis munimine roboratas et alphabeto intercisas. Datum sabato proximo ante dominicam letare anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo nono, presentibus discretis viris dominis Emerico dicto Zudar preposito Bartholomeo lectore Johanne cantore, Nicolao custode et altero Nicolao archidiacono ceterisque canonicis in eadem ecclesia deo famulantibus jugiter et devote.

(Átirat II. Lajos király okleveléből. Az országos levéltár diplomatikai osztályában, 5797. szám alatt.)

VII.

1382. május 12.

Miklós szekszárdi apát az apátság szabad jobbágyainak szabadságait megállapítja.

Nos frater Nicolaus, ex permissione divina, Abbas Monasterii Sexardiensis et Conventus loci eiusdem, universis christi fidelibus, presentibus pariter et futuris, presentes literas inspecturis, salutem in domino sempiternam. Ad universorum noticiam tenore presencium volumus pervenire, quod quia possessiones ecclesie nostre exercitiales ultra Danubium situate, in quampluribus ipsarum partibus desolate existant, ipsasque volentes populosas efficere, dictisque nobilebus jobagionibus exercituantibus nostram adeuntibus presenciam et humiliter suplicantibus inclinati, ut ipsi multiplicarentur, habito cum dominis et fratribus nostris in christo charissimis, ac nobilebus familiaribus nostris dilectis, maturo deliberativo tractatu, et pari voluntate, hanc libertatem ipsis nobilebus jobagionibus nostris, nunc apud manus nostras constitutis, et ad possessiones nostras vacuas confluentibus, statuendum graciose duximus concedendum, ut dum et quandocumque nobiles jobagiones exercitiales ecclesie Colocensis collectam exercitualement soluerint, iidem nobiles jobagiones nostri prescripti pro collecta exercituali non plus nisi centum florenos, singulos eorum centum denariis computando, vel si eadem ecclesia Colocensis ab eodem negocio exercituali per dominum regem supportandum fuerit, modo in simili collectam exercitualement dare, ac pro descensu singulis annis in medium eorum fiendo, in singulis annis, scilicet in festo beati Georgii martiris, quadraginta florenos similis, compoti premissi nobis et ecclesie nostre soluere teneantur. In casu autem, ubi nobis et ecclesie nostre predictam

collectam condescensualem ante ipsum terminum solucionis exigere necesse fuerit, obtenta nostra litera expeditoria pro ipsa annuali solucione et habita, ipsi eandem extradare deberent. Ceterum volumus, et ipsis presencium auctoritate concedimus, ut ipsi inter se duos iudices nobilium, secundum regni consuetudinem et dictorum nobilium jobagionum exercituancium dicte ecclesie Colocensis, eligere, qui cum comite nostro, per nos vel successores nostros, pro tempore constituto iudicare more solito valeant; de quibus iudicibus nobilium tercia pars omnium iudiciorum, due vero partes eorundem ipsi comiti nostro succedant et devoluantur. Et quod idem comes noster, in absentia dictorum iudicum, pro quolibet iudicio vel offensa ad domum eorundem nobilium jobagionum nostrorum accedere nequeat neque possit, et si in medio eorundem nobilium jobagionum nostrorum homicidium per quempiam ipsorum fieri contingat iidem perpetrare homicidium tres marcas denariorum comprouinciales ipsis comiti et iudicibus nobilium infra quindecim dies persolui et usque dictos quindecim dies nec comes et nec ipsi iudices nobilium ad domum dicti homicide accedere debeant. Si vero idem homicida aliqua presumpcione inductus usque quindecim dies de predicto iudicio satisfacere nollet, temere procedendo, ex tunc iidem iudices nobilium unacum predicto comite nostro ad domum eiusdem homicide accedentes et dictum iudicium trium marcarum cum duplo exigentes, vel si circa domum eiusdem res et bona ipsius, ad valorem dictarum trium marcarum et dupli earundem non reperiret, extunc in porcionem possessionariam ipsius homicidium perpetrantis condescendere et eandem in duabus ipsius Comitum nostri in tertia vero partibus dictorum iudicum nobilium manibus occupandas, aplicandas, tenendas et interim possidendas, donec per ipsum homicidam vel alium propinguiorem suum proximum cui vel quibus ad redimendam ipsam porcionem possessionariam competeret, super estimacione congruente redimeretur liberam haberent facultatem, in aliis vero libertatibus et consuetudinibus, in quibus iidem nobiles jobagiones dicte ecclesie Colocensis perfruuntur et ipsi in eisdem pacifice congaudeant fruituri, exceptis illis possessionibus et villis apud manus alienas existentibus, quas mediante iudicio ab eisdem manibus alienis possemus rehabere easdem a predictis libertatibus per nos concessis volumus suffragari. In cuius rei testimonium presentes concessimus literas nostras privilegiales pendenti sigillorum nostrorum consignatas ipsis nobilibus jobagionibus nostris munimine roboratas. Datum in die rogacionum Anno domini millesimo trecentesimo octuagesimo secundo.

(Átirat II. Lajos király okleveléből. Az országos levéltár diplomatikai osztályában. 5797. szám alatt.)

VIII.

1390. táján.

Zsigmond király oklevele a székszárdi apátság szabad jobbágyainak adómentességéről.

Sigismundus dei gracia etc. rex, universis Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presencium noticiam habituris salutem in salutis largitore. Caput excellencie nostre regalis, diadematis sero presignitum in terris tale cum honore onus sumsit ex supernis, hanc nobis indidit officii dignitatem, ut cunctos regimini nostro subditos oculos mansuetudinis intuentes, sicut in eorum tranquillitate gratulamur, sic de eorum quieta dispositione iugiter meditemur, restaurando distracta et abolita, si qua sunt utilia in usus assiduas cum additamento novarum graciaram gratenus sic dirigamus terreni officii nostri gubernacula, ut post hec eterni regni et illius inmarcessibilis corone, quam totis semper exoptamus affectibus bravio potiri valeamus. Sane ad universorum tam presencium, quam futurorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod Nicolaus de Halm et Benedictus filius Michaelis de Fayz, ac Nicolaus filius Dominici de Batha prediales seu nobiles ecclesie seu abbacie Saxardiensis nostre Maiestatis accedentes in conspectum suis et universorum aliorum predialium eiusdem ecclesie seu abbacie nominibus facunde nobis declaravit, quod quamquam ipsi a tempore sanctissimi Stephani regis et aliorum regum Hungarie, predecessorum nostrorum, beatarum recordacionum, semper certis et limitatis libertatibus et prerogativis usi fuissent atque freti, tamen nonnulli officiolatus et exactiones dacionum sumentes et aliter de personarum qualitatibus et condicionibus censendi occasionem habentes, ipsos quam sepius inter simplices populares molirentur nominare, illorum adinstar popularia negocia cum ipsis peragere satagendo, supplicantes culmini nostro devocionis humillime ex affectu in his erga ipsos nostre graciae liberalitatem benigniter exhibere. Nos vero, qui ad hoc inter alia quadam specialitate regni gubernacula suscepimus, ut circa subditorum statum pacifice ordinatum iugi meditatione volvatur cura nostra, volentes cunctos, quantum altissimo permittente possumus utilium votorum effectibus sacione et de nostre largitatis munere consolare prefatos prediales seu nobiles ecclesie seu abbacie Saxardiensis antedictae in omnibus et singulis eorum antiquis bonis et iustis libertatibus confirmamus. Verum quia ipsos velut nobiles exercitantes eiusdem

ecclesie a solutione lucri camere regie ab antiquo semper exemptos fuisse fidedigno testimonio perhibente cognovimus, ideo nos eosdem ab ipsius lucri camere dicacione, solutione et onere omnifario de novo libertamus et perpetuis futuris temporibus exemptos fore volumus atque totaliter absolutos. Utque idem prediales seu nobiles dicte ecclesie Saxardiensis sicuti a popularibus solutionum dacione sequestrantur, sic prestanciori fulgeant nominis dignitate. . . .

(II. Lajos király átiratából. Csonka. Az országos levéltár diplomatikai osztályában. 5797. szám alatt.)

IX.

1403 január 8.

IX. Bonifác pápa a székszárdi apátságot Ulászló leslavi püspöknek adományozza.

Bonifacius episcopus servus servorum dei. Wenerabili fratri Johanni Episcopo Wladislauisati Salutem et apostolicam benedictionem. Romani pontificis providentia circumspecta ecclesiis et Monasteriis que vacationis incommoda deplorare noscuntur, ut gubernatorum utilium fulciantur presidio, prospicit diligenter, ac ecclesiarum prelati, presertim pontificali dignitate preediti, ut expensarum onera que ipsos oportet iugiter de necessitate subire facilius supportare valeant, ut est decens et congruum, libenter de subventionis auxilio prouidet oportuno. Dudum siquidem quondam Nicolai Abbate Monasterii sancti Saluatoris Saxardiensis sancti Benedicti Quinqueecclesiensis diocesis regimini ipsius Monasterii ordinationi et dispositioni cupientes ipsi Monasterio, cum illud uacare contingeret, per apostolice sedis providentiam utilem et ydoneam providere personam, provisionem ipsius Monasterii ordinationi et dispositioni nostre reservantes, decrevimus extunc irritum et inane, si secus super hiis a quepiam, quavis autoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Cum itaque postmodum prefatum Monasterium, per obitum ipsius Nicolai Abbatis, qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum, vacauerit et uacet adpresens, nullusque de provisione ipsius Monasterii preter nos, hac Vice disponere potuerit, siue possit, reseruatione et decreto obsistentibus supradictis. Nos, considerantes labores, expensas et damna, quibus, sicut nobis innotuit, tam propter varias translationes de persona tua ad diversas ecclesias, per sedem apostolicam factas, quam etiam

pro manutenendis et conseruandis viribus aliarum tuo regimini hactenus commissarum, multipliciter fatigatus existis, ac propterea cum dicto Monasterio de gubernatore secundum cor nostram ydoneo, per quem circumspecte regi et salubriter dirigi valeat, quam tibi de alicuius subventionis auxilio pro huiusmodi expensarum oneribus facilius supportandis providere volentes, prefatum Monasterium sancti Saluatoris sic vacans, cum omnibus iuribus et pertinentiis suis tibi, quoad vixeris, in spiritualibus et temporalibus, auctoritate apostolica, commendamus; curam, regimen, gubernationem et administrationem ipsius Monasterii tibi in eisdem spiritualibus et temporalibus plenarie comittentes, firma spe fiduciaque conceptis, quod dirigente domino actus tuos, prefatum Monasterium, per tue industrie et circumspectionis studium, fructuosum prospere dirigetur ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Volumus autem, quod propter commendam huiusmodi, cultus divinus et solitus Monachorum et ministrorum numerus in eodem nullatenus minuatur, quodque debitis et consuetis ipsius Monasterii et eius Conuentus oneribus supportatis, de residuis fructibus et prouentibus dicti Monasterii libere et licite disponere et ordinare valeas, sicut veri Abbates ipsius Monasterii, qui ei pro tempore prefuerunt de illis disponere et ordinare potuerunt, seu etiam debuerunt. Alienatione bonorum immobilium et pretiosorum mobilium dicti Monasterii tibi penitus interdicta. Non obstantibus Constitutionibus apostolicis, nec non statutis et consuetudinibus Monasterii et ordinis predictorum, iuramento, confirmatione apostolica, vel quacunque firmitate alia roboratis, ac aliis contrariis quibuscunque. Quocirca fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatenus tuum regimen gubernatione et administratione huiusmodi, per te vel alium, sed alias ad hoc ydoneum seu ydoneos, sic geras solícite fideliter et prudenter, quod Monasterium ipsum gubernatori utili et fructuoso Administratori gaudeat se commissum, tuque, preter eterne retributionis premium, nostram et dicte sedis benedictionem et gratiam exinde uberiori consequi merearis. Datum Rome apud Sanctumpetrum. VI. Idus Januariar. Pontificatus nostri Anno Quartodecimo.

*A. de Alexandria,
Jo. de Truuanes.*

(Eredetije a pannonhegyi főapátság levéltárában.)

X.

1489. augusztus 5.

A keresztesek fehérvári conventje jelent ama hatalmaskodásról, mely Zsigmond szekszárdi apát parancsából a kalocsai káptalan több tagja ellen elkövetett.

Magnifico viro domino laurencio de Hederuara Regni Hungarie Palatino et Judici Cumanorum, amico eorum honorando Conventus Cruciferorum de Alba amamiciam paratam cum honore. Vestra nouerit Magnificencia nos literas vestras inquisitorias nobis directas, honore quo decuit, recepisse in hec verba:

Amicis suis Reverendis Conuentui Cruciferorum de alba laurencius de Hederuara Regni Hungarie Palatinus et Judex Cumanorum amamiciam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis honorabilium dominorum Nicolai vicarii et Georgii lectoris ac Canonicorum ecclesie Colocensis, quod dum idem dominus Nicolaus vicarius, simul cum plerisque suis assessoribus et presertim dicto domino Georgio lectore, feria secunda proxima post festum Sacratissimi Corporis Christi proxime preteritum, pro faciendo coram eo causantibus iudicio in sede sua iudiciaria consedisset, tum Benedictus de Arka; unacum Andrea filio Fabiani de Malomer; Blasio et Johanne filiis Jacobi; Paulo Ilesy et Matheo filio Johannis de eadem; item Johanne, filio Johannis de Erek; Thoma, filio Thome; Georgio, filio Thome; Johanne, filio Georgii, Stephano, filio Emerici de eadem Erek, ex commissione et mandato religiosi viri domini fratris Sigismundi Abbatis ecclesie Saxardiensis et Conuentus loci eiusdem, in prefatos exponentes manibus armatis irruendo, ipsosque primum verbis vituperiosis pertractando, tandem, nisi quorundam proborum hominum ipsis affuissent, interimere machinati (*sic*) extitissent potencia mediante, in eorum preiudicium multum ingem (*sic*). Super quo vestram amamiciam presentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem, pro testimonio, fidedignum, quo presente, Petrus de Barayth, aut Georgius de Berkefeld, vel Jacobus filius Thome de Nemespalhaza, sive Andreas, ceu Michael, filii Michaelis de Nana; sive Nicolaus de eadem; neve Silvester de Gombolyagh, aliis absentibus, homo noster, ab hominibus, quibus incumbit, meram de premissis experiatur veritatem, quam tandem nobis amicabiliter rescribatis. Datum Bude in festo beate Margarite virginis et martiris, Anno domini MCCCCXXX nono.

Nos igitur, amicabilibus petitionibus eiusdem vestre Magnificencie premissa, obedire cupientes, ut tenemur, unacum prenominato Nicolao de Nana, homine vestro, nostrum hominem, videlicet magistrum Ladislaum Konth cruciferum, unum ex nobis, ad premissa fideliter exequenda, nostro pro testimonio, duximus destinandum; qui demum exinde ad nos reversi, nobis, voce consona, taliter retulerunt, quid ipsi in festo advincula beati Petri Apostoli, de nouo preterito, in Comitatu Albensi similiter procedendo, ab omnibus nobiles et ignobiles dicti Comitatus hominibus, palam et occulte diligenter inquirentes, talem de premissis sciissent certitudinis veritatem, quod omnia premissa et quevis premissorum singula, sic suo modo facta fuissent et perpetrata, quemadmodum tenor contineret vestre litararum Magnificencie prescriptarum. Datum quarto die diei inquisitionis prenotate, Anno domini supradicti.

(Eredetiye, melynek hátlapjáról a konvent pecsétje levált, a pozsonyi káptalan országos levéltárában.)

XI.

1453.

Baranyamegve alispánja és szolgabírói Zsigmond szekszárdi apátot az általa erőszakkal elvitt jobbágyok visszabocsátására hívják fel.

Nos Mathyus de Chap vicecomes et Judices nobilium Comitatus de Baranya memorie commendamus, Quod cum nos, ad instanciam et legitimam petitionem Magnifici domini Johannis de Korogh Bani Machouiensis, ad infrascriptam amonicionem faciendam unum ex nobis, videlicet Nicolaum de Herend Judicem nobilium, de sede nostra Judiciaria transmissimus, qui tandem exinde ad nos reversus, nobis retulit eo modo. Quod ipse feria quinta proxima post dominicam Oculi, proxime preteritam, accessisset ad faciem Opidi lazko vocati, ibique venerabilem virum dominum Sigismundum Abbatem Monasterii Saxardiensis amonisset verbo nostro, in eo ut ipse quosdam quatuor Jobagios Magnifici viri domini Johannis de Korogh predicti, quorum nomina in aliis nostris literis inquisitoriis clarius continentur, per eundem dominum Sigismundum Abbatem abduci factos, infra quindecima dierum spacia, dies scilicet iuridicos, dicto Johanni Korogh, absque omni gravamine, reddere deberet et teneatur, qui si fecerit bene quidem, alioquin elapsis

ipsis quindecim diebus, eosdem quatuor Jobagiones, cum gravamine consveto, reddere tenebitur; qui quidem dictus Abbas dictos jobagiones eidem domino Bano infra dies prescriptos restituere recusasset, quos iuxta consuetudinem Regni et sedis nostre Judiciarie, unacum nostris assessoribus, cum eisdem eidem domino Bano cum gravamine consueto reddere decreuimus. Unde nos litteras nostras ammonitorias superinde duximus concedendas. Datum in Naghfalu feria secunda proxima post diem concussionis ovorum. Anno domini millesimo quadringentesimo Quinquagesimo quinto.

(Eredetije papiron, pecsét nyomai nélkül, a b. Révay-család kis-selmecezi levéltárában. Nagy Imre úr szíves közlése.)

XII.

1459. ápril 14.

Zsigmond szekszárdi apátnak a fajszai prediálísták ispánjai és szolgabiráihoz a prediálístáknak birtokrészeikbe való beiktatása tárgyában intézett rendelete.

Sigismundus Abbas Zakszardiensis Fidelibus nostris Comitibus et Iudicibus Nobilium sedis nostrae Faysz in Saarköz existentibus salutem cum dilectione. Dicitur nobis in personis Petri filii Jacobi Philpes; dicti Jose similiter Philpes; Pauli et Martini, filiorum eorundem; Ambrosii filii Cosme; Stephani filii Georgii; Galli, filii Gregorii; Antonii, Joannis et Luce, filiorum dicti Jacobi Philpes de Fajsz. Qualiter ipsi in dominium totalium portionum ipsorum possessionariorum, in dicta possessione Fajsz habitarum, eosdem exponentes ac Joannem Vajszeliny de eadem Fajsz, cum aliis fratribus eiusdem Joannis Vajszeliny, cunctarumque sessionum, tanquam ad eandem medietatem vicinis, Monasterii jurisdictione, velent introduci. Ideo Fidelitatibus vestris firmiter precipiendo comittimus et mandamus, quatenus, visis praesentibus, univrsisque vicinis et commetaneis ipsarum portionum possessionariorum, inibi legitime convocatis et presentibus, introducatis memoratum Petrum Philpes, filium Jacobi Philpes; dictum Josam, similiter Philpes; Paulum, Martinum, filios ejusdem; Ambrosium, filium etiam Cosme; Stephanum filium Georgii; Gallum, filium Gregorii; Antonium, Joannem, Lucam, filios praefati Jacobi Philpes, in dominium prescriptarum totalium portionum ipsorum possessio-

nariorum, modo prescripto, divisionaliter ipsis deventarum, statuatisque easdem eisdem, cum cunctis ipsarum utilitatibus, videlicet locis sessionalibus, terris arabilibus, tam in dicta possessione Fajsz, quam in Koldarew existentibus silvis, pratis, aquis, piscinis et clausuris piscium, fenilibus, arundinetis et aliis cunctis utilitatum integritatibus, ad easdem pertinentibus et pertinere debentibus, jure ipsis incumbenti, perpetuo possidendum, si non fuerit contradictum; contradictores vero, si qui fuerint, evocent eosdem, contra annotatos exponentes, nostram in presentiam, ad terminum competentem, rationem contradictionis reddituri. Et post hec, hujusmodi introductionis et stationis vestre seriem, cum contradictorum et evocatorum, vicinorumque et commetaneorum, qui premisse stationi intererunt, nominibus, terminoque assignato, nobis fideliter rescribatis. Datum Saxardie, Sabbatho proximo post Dominicam Misericordie, Anno Domini 1459.

(Az esztergomi főképtalan 1696-iki átiratában, ugyanazon főképtalan országos levéltárában)

XIII.

1499. junius 11.

A székszárdi conventnek Kálmáncsehi Domonkos volt székszárdi commendátor részére Ewsz Bálint hagvatéka tárgyában kelt kiadványa.

Nos Conuentus Monasterii Saxardiensis Memorie commendamus per presentes. Quod Egregius Albertus Pakos ad nostram accedendo presenciam exhibuit et presentavit nobis literas preceptorias Serenissime principis et domini Wladislai dei gracia Regis Hungarie, Bohemie etc. domini nostri naturalis graciosissimi, pro parte Reverendi in christo patris domini dominici Episcopi Ecclesie Waradiensis ac personalis presencie Regie Maiestatis locumtenentis, sibi et in aliqua parte nobis preceptorie loquentes et directas, in hec verba.

Wladislaus dei gracia Rex Hungarie, Bohemie etc. fidelibus nostris Egregiis Alberto de Pakos ac Nicolao Morga salutem et gratiam. Exponitur nobis in persona fidelis nostri Reverendi in christo patris domini dominici Episcopi Ecclesie Waradiensis, personalis presencie nostre locumtenentis, quod quamuis vos hiis superioribus annis elapsis, unacum fidelibus nostris Magnifico Blasio de Raska Thauernicorum nostrorum Regalium Magistro ac Egregio

Andrea Both de Bayna, necnon Nobilibus Detrico de Rayk et Ladislao Magno de Zenthersebeth, ac certis aliis probis et Nobilibus viris, in quibusdam causis et differentiis, inter ipsum dominum Episcopum exponentem, tunc Commendatorem Abbacie Saxardiensis, ab una, ac condam Petrum Ewz de Zerdahel, necnon Stephanum et Johannem filios eiusdem partibus ex altera, in facto rerum et bonorum condam Valentini similiter Ewz alias Pesthy dicti, de eadem Zerdahel, ortis et suscitatis, tanquam arbitri iudices, de earundem parcium communi voluntate electi, quamdam feceritis adiudicacionem, tamen eos, cum prefatis aliis vestris coarbitris, adhuc nullam relacionem, de qua ipse dominicus Episcopus, pro iurium suorum defensione, summe indigeret, fecissetis. Fidelitati igitur vestre, harum serie, firmiter precipientes mandamus, quatenus acceptis presentibus et premissis suo modo se habentibus, ad unum certum et breuem terminum in simili conuenire, ac personaliter ad Conuentum Ecclesie Saxardiensis accedere ibique ad fidem vestram, deo debitam, fidelitatemque nobis et sacre corone nostre obseruandam, totam seriem dicte vestre adiudicacionis, suo modo fateri, dicereque et referre debeatis et teneamini. Super qua quidem fassione vestra superinde fienda, per dictum Conuentum literas necessarias prefato domino exponenti, iuris eiusdem ad cautelam, dari volumus et mandamus, iusticia mediante. Secus non facturi. Presentibus perlectis exhibenti restituti. Datum Bude feria tertia proxima post festum Sacratissimi Corporis Christi, Anno eiusdem Millesimo quadringentesimo Nonagesimo Nono.

Post quarum quidem literarum presentacionem, idem Albertus de Pakos, in festo beati Barnabe Apostoli proxime preterito, nostri, ut premissum est, presencia et coram nobis personaliter constitutus ad fidem suam deo debitam, fidelitatemque eidem domino nostro Regi et sacre corone eius obseruandam, totam seriem sue adiudicacionis, secundum deum et eius iusticiam, fassus et attestatus extitisset tali modo. Quomodo circa festum penthecostes prefatus Albertus de Pakos, unacum Egregiis Blasio de Raska et Andrea Both de Bayna pro certis suis necessitatibus, ad oppidum Saxardiensem, consequenterque Conuentum loci eiusdem accessissent, tunc per Reverendum dominum dominicum tunc prepositum Ecclesie Albensis et commendatorem Abbacie prefati Saxardiensis — — causa et parte rerum et bonorum prefati condam Valentini Ewz qui absque prolibus et intestatus — — ssiet, quod universas res et que libet bona eiusdem condam Valentini Ewz veluti hominis sine prolibus et — — in quatuor rectas et equales partes, sine porciones et — sequestrare, quarum unam partem pro refrigerio salutis anime eiusdem Valentini Ewz, aliam fratribus et cognatis eiusdem, unacum vineis et aliis rebus immobilibus, terciam domine relicte eiusdem, simulcum vestibus muliebribus, ipsam dominam concernentibus, quartam vero porcionem eorundem memorato domino dominico Episcopo, tanquam domino terrestri, alia tandem debita similiter fratribus

eiusdem Valentini Ewz relinqui et commissi debere adiudicasset, sicque summam pecunie videlicet centum florenos auri, modo premissa a prefato condam Valentino Ewz accomodata simulcum certis aliis rebus, ad porcionem scilicet dicti domini dominici Episcopi centum, eidem domino Episcopo cessisset in porcionem, et quod cum prefato Alberto Paxi alii iudices seu arbitri parcium predictarum iamfatum iudicium pronunciari et extradocere fecissent. Sic et suo modo fassus et attestatus extitisset. In cuius testimonium presentes literas nostras patentas eidem domino dominico Episcopo duximus concedendas. Datum secundo die diei fassionis et attestacionis predictarum, Anno domini supradicto.

(Eredetiye, melynek papirja szakadozott és pecsétje levált, az eszterg. főkáptalan orsz. lvtárában.)

XIV.

1510. július 2.

II. Ulászló király a pécsváradi és szekszárdi apátságok kiváltására a magyarországi szent-Benedek-rendet felhatalmazza.

Commissio propria domini Regis.

Nos Wladislaus Dei grácia Rex Hungarie et Bohemie etc. Memorie commendamus tenore presencium, significantes quibus expedit universis Quod cum summo ac constanti studio, pro nostra erga intemeratam fidei sancte religionem, deuocine et zelo, eo semper animum nostrum direxerimus, in optatisque ac votis, ut pareret, id assidue habuerimus, ut ecclesie dei, maxime vero coenobia Abbacialia ordinis sancti Benedecti, in hoc Regno nostro antiquitus fundata, que licet priscis temporibus frequencia fratrum eiusdem ordinis pulcherrime exornata, in laudem dei, christi fideliumque pro salute floruerint, postea tamen, siue per incuriam fratrum eorundem, siue alio quocunque indicio diuino, labefactata, et in ruinam quandam luctuosam collapsa erant, nostra hac tempestate reformari atque restaurari possent, atque fratribus rursus decenter, in incrementum laudis diuine exornari, atque ampliari sicuti et quemadmodum nostre ergam eum ordinem affectionis deuocio in parte effectum eciam, ope diuina, sortita esse visa est; volentes igitur ordinem ipsum, qui longe iam a suo vigore decessarat, priori suo statui restituere, eiusque reformationem, ut par est, prout dudum in animo concepimus, opitulante diuina clemencia, operam dare, et ad hoc ipsum eciam Sanctissium dominum

nostrum dominum Julium secundum pontificem maximum inducere, eidemque supplicare, ut voto in hac parte nostro salutifero satisfiat, ad id singulari universorum patrum Abbatum, in generali Capitulo eorum, in cenobio sancti Martini Sacrimontis pannonie proxime celebrato, constitutorum, intercessione apud nos accedente, et hoc ipsum omnibus etiam dominis Prelatis et Baronibus, atque proceribus et cunctis Regnicolis nostris a nobis supplici parique voto et petentibus, et desiderantibus, universas gratias et libertates ac privilegia, quibus ordo ipse sancti Benedicti antea siue ex indultu summorum pontificum, siue etiam diuorum Regum, nostrorum predecessorum, et nostra etiam gracia, gauisus est et fuit, eidem ordini et patribus Abbatibus restituimus, innouauimus et roborauimus; et inter alia, ut ipsi de medio eorum, gremio scilicet Conuentuum, a modo Abbates in ecclesias Abbaciales eligere et preficere vita, et moribus ac religiositate preditos, et sic nobis, quarum patroni sumus, et similiter aliis patronis aliarum ecclesiarum ad id consentiendum presentare; utque non religiose et minus honeste viventes, cognita prius, ut consuetudo ordinis est, rerum experientia, prehabitaque salutari admonicione, tales castigare, imo, si opus fuerit, Abbacia sua priuare et deponere, et loco eorum idoneos et meliores eligere et preficere; non venientes etiam ad Capitulum eorum generale, ac quoquomodo rebelles et inobedientes, vel si eximere ab ingressu Capituli sese procurarent, vel reformationi seu unioni constituende contrariarentur, similiter auctoritate apostolica, nec non iure patronatus nostri et Capituli, condigna pena afficere; ecclesias etiam eorum, ab eis, utcunque alienatas, et apud manus alienas, seu alterius ordinis habitas, prout iuris ordine poterunt, recuperare et requirere possint et valeant; non habentes vero habitum deiicere et priuare, ac contra eos agere, et, si aliter fieri nequit etiam auctoritate diocesanorum, vel apostolica valeant; ut autem ipsa Religio possit perpetuari et stabiliri, annuimus et permittimus, ut unam unionem de pocioribus sex, vel octo saltem ecclesiis, ubi et in quibus certus numerus fratrum manere possit, instar parcium Italie vel Alemanie, ut ex his unam aliam colligendam constituere, et caput ipsius unionis Abbaciam seu Abbatem sancti Martini Sacrimontis pannonie, pro tempore constitutum, tanquam primatem omnium aliarum Ecclesiarum Abbatialium, prout et quemadmodum hactenus fuit, est, et perpetuo, tanquam immediate Apostolice Sedi subiacentem, et privilegio Montis Cassinensis gaudentem, haberi volumus semper et perfrui, accedente ad id auctoritate et gracia Sanctissimi domini nostri domini Julii pape moderni, ad quem pro hac vice literas nostras, dedimus et oratoribus nostris specialiter efficiendam commisimus; ita tamen, quod idem Matheus Abbas cum Reverendissimo domino Cardinale Rhegino, amico et compatre nostro charissimo, ac protectore Regnorum nostrorum apud sedem Apostolicam, racione ecclesiarum Saxardiensis

et Pechuaradiensis concordet, et vita comite ipsius domini Cardinalis pensio-
nem duorum millium florenorum persoluat; neminem enim alium preter ordi-
nem ipsius ecclesias habere volumus; sicque tandem, post expirationem huius-
modi arende, ad ordinem et unionem prefatam ipse ecclesie et Abbacie, ut
par et iustum est, deuoluantur et redeant; imo restituimus, renouamus, robo-
ramus, unionemque ipsam fieri et constitui, omnia eciam alia, que ad ordinis
reformationem, augmentationem et perpetuam duracionem et permansionem
fore dignoscentur et pertinere videbuntur, eciam que hic expresse non habe-
rentur, annuimus et permittimus, concedimusque et roboramus; saluis iuribus
diocesanorum remanentibus, harum nostrarum, quas secreto sigillo nostro, quo
ut Rex Hungarie utimur, impendente, communiri fecimus, vigore et testimo-
nio literarum mediantibus. Datum in castro nostro Thata, in festo Visitacionis
Beatissime Virginis Marie, Anno domini Millesimo Quingentesimo decimo,
Regnorum nostrorum Hungarie etc. Anno vigesimo, Bohemie vero quadra-
gesimo.

(Eredetije, melyről ép királyi pecsét függ, a pannonhegyi főapátság levéltárában.)

XV.

1512. június 12.

*A szent=mártoni, pécsváradi, szekszárdi, bátai, somogyvári, zalavári,
garammelléki és bakonybéli apátok szövetsége a magyarországi szent=
Benedek=rend reformációja céljából.*

Nos Matheus Dei et Apostolice Sedis gracia Abbas et Conventus
Monasterii Sancti Martini Sacrimontis pannonie, Ordinis Sancti Benedicti,
recognoscimus per presentes ac ad noticiam omnium et singulorum perpe-
tuam, harum serie, volumus peruenire, quod quia hoc Monasterium nostrum
sancti Martini et pociora alia huius Regni Monasteria, a longo tempore,
apud manus seculares et alienas habita fuerint, sicque in ruinam et desolacio-
nem nimiam, tam in diuino cultu, quam eciam in edificiis, ad extincionem
et alienacionem ab ordine devenerunt, gracia tamen dei opitulante, non serie
grauibus laboribus et expensis, ab undecim annis incessanter laborando,
fauore eciam Serenissimi principis et domini domini Wladislai, Regnorum
Hungarie et Bohemie Regis, omnium eciam huius Regni principum ad hoc

accedente, a manibus alienis, assistencia eciam certorum dominiorum abbatum, reobtinuimus, et legitimis pastoribus decorauimus, et restituimus eciam et gracias, quibus ordo, tam a summis pontificibus, quam prefati huius Regni Regibus fulcitus fuit et privilegiatus, potissimum autem super abbatum de gremio ordinis eleccione, que iam gracia et consuetudo canonica abolita fuit; certa eciam alia privilegia recuperauimus; insuperque per eundem dominum Wladislaum Regem modernum ratificari et per sumpmum pontificem de nouo confirmari procurauimus. Ideo nos prefatus Matheus abbas et conventus, necnon domini Beatissime Marie Virginis de Pechwaradino, Sancti Saluatoris de Sexardia, Sancti Michaelis Archangeli de Batha, Sancti Egidii de Somogwar, Sancti Adriani de Zalawar, Sancti Benedicti de Juxtagron, Sancti Mauricii de Bakonbel, ad ius patronatus Regie Maiestatis pertinentes Monasteriorum abbates, volentes indempnitati et conservacioni ordinis consulere, matura deliberacione prehabita, diligentique tractatu per nos superinde habito, quatenus Monasteria pretacta nedum alienari et ab ordine eripi, immo potius in sua possint perpetua semper firmitate et obseruancia stabiliri ac statu salubri permanere, nulli omnino hominum preiudicium inferendo, statuimus et decreuimus, ut pretacta Monasteria de Sacramonte pannonie, Pechwaradiensis, Sexardiensis, Bathensis, Somogwar, Zalawar, Juxta Gron et de Beel, mutua confederacione, ad ordinis perpetuam conservacionem unirentur, et instar unio-
 num sew reformationum exterorum Regnorum, decorarentur, sub articulis et condicionibus inferius et sub sequentibus capitulis declarandis, indissolubili fraternitate, cordialique concordia conglutinarentur, et ad veram restauracionem et reformationem ordini devenirent. Ita videlicet, quod inprimis et ante omnia in omnibus istis Monasteriis une ceremonie et unus ritus, tam in cantu, quam habitu, ac omnibus aliis, secundum Regulam sancti patris nostri Benedicti professam, et prout in constitutionibus capitularibus fiendis statum, et conservacionem ordinis concernentibus ordinatum fuerit, per omnia in omnibus ubique equaliter obseruentur. Quodque ultra capitulum triennale seu provinciale, singulis annis annale capitulum et visitaciones Monasteriorum, in locis ad id aptis celebrentur et fiant; sola enim celebracio capituli et visitacio ordinem conseruat, decorat et auget. Quodque fratres unius monasterii ad aliud Monasterium reformatum mitti, et id de capitulo annuali seu triennali possit et acceptari, non alias, nisi cum literis obediencialibus. Quodque patres presidentes et abbates predictorum Monasteriorum non aliter curam alterius Monasterii, quoad conservacionem et reformationem, gerant, quam proprii sui Monasterii, quorum de hoc super omnia interest et intererit cura et sollicitudo, et hoc siue in spiritualibus, siue temporalibus, ne rursus collabantur. Quodque mortuo abbate unius Monasterii, non possit abbas eligi ibidem, sine consensu et presencia adminus duorum presidencium et vicinorum abbatum

de predicta reformatione sew unione, ad id debere de facto conveniencium; sicque ipsi domini abbates de eleccione alterius abbatis, secundum dei timorem, tractantes canonice, id est habeant atque possint de gremio eiusdem Conventus, secundum sacros canones et constitutiones patrum, si talis idoneus reperiri poterit; si vero in eodem Conventu reperiri non possit, de alio pociori Conventu reformato eligendi et preficiendi habeant facultatem; nequam tamen de locis irreformatis et de parvis abbaciis, potissimum qui non steterint in reformatione, ad tales reformatas ecclesias eligantur. Ne autem aliqua fraus vel favor per castellanos eveniat, in hoc parte volumus, quod castellani in omnibus Monasteriis sint imprimis iurati abbati, conventui illius Monasterii, premissa modo, per presedentes canonice electis, cuius sunt vel erunt castellani; et mox ipsis presidentibus, nomine tocius ordinis, per manus principalis presidentis, de omni fide et fidelitate ac obediencia seruanda perpetuo ipsi abbati ac presidenti, sew ordini, et non alienandi ab ordine huiusmodi Monasteria. Quodque castellani prefecti immutari nequeant, sine presidentis scitu et noticia. Et si ipsi castellani, vel Conventus, vel alii officiales sentirent aliquam fraudem, vel machinationem facere velle Abbatem loci, de alienacione Monasterii, vel alicui resignandi, sine presidentis vel annualis, vel saltem triennalis capituli consensu, mox, sub premissa fidelitate teneatur significare presidenti, et potissimum principaliori, alias nullius roboris habeatur. Quodque domini abbates electi et eligendi iuramentum prestent de obediencia et fidelitate capitulo, et potissimum annuali, et reformationi ac condicionalibus et articulis in eisdem fiendis, per manis principalis et aliorum presidencium, cum subscripcione manus sue proprie; et hec in cuiuslibet abbatis eleccione eciam de castellanis huiusmodi iuramentum innovandum et roborandum intelligatur. Quodque omnes domini abbates et cellarii suis Conventibus et insuper in singulis capitulis, de proventibus ecclesiarum suarum, vel saltem visitatoribus, racionem fideliter cum effectu dare teneantur; et sic proventus in usus et reformationem Monasteriorum converti possint. Quodque in omnibus capitulis semper aliquid pro ordinis negociis hinc inde necessario expediendis reponatur in communi, in capsella seu pixide ad hoc deputata; et ad id unus Thesaurarius de pocioribus abbatibus, et unus de Conventu tali, pro firmiori. In omnibus eiusmodi capitulis principalis presidens semper tenebit suam presidenciam ubicumque celebretur capitulum. Quodque presidentes sub iuramento tenebuntur, et sint obligati semper communitati fideliter seruire, et ordinem augere, ecclesias alienare ne paciantur, sed mox succurrant et assistant ad expensas communes capituli, vel saltem ecclesie, pro qua laboraretur. Quodque fratres in quaque ecclesia, secundum condicionem loci, serventur et foveantur. Et super huiusmodi perpetua et firma observacione dentur littere predictarum ecclesiarum et Monasteriorum abba-

tum et Conventuum, in singulorum semper abbatum electione, cum iuramento firmissime, hec et alia in capitulis annualibus ad augmentum ordinis ordinandis, perpetuo observanda. Salua semper gracia et iure patronatus Regie maiestatis, in canonica electione abbatum de gremio ordinis et Reverendissimorum dominorum dyocesanorum ac ordinis eciam iuribus remanentibus, ad que nos abbas et Conventus Monasterii prelibati, cum iuramento prestitio et sigillis nostris appositis ac manus nostre subscriptione, offerimus et promittimus. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes nostras litteras privilegiales, in pendentis sigillique nostri autentici munimine appensione roborari fieri duximus. Datum in Monasterio pretacto, in festo Natiuitatis Beati Johannis Baptiste, in capitulo nostro provinciali, protunc anno domini Millesimo Quingentesimo duodecimo celebrato.

A hállapon egykorú kézzel:

Salua semper sumpma fidelitate, humilitate et obediencia Regie Maiestati et diocesano observanda.

(A hártyaoklevél, melyről a két függő pecsét elveszett, a pannonh. főapátság levéltárában őriztetik.)

XVI.

1516. január 24.

II. Ulászló király visszavonja adományát, melylyel a pécsváradi, szekszárdi, bátaí és tihanyi apátságok fölött a királyi kegyuraságot Perényi Imre nádornak engedte át.

Commissio propria domini Regis.

Nos Wladislaus dei gracia Rex Hungarie, Bohemieque etc. Memorie commendamus, tenore presencium, quibus expedit universis. Quod quamvis nos, superiore tempore, ad importunas assiduasque preces et supplicationes fidelis nostri Spectabilis et Magnifici domini Emerici de Peren, Palatini huius Regni nostri, eidem suis heredibus, jus patronatus nostrum Regium, quod in Abbaciis Pechwaradiensi, Saxardiensi, Bathensi et Tikoniensi, instar predecesorum nostrorum, divorum Regum Hungarie, habere dinoscimur, tanquam protunc male informati, cum eidentissimo, uti nunc intelligimus, derogamine diminucioneque autoritatis et dignitatis nostre Regie et Sacre Conore, contulerimus; non advertentes protunc, inter alia plurima mala et incommoda eis-

dem ecclesiis et ipsi quoque ordini sancti Benedicti, in hoc Regno nostro, que exinde evenire possent, puta ipsas Abbacias successive vel in commendam dari, aut male tractari, vel sine habitu teneri, vel aliter usurpari, aut eciam aliis ecclesiis, seu episcopatibus in hoc Regno nostro, in diminucionem divini cultus, derogamenque libertatis eius ordinis, per ipsum Palatinum converti et incorporari posset. Itaque, nolentes, nec auctoritati dignitatis Regalis derogare, neque perinde ordinem ipsum in suis vetustis iuribus et privilegiis, per summos pontifices et predecesores nostros Reges, nostramque concessis Maies-tatem, ullo pacto turbari, et opprimi; quandoquidem nobis, instar catholici principis, interest ecclesias dei, et potissimum religiosas, in suis iuribus et bonis non solum manutenere, verum eciam providere, ut in illis diuinus cultus adau-geri potius, quam diminui debeat; prout eciam annis superioribus, cupientes eius ordinis et Abbaciarum reformationi, que pene extreme iam ruine atque desolacioni, a pluribus annis, per incuriam et negligenciam personarum secularium, eas gubernancium, devenerant, consulere quo ordo et Abbacie ipse, pro honore dei et salute nostra, refoventur, et in divino cultu, bonisque temporalibus adaugeantur; annuentes eciam Abbatibus et Conventibus, ut ipsi de medio eorum, secundum canonicas sancctiones, ac iura, regulaque et privilegia eorum. per nos eciam et predecesores nostros Reges Hungarie concessa et habita, Abbates eligere, sicque electos nostre Majestati presentare, tanquam vero et legitimo patrono et collatori, quam quidem collacionem nobis et here-dibus nostris inviolabiliter semper servari volumus, puniendos punire, depo-nendos deponere et privare possint et debeant. Nullo eciam pacto volumus, ut Abbacie vel in commendam, aut sine habitu ordinis teneantur. Imo, ob maio-rem ordinis conservacionem annuimus, ut sic canonice electi Abbates mox pro confirmato haberi, et sese super hiis, ubi et a quibus interest, vel intererit, et ad quem, vel quos confirmandi auctoritas pertinere dinoscitur, provideri possint, et muniri privilegiis. Proinde prescriptum ius patronatus nostrum, Regium, sed et omnes alias gracias et quaslibet immunitates, super predictis Abbaciis, quoad ius patronatus nostrum pertinentes, per nos, modo premissis prefato Palatino et suis heredibus, vigore aliarum literarum nostrarum, concessum, atque ipsas quoque literas nostras, ex nunc, de mera potestatis nostre Regie plenitudine, maturaque deliberacione nostra, et immobili animi nostri senten-cia, tanquam iuribus et auctoritati nostre Regie derogatorias revocamus, cas-samus, annullamus, inuvalidamus, omniaque in eis contenta, sub quibuscumque condicionibus et articulis, ac verborum et sentenciarum formis, retractamus; nullius roboris, aut vigoris esse decernendo, pronunciamus. Si vero per Summum Pontificem quoque huiusmodi ius patronatus nostrum, premissis modo impetra-tum, confirmari fecisset: supplicamus presentibus Sanctissimo domino nostro Summo Pontifici moderno et futuris, dignentur revocare, retractare et penitus

extinguere; sed, ut ius patronatus nostrum et libertas ordinis in suo semper robore et vigore conserventur. Imo revocamus, cassamus, annullamus, retractamusque, ac annuimus et concedimus retractari, revocari, annullarique et extinguui, roborari, confirmarique et conseruari supplicamus; harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Bude, in profesto conversionis sancti Pauli apostoli. Anno Millesimo Quingentesimo decimo sexto, Regnorum nostrorum Hungarie Anno XXX, Bohemie vero quadragesimo sexto.

(A hártya-oklevél, melyen a reáragasztott nagy pecsét töredezett állapotban van, a pannonhegyi főapátság levéltárában őriztetik.)

XVII.

1517. szeptember 8.

Bakocs Tamás esztergomi érsek Fános szekszárdi apátot megerősíti.

Nos Thomas miseracione divina titulo sancti Martini in montibus S. R. E. presbiter Cardinalis Strigoniensis ac patriarcha Constantinopolitanus, primas Regni Hungarie et Apostolice Sedis legatus de latere etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit universis, quod Nos illam resignacionem atque cessionem, quam venerabilis et religiosus pater dominus frater Michael Abbas de se super Ecclesia sua Saxardiensi, quam hactenus legitime possedit, in personam venarabilis et religiosi patris domini fratris Johannis de Conventu Monasterii sancti Martini Sacri Montis pannonie, coram Notario publico et testibus fidedignis fecisse dinoscitur, si et in quantum canonice et sine ulla illicita paccione, labeque simoniace pravitatis interveniente, facta extitit, ratam, gratam et acceptam habentes, eandem acceptamus et admisimus, illique nostrum benevolum prebuimus et prebemus consensum pariter assensum, et nichilominus meritis et virtutibus ipsius domini fratris Johannis Abbatis, de quibus idem apud Nos fidedignis meruit testimoniis commendari, inducti, eidem huiusmodi Ecclesiam et Abbatiam Saxardiensem, accedente presertim commendacione, voluntate et consensu Spectabilis et Magnifici domini Emerici de Peren, perpetui Comitiss Abaujvariensis et Regni Hungarie Palatini etc., necnon eciam consensu reverendi in Christo patris domini Mathei Abbatis predicti Conventus sancti Martini et Conventus fratrum eiusdem Ecclesie Saxardiensis, nostris ordinariis et

dicte legacionis auctoritatibus, quibus fungimur, duximus dandum donandum et conferendum, ac de eadem sibi providendum, pleno iure; recepto tamen prius de venerabili et religioso fratre Paulo, procuratore suo legitimo, iuramento corporali, ad sancta Dei Evangelia, manibus suis tacta, prestito: Quod Nobis et successoribus Nostris Archiepiscopis Strigoniensibus, legitime inrantibus, ac nostris et eorum vicariis, pro tempore constitutis, fidelis et obediens erit; resque, bona et iura dicte Ecclesie non alienabit, non dissipabit, neque distrahet; sed alienata, dissipata et distracta, si que forent, ad vis, proprietatemque restituet, ac restitui procurabit, toto suo posse; imo damus, donamus, providemus et conferimus, eundem in eadem canonice, in Dei nomine, instituimus; ac te prefatum fratrem Paulum in sancto Martino professum, eiusdem domini fratris Johannis Abbatis procuratorem legitimum, personaliter, nomine et in persona ipsius, per byreti nostri capiti tuo impositionem, investimus et confirmamus, curam et omnimodam administracionem eiusdem, in spiritualibus et temporalibus, sibi plenarie committentes, annuentes eciam, quod a quocumque Antistite Catolico maluerit, servatis de more et consuetudine, in hiis servari solitis, benedici atque infulari possit; harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediente. Datum Bude, in domo solite residencie Nostre, in festo Nativitatis Beatissime Marie Virginis, Anno domini Millesimo Quingentesimo decimo septimo, pontificatus vero Sanctissimi in Christi patris et domini nostri Leonis, divina providencia, pape decimi, anno quinto, presentibus ibidem venerabili et egregiis viris domino Paulo Preposito Sancti Sigismundi Budensi Thezaurario Regio, Johanne Sandorfy et Georgio Goy Camerario Nostro, testibus ad premissa habitis et requisitis.

(Átirat, a szekszárdi convent 1517. dominica ante festum exaltationis sancte Crucis kelt oklevelében, melynek eredetije a panonhegyi főapátság levéltárában vagyon.)

XVIII.

1520 táján.

II. Lajos király oklevele, János szekszárdi apát és az apátság predialis nemesei között folyt per tárgyában.

Nos Ludovicus dei gracia Rex Hungarie et Bohemie etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit universis, quod cum in dieta et Convencione generali universorum dominorum Prelatorum ac

Baronum et tocius Regni huius nostri Hungarie Nobilium, eisdem per nostram Maiestatem pro festo Beati Michaelis Archangeli proxime preterito Bachie celebrata, fideles nostri Georgius Thewrewk, Benedictus Saagy in Bathya, Anthonius Jakabfy et Paulus Karly in Nadudwar, ac Demetrius Palfewldy in Palfewlde, possessionibus appellatis, residentes, nobiles prediales ecclesie Sexardiensis, in eorum ac aliorum universorum nobilium predialium eiusdem ecclesie in sede Faisz, ubilibet residencium, nominibus et personis, nostram ac ipsorum dominorum Prelatorum et Baronum Regnique nostri nobilium venientes in presenciam per modum gravis querele conquesti fuissent, quod licet ipsi et eorum progenitores, tum diuos Reges Hungarie, nostros scilicet predecesores, tum vero certos et insignes prelatos ac Abbates dicte ecclesie Sexardiensis ab omni plebea seruitute, daciarumque et collectarum, tam Regibus huius Regni nostri Hungarie quam eciam Abbatibus eiusdem ecclesie Sexardiensis pro tempore constitutis dandarum et eligendarum solucione penitus exempti et supportati habeantur, et non plures quam centum, racione exercituacionis, ac quadraginta florenos occasione victualium, Abbati ipsius ecclesie annuatim soluere teneantur; tamen venerabilis et religiosus frater Johannes modernus Abbas eiusdem ecclesie Sexardiensis, nescitur unde motus, ipsos prediales ad inconsuetos census, solucionem scilicet singulorum quinquaginta denariorum compellere et aliter quoque indebite taxare pretenderet, atque moliretur, unde iidem domini Prelati et Barones ac Regni nostri nobiles, inter alias eorum constituciones et statuta, quendam articulum pro parte predictorum Nobilium predialium formassent, tali sub tenore, quod iidem nobiles prediales ecclesie Sexardiensis in eorum justis et antiquis libertatibus conseruentur, nec per Abbatem eiusden ecclesie ad aliqua seruicia inconsueta, censusque insolitos compellantur. Quibus sic habitis, et nobis deinde Budam feliciter redeuntibus ac predictis quoque nobilibus predialibus ad propria remeantibus, inter eosdem nobiles ac ipsum abbatem preuia racione rursus contenciones suboriri cepissent, nosque ad eundem Johannem Abbatem literas nostras, ad ipsorum predialium suplicacionem in eo dedissemus, ut idem Abbas predictos nobiles prediales in eorum antiquis libertatibus et juribus conseruare deberet et teneretur, nec eosdem, contra veterem consuetudinem, ad aliqua seruicia vel censuum solucionem compellere presumeret, qui seruicia solita exhibere, collectasque consuetas reddere parati semper forent. Tandem nobis, in presenti termino celebracionis breuium iudiciorum, vigesimi diei festi epiphaniarum domini proxime preteriti, ad quem scilicet terminum uniuerse cause breues, necnon breuium breues ac transmissionales regnicolarum nostrorum generaliter fuerant prorogate, unacum nonnullis dominis Prelatis et Baronibus Magistrisque Prothonotariis et Regni nostri Nobilibus sedi scilicet nostri iudicarie juratis assessoribus hic Bude constitutis et existentibus, tribunali que iudiciale seden-

tibus, prefatus Johannes Abbas ecclesie Sexardiensis personaliter in sua ac Conuentus ecclesie sue predictae nominibus et personis, nostram veniendo in presenciam presentibus ibidem pariter et personaliter adherentibus, prenomi-
 natis Georgio Thewrewk, Benedicto Saagy, Anthonio Jakabfy et Paulo Karly, qui pro se et predictis ceteris predialibus nobilibus eiusdem ecclesie nostro in conspectu astabant, proposuit et allegavit in hunc modum. Quod quamvis prenomi-
 nati nobiles prediales ecclesie sue Sexardensis prenotate contra eum tam nostre Maiestati quam eciam prefatis dominis Prelatis ac Baronibus et dicti Regni nostri Nobilibus, loco et termino, modoque et ordine preenarratis, super eo uerint conquesti, ut illos ipse ad seruicia inconsueta peragenda, solucionemque censuum et constitutionum insolitorum cogeret et compelleret, pretenderet, tamen ipse propter antiquam libertatem et veterem consuetudinem, et contra privilegia efficacique iura dicte ecclesie sue nobiles et prediales predictos in nulla parte uoluisset turbare, nolletque eciam impresentiarum, sed iidem prediales introducta per eos quadam abusione (quia ecclesia Sexardien-
 sis prenotata multo jam tempore elapso et a quinquaginta fere annis et amplius legitimo vacasset prelato et Abbate) non ea que tenentur sed longe minus tam in seruiciorum exhibicione quam eciam collectarum et daciarum solucione, ipsi Abbati exhibere et impendere uellent, unde idem Abbas ratione conserva-
 tionis gencium pro defensione Regni huius nostri Hungarie, iuxta formam et consensa generalis decreti eiusdem Regni nostri fieri debentem, ipsos nobiles prediales moderate taxare uoluisset, quoniam ecclesia Sexardiensis sepedicta, secundum continenciam eiusdem generalis decreti, centum equites armigeros annuatim tenere et conseruere cogeretur, ad quod prius et temporibus pris-
 cinis non tenebatur. Certum est autem quod eadem Abbacia et ecclesia predialibus ipsis exceptis et ab onere eius modi exercituacionis ac generum conser-
 uacionis supportatis, tantum onus et gravamen sufferre nusquam poterit, in ipso autam generali decreto Regni manifeste continetur, quod nobiles unius sessionis de singulis triginta sex portis sew sessionibus eorum unum equitem armatum annuatim dare et conseruare teneantur si itaque prediales ipsi sese veros nobiles esse contendunt unius sessionis, tunc iuxta generalis decreti continenciam de dictis triginta sex portis sew sessionibus unum equitem armigerum dare et conseruare si uero sese prediales ecclesie profitentur, prout omnino sunt et veri prediales eius censentur, extunc casu in hoc sese ab onere belli, tanquam ecclesie subditi abstrahere non possent, quia crescente ecclesie onere, stante hoc modo temporis et regni huius condicione, ut subditorum quoque eius onus crescat necesse est. Sublato autem onere ab ecclesia ipsa, liberabitur et eius pertinencia, iurisdiccioque tota. In quorum omni premissorum contrarium memorati Georgius Thewrewk, Benedictus Saagy et Anthonius Jakabfy subiunxerunt eo modo: qualiter ipsi nobiles prediales

predicto domino Johanni abbati preter prescriptos centum et quadragintä flores nullam penitus, censum annualem solvere, nulla eciam servicia ratione prediorum suorum exhibere tenerentur, quoniam per divos reges Hungarie predecessores scilicet nostros ab omni condicionaria servitute, censuumque et daciarum solucione penitus executi et supportati, cetuique verorum et exercitiuncium regni nobilium aggregati haberentur, virtute eciam prescripti articuli Bachiensis ex novo libertati haberentur, et in horum verborum ipsorum declarationem quinque literas, binas scilicet honorabilis capituli ecclesie Colonicensis, terciam et quartam domini Sigismundi, quintam vero ac ultimam domini Mathie serenissimorum condam regum Hungarie, omnes exemcionales in pergameno privilegialiter in terminis et annis subnotandis confectas et emanatas nostre personalis presencie iudicarium produxerunt in conspectum.

(Itt következnek a föntebb VI. VII. VIII. számok alatt közlött oklevelek. A csonka oklevél eredetije az országos levéltár diplomatikai osztályában, 5797. szám alatt.)

1840
1841
1842
1843

